P. S. VIG

Dansk Luthersk Mission i Amerika

I TIDEN FÖR 1884

Udvandrer-Arkivet
Aalborg

Udvandrer-Arkivet
Aalborg

DANSK LUTHERSK MISSION I AMERIKA

I TIDEN FØR 1884

AF

P. S. VIG

UDGIVET AF DEN FORENEDE DANSKE EV.-
LUTH. KIRKE I AMERIKA VED EN KOMITE

The Dan-America Archives
Copenhagen Ø.

Gift of
Fru Eilif Wagner

BLAIR, NEBR.
DANISH LUTHERAN PUBLISHING HOUSE
1917

Udvandrer-Arkivet
Aalborg

6
28
51

ACCESSIONS NO. 3435

Forord.

I dette Skrift har vi søgt at give en historisk Redegørelse for det Arbejdes Begyndelse og Grundlæggelse, der fra den dansk-lutherske Kirkes Side er øvet for og iblandt udvandrede Landsmænd her i Landet for at samle dem om Ordet og Sakramenterne paa det danske Sprog og paa den evangelisk-lutherske Bekendelses Grund. Det har ikke været vor Hensigt at skrive en udførlig Historie, hvor Hovedsagen altfor ofte tabes af Syne over de mange Enkeltheder, og heller ikke at give en saakaldt kort Oversigt, der gerne overser den Forbindelse, hvori en Sag maa ses for at kunne forstaas. Vort Formaal var at give en sandfærdig, upartisk og alsidig Redegørelse af Sagen. Det er vort Haab, at den forenede danske evangelisk lutherske Kirke i Amerika, der paalagde os at udarbejde et Festskrift i Anledning af Firehundredaarsfesten for den lutherske Reformation, vil finde den os stillede Opgave fyldestgjort ved dette lille Skrift, der handler om Begyndelsen til det Arbejde, hvis Fortsættelse er vort Kirkesamfunds Opgave og Forudsætning for, at vi som dansk luthersk Kirkesamfund i Amerika kan være med til at fejre den forestaaende Mindefest for den kristne Kirkes Reformation. Ligeledes haaber vi, at

skønsomme Læsere vil finde, at dette Skrift om den dansk-lutherske Missions Begyndelse her i Landet er i god Overensstemmelse med den Begivenhed, som er den egentlige Genstand for Mindefesten i den lutherske Kirke i alle Lande i det Herrens Aar 1917. Denne Begivenhed er jo nemlig: den første famlende, men betydningsfulde Begyndelse til det store Aandens og Ordets Værk i denne sidste Verdens Tid: den kristne Kirkes Reformation — til Guds Ære og Sjæles Frelse!

For Festskrift Komiteen:

P. S. VIG,
M. N. ANDREASEN,
C. C. KLOTH.

Blair i Marts 1917.

Indledning.

Den evangelisk lutherske Kirke i Amerika er en Frugt af den lutherske Diaspora-Mission, der, ligesom den lutherske Hedninge-Mission, fra først af havde sit Arnested i Halle i Sachen, og særlig ved det derværende Universitet. Hvor meget man end, med Rette eller Urette, mener at kunne indvende mod Pietismen, en Ting kan man ikke nægte, at nemlig den Kærlighed til Sjælenes Frelse, som den særlig var Talsmand for, har drevet dens Tilhængere ud paa Missionsmarken, baade i kristne og hedenske Lande til Mission blandt udvandrede Landsmænd og Hedninger.

Som det fra først af var tyske Pietister, der arbejdede mest og bedst blandt indvandrede tyske Lutheranere i Amerika, saaledes var det deres Aandsfrænder, der begyndte Missionen blandt Norske og Svenske her i Landet. Synes det maaske at være noget anderledes blandt indvandrede Danske i Amerika, saa er det vistnok blot tilsyneladende, i Virkeligheden er det ogsaa der Mænd med pietistisk Anstrøg, som bliver de første paa Arbejdsmarken, og som længst har holdt ud paa den.

Men den protestantiske Pietisme med dens stærke Følelse af den enkelte Sjæls Værdi, er en Frugt af den lutherske Reformation, der genopli-

vede personlig Kristendom i Stedet for Kristendom paa anden Haand, satte Troen paa Kristus i Stedet for Lydighed mod Kirken og viste, at Kærligheden er ikke en Støtte for Troen, men en Frugt af Troen, der viser sig i gode Gerninger, det vil sige: saadanne Gerninger, som i Sandhed tjener til Næstens sande Gavn til Legem og Sjæl. Derfor er det i sin gode og rette Orden, at de lutherske Diaspora-Kirker, Kirkesamfund, der er en Frugt af denne Mission, nu, da saa mange og store Mindedage i den lutherske Reformationshistorie nærmer sig, er med til at fejre disse store Dage.

Og hvorledes kunde det vel gøres bedre for vort Vedkommende end ved en Beretning om, hvorledes det evangeliske Arbejde, over hvilket vi alle glædes, tog sin Begyndelse blandt vort Folk her i det fjerne Vesterland, hvis Opdagelse ligger saa nær op til Reformationens Frembrud, at det vistnok er mer end en Tilfældighed. En saadan kortfattet og saa vidt mulig paalidelig Beretning var det Hensigten at give paa de følgende Blade som et muligt første Kapitel i en fremtidig mere udførlig Historie af vort Kirkesamfund.

Den forenede danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika er vistnok iblandt de mindste og yngste Afdelinger af den lutherske Kirke i Verden. Men ogsaa den har baade sin Historie og sin Forhistorie, og er Historien end ikke ret lang, saa er Forhistorien saa meget længere, og det bliver derfor den, vi her særlig skal dvæle ved.

Blade af Forhistorien.

Naar der ses hen til de smaa Kirkeafdelinger, der i 1896 sluttede sig sammen som „Den forenede danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika", saa var der jo ingen af disse Kirkeafdelinger, der havde nogen særdeles lang Levetid bag sig, idet den ældste af dem var stiftet i 1884 og den yngste i 1894, og deres Historie, som er den forenede Kirkes Forhistorie, kunde snart fortælles. Det er dog ikke denne Forhistorie, der her særlig tænkes paa. Forud for „Det danske evangelisk-lutherske Kirkesamfund i Amerika" af 1884 maa „Den norsk-danske Konference for den evangelisk-lutherske Kirke i Amerika" af 1870 nævnes; thi af sidstnævnte Samfund var de, som stiftede Kirkesamfundet i 1884, jo tidligere Medlemmer. Og forud for „Den danske evangelisk-lutherske Kirke i Nordamerika" af 1894 maa nævnes „Den danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika", som selv daterer sin Tilværelse fra 1874, da „Nordkirkens" Grundlæggere jo tidligere tilhørte dette Samfund.

Men at sætte Forhistoriens Begyndelse enten i 1870 eller 1874 vilde efter min Mening ikke være tilstrækkelig for den rette Forstaaelse af den danske evangelisk-lutherske Mission i Amerika i det hele eller af den danske Kirkes Tilblivelse som særskilt Kirkesamfund. Der maa gaas betydeligt længere tilbage i Tiden, mener jeg, saaledes som det er forsøgt paa de følgende Blade.

I.

Den danske Indvandring til Amerika.

En Oversigt over denne hører naturligt med til Missionens Forhistorie, da den jo udgør Missionsmarken. Den danske Indvandring til Amerika er baade lille og ny i Sammenligning med f. Eks. den tyske, hvilket naturligvis hænger sammen med Forhold i Europa, som det her ligger uden for vor Opgave at komme ind paa. Ligeledes er den danske Indvandring til Amerika, hvad det store Flertal af Danske angaar, baade ny og lille i Sammenligning med den svenske og norske. Vi taler her om Indvandringen i det 19de Aarhundrede. De forenede Stater har ingen Statistik over Indvandrere før 1820. I 1820 oversteg den danske Indvandring baade den norske og svenske, idet der nemlig i nævnte Aar var 20 Danske i Amerika, men kun 3 fra Sverrig-Norge. I 1830 var der 189 Danske i de forenede Stater, men kun 94 Svensk-norske. Men fra 1830 vender Bladet sig til Sverrig-Norges Fordel; i Ti-Aaret 1831—1840 indvandrede 1063 Danske, men 1161 Svensk-norske, og i næste Tiaar 1841—1850 gaar Danmark endnu mere tilbage; der indvandrede i nævnte Tidsrum kun 539 Danske imod 13,903 Svensk-norske. I Tiaaret 1851—60 kom der 3,739 Danske til Amerika, men 20,931 Svensk-norske. Fra 1861—1868 kom der 9,362 Danske, men 42,357 Svensk-norske til Ameri-

ka. Tager vi Aaret 1871, da de første Arbejdere i Missionen i Amerika kom her til Landet fra Danmark, saa fortæller Statistikken os, at fra 1820—1870 var der indvandret her til Landet 22,634 Danske imod 145,397 Svensk-norske. I disse Tal er indbefattet Mænd, Kvinder og Børn fra de nævnte Lande. Der er ingen Tvivl om, at Tallene er for smaa, idet de kun omfatter de Immigranter, som landede i amerikanske Havne. Men det kan bevises, at en Mængde Immigranter til de forenede Stater landede i Canada. Den norske Statistik siger, at fra 1820—1870 udvandrede der 152,278 Personer fra Norge til Amerika. Og den svenske Statistik, som er af senere Dato end den norske, siger, at fra 1851 til 1870 udvandrede der 93,774 Personer fra Sverrig til de forenede Stater. Som man ser, bringer dette Antallet paa Svensk-Norske i Amerika i 1870 stærkt op imod 250,000. Danmarks Statistik over Udvandrere er af saa sen Dato, at den ikke kan være os til nogen Hjælp, men der er ingen Tvivl om, at hvis man sætter Tallet paa Danske, som indvandrede til Amerika fra 1820 til 1870, til henimod 30,000 saa kommer man ikke i Strid med de virkelige Forhold.

Da vi her søger at udfinde Tallet paa Danskerne i Amerika i 1871 med Henblik paa den lutherske Mission, er der en betydningsfuld Bemærkning at gøre med Hensyn til Tallet 30,000, nemlig denne, at der i 1870 fandtes 4,957 Danske i Utah Territorium, altsaa Mormoner, indvandrede fra Danmark; der var nemlig forholdsvis kun faa Danske, der blev Mormoner, efter at de var komne til Amerika, men derimod mange, som faldt fra Mormonismen her i Landet. Men ikke alle

danske Mormoner i Amerika fandtes i Utah. Der fandtes ikke faa af dem i det vestlige Iowa og i det østlige Nebraska o. a. Stater.

Ser man efter i Mormonernes Statistik over Emigrationen fra Skandinavien, saa finder man, at der fra 11te Marts 1852 til 14de September 1870 udvandrede 11,817 Mormoner fra Skandinavien til Amerika — i 30 Skibsladninger. Men det er vitterligt, at de allerfleste af de skandinaviske Mormoner var Danske. Det kan man bl. a. ogsaa se deraf, at af de 7,360 Skandinaver, som i 1870 fandtes i Territoriet Utah, var 4,957 Danske, 613 Norske og 1,790 Svenske, altsaa langt over Halvdelen Danske. I 1870 var der altsaa mellem 20 og 25,000 Danske, som ikke var eller havde været Mormoner fra Danmark.

Det er af Interesse, at se hvorledes Danskerne i Amerika uden for Utah var fordelte mellem de forskellige Stater i 1870—71. Dette Spørgsmaal besvarer de forenede Staters Statistik, idet den siger, at i 1870 fandtes der

i California 1,837 Danske,
i Illinois 3,711 Danske,
i Iowa 2,827 Danske,
i Kansas 502 Danske,
i Michigan 1,354 Danske,
i Minnesota 1,910 Danske,
i Missouri 665 Danske,
i Nebraska 1,129 Danske,
i New Jersey 510 Danske,
i New York 1,698 Danske,
i Pennsylvania 561 Danske,
i Wisconsin 5,212 Danske.

I de øvrige Stater fandtes fra 315 (Indiana) til 8 (North Carolina) Danske. De fleste Danske i California var vistnok Guldsøgere og Søfolk; kun forholdsvis faa var Landbrugere. Mange af Danskerne i Iowa var Mormoner, f. Eks. i Council Bluffs og Omegn, og det samme var Tilfældet i Nebraska, f. Eks. i Omaha og nærmeste Omegn samt i Fremont o. a. St. særlig med de tidligste Danske.

De anførte Tal viser, at Flertallet af Danske i Amerika, der ikke var Mormoner, i 1870—71 fandtes i Staterne Wisconsin, Illinois og Iowa. Det var, som bekendt, ogsaa i disse Stater, at de første dansk-lutherske Menigheder blev stiftede af de fra Danmark udsendte Missionærer.

Det er, for den rette Forstaaelse af Missionens Arbejde, ikke uvigtigt at søge at udfinde, om Indvandringen i de Stater og paa de Steder, hvor hine Menigheder dannedes, var forholdsvis ny eller ældre. For de nævnte Staters Vedkommende kan dette tildels udfindes, ved at se efter Statistikken over Danskernes Antal og Fordeling i 1860 og saa sammenligne denne med Statistikken for 1870, som den er anført foran. — Ifølge de forenede Staters Statistik fandtes der i 1860 9962 Danske i de forenede Stater. Tager vi kun de Stater, hvor der fandtes 400 Danske og derover, saa ser Fordelingen saaledes ud:

I California fandtes 1328 Danske — Forøgelse i 10 Aar 507.

I Illinois fandtes 712 Danske — Forøgelse i 10 Aar 2999.

I Iowa fandtes 661 Danske — Forøgelse i 10 Aar 2166.
I New York fandtes 1196 Danske — Forøgelse i 10 Aar 502.
I Wisconsin fandtes 1150 Danske — Forøgelse i 10 Aar 4162.
I Utah Territorium fandtes 1824 Danske — Forøgelse i 10 Aar 3133.

For at medtage ogsaa de øvrige Stater, som er nævnt ved Anførelsen af Statistikken for 1870, skal nævnes, at i 1860 var der

i Kansas 70 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 432.
i Michigan 192 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 1162.
i Minnesota 170 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 1740.
i Missouri 464 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 201.
i Nebraska 150 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 979.
i New Jersey 175 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 325.
i Pennsylvania 234 Danske — altsaa Forøgelse i 10 Aar 327.

En Sammenligning mellem de to Rækker af Tal vil vise, at — Utah fraregnet — er det i Mellemstaterne, at Danskernes Antal er blevet forøget i Tiaaret 1860—70, hvorimod baade i California og New York Forøgelsen er forholdsvis lille. — Angaaende de Steder, hvor de nye Menigheder stiftedes, skal her kun bemærkes, at

som Regel havde norsk-lutherske Præster arbejdet der, før de danske Missionærer kom. Den eneste Undtagelse herfra er Trinitatis Menighed i Chicago, saa vidt jeg ved. Den er nemlig stiftet af Pastor A. Dan. Ellers synes Regelen at være, at hvor enten den enkelte Person eller en Koloni i længere Tid har vænnet sig til at kunne undvære Kirken, der er Missionen næsten umulig, eller med andre Ord: Jo yngre Indvandringen er, desto større Haab er der om, at Kirken kan arbejde.

Dersom Spørgsmaalet bliver, om den forholdsvis store danske Indvandring i Tiaaret 1861—1870 gik til Byerne eller Landdistrikterne, saa maa Svaret blive: særlig til Byerne. Her var det nemlig lettest for Kvinder og Haandværkere at finde Arbejde. En Mængde danske Bondekarle fandt Arbejde i Savmølle-Byerne i Michigan, Wisconsin og Iowa, mange Søfolk fandt Arbejde paa de store Søer, særlig Lake Michigan. Mange unge Danske fandt Arbejde ved Fabrikkerne i de store Byer f. Eks. Chicago og Racine, samt ved Jernbaneanlægene i Illinois, Iowa, Wisconsin og Minnesota, mange naturligvis med det Maal for Øje, en Gang i Fremtiden at komme i Besiddelse af et Stykke Land og der bygge eget Hjem. Som en Følge af disse Forhold blev de første dansklutherske Menigheder i Amerika By- og Landsby-Menigheder, og først senere kom Landdistrikterne med, først som Annekser til Bymenighederne, senere som selvstændige Menigheder, efterhaanden som vort Folk fik bygget egne Hjem paa Landet.

Der er vist ingen Tvivl om, at selv i By-

Menighederne var det den danske Landbefolkning, som udgjorde det største Medlemsantal. Det er den danske Landbefolkning, der er gaaet i Spidsen i det kirkelige Arbejde i Amerika, hvorimod Bybefolkningen fra Danmark er gaaet i Spidsen for Dannelsen af de danske Foreninger.

* * *

Kilder: De anførte statistiske Oplysninger er tagne fra O. N. Nelson: History of Scandinavians, Vol. I, Side 243 flg., samt for Mormonernes Vedkommende fra „Morgenstjernen", 3die Aargang, Side 271.

II.

Den danske Indvandring betragtet fra et kirkeligt Synspunkt. De første danske Missionærer blandt danske Indvandrere her i Landet.

Baade i det 18de og 19de Aarhundrede var der ikke faa Danske, der af religiøse Grunde udvandrede til Amerika. Det var for det 18de Aarhundredes Vedkommende Tilfældet med de ikke faa Danske, der fandtes i Brødrekirkens Menigheder i Pennsylvania, North Carolina o. a. St., baade Præster og Lægfolk. Det blev dem for trangt i Statskirken i Danmark; de tog saa Vandringsstaven og drog, først til Tyskland, og derfra til Amerika. Der siges, at nogle af de tidligste danske Indvandrere til Pennsylvania i det 19de Aarhundrede var Baptister, som kom hertil fra Sjælland. At danske Mormoner udvandrede til Amerika af religiøse Grunde, kan der for Lægfolkets Vedkommende ikke være Tvivl om: de vilde til Zion, Profetens By, de helliges Stad ved den store Saltsø. Der er heller ingen Tvivl om, at mange af vore Landsmænd, som i tidligere Dage tog den Beslutning at udvandre til det fjærne Amerika, ikke tog dette Skridt letsindigt, men at de, saa godt de forstod det, bad Gud om at være med dem paa den lange, farefulde Rejse og i det store, fremmede Land. Ogsaa herom er ikke faa Vidnesbyrd bevarede.

Det var dog vist langtfra bevidst religiøse Grunde, der bevægede det store Flertal af Danske, der rejste til Amerika i nyere Tid. Dog maa vi aldrig glemme, at Trangen til Uafhængighed og Selvstændighed, ogsaa i økonomisk og social Henseende, er en af den kristne Religions Frugter, som vi ikke har Raad til at foragte; om vi ellers i Sandhed er protestantiske Kristne, kan vi ikke være uvidende om, at denne Følelse, ogsaa i vort Folk, er en Frugt af den lutherske Reformation. Og nævnte Følelse eller Trang var det dog vel, der drev saa mange Danske til Amerika, naar denne Sag skal betragtes fra sin bedste Side, og hvorfor skulde den ikke det?

De allerfleste af dem, der drog ud, var vel, hvad personlig Religion angaar, den danske Folkekirkes Børn, omtrent som de andre, der blev derhjemme. Da de fleste af dem tilhørte den arbejdende, oversete Klasse, var flere af dem maaske tilbøjelige til at mene, at de kun havde lidt at takke Kirken for, og at de nok kunde klare Sagen, ogsaa i Amerika, uden Kirkens Hjælp, om de overhovedet tænkte paa den Ting. Nogle, baade fra Byerne og fra Landet, havde maaske lært at se paa Præsterne og Kirken som saadanne, der holdt Folket nede i Uvidenhed og Afhængighed af de højere Klasser, og var derfor Kirkens erklærede Fjender. Dog, af den Slags var der ikke mange i den ældre Indvandring til Amerika, naar M. A. Sommers Tilhængere fraregnes.

Ser man hen til de Mænd, der i Halvtredserne og Tredserne af forrige Aarhundrede var Ledere for mange af deres Landsmænd til Amerika, nemlig den tidligere Skolelærer, Lægprædikant og

Folkethingsmand Rasmus Møller Sørensen (død 1865) og ligeledes tidligere Skolelærer, Samfundsreformator, Fotograf, Læge o. s. v. Mogens Abraham Sommer (død ca. 1905), — da var de vistnok begge, i hvert Fald til en Tid, stærkt religiøse Mænd; det faar man en bestemt Følelse af ved at læse, hvad de har skrevet. Men der var ingen af dem, der havde meget tilovers, hverken for den lutherske Kirke eller for Folkekirken i Danmark.

Det er den reformerte Kirke, som i religiøs Henseende har givet Amerika sit stærkeste Præg, baade hvad Sprog, Tankegang og Levesæt angaar. Det kunde vel, naar man tænker sig om, næsten ikke være anderledes, naar der ses hen til Landets Historie. — Det var ogsaa den reformerte Kirke, der for en Del øvede den tidligste Mission blandt de indvandrede Danske i Amerika, nemlig Baptismen, Methodismen og Adventismen, der alle er Affødninger af reformert Tankegang og hver paa sin Maade og fra sin Side er Udtryk for den reformerte, gammeltestamentlige Lovmæssighedens Aand, omend i kristelig Dragt og med evangelisk Røst. — Jeg har ingen Sten at kaste efter den reformerte Mission, heller ikke i de nævnte Skikkelser, thi allevegne, hvor Guds Ord er, selv blandet med Slagger, er der ogsaa Frelsesmulighed for den enfoldige Tro. Alligevel er det saare beklageligt, at nogle af de første Arbejdere blandt de til Amerika udvandrede Danske, var af nævnte Aandsretning, da det ofte var de alvorligste Folk, der fangedes af dem. Denne Beklagelse retter jeg hverken mod Baptister, Methodister eller Adventister, men meget

mere mod dem, der skulde og burde have været det lutherske Folks, ogsaa det udvandrede lutherske Folks Hyrder og Ledere. Dog, det er for silde at klage. Af de reformerte Missionærer blandt de til Amerika indvandrede Danske maa Baptisterne nævnes først, ikke blot fordi de var de første, men fordi deres Høst har været den største.

Baptismen i Danmark i det 19de Aarhundrede er kommen dertil fra Amerika, men ad Vejen over Hamburg. Den amerikanske Baptistpræst, Professor Barnas Sears (død 1880), som i 1831—35 studerede i Tyskland, havde af det amerikanske (baptistiske) Missionsselskab faaet Paalæg om at udfinde, om der var en Vej aaben for Baptismen i Tyskland. Han fandt en saadan Vej i Hamburg, hvor han i 1834 døbte Johan Gerhard Oncken (død 1884) og 6 andre og saaledes stiftede den første tyske Baptistmenighed i nyere Tid. J. G. Oncken døbte i 1836 i Hamburg den danske, jødiskfødte Julius Købner (f. i Odense 1806), der for ikke længe siden var omvendt til Kristendommen. J. Købner, der oprindelig var Gravør, blev som Baptist en meget virksom Mand baade som Taler og Skribent. Det, der her særlig interesserer os, er, at Købner i 1839 stiftede den første danske Baptistmenighed i København med Gravør Peter Mønster som Forstander, og i 1840 Baptistmenigheden paa Langeland, af hvilken den blinde, senere saa bekendte Evangelist, Jens Sørensen Dyrholm, var Medlem. Mønster, der en Tid havde været en af Grundtvigs Disciple, oprettede ogsaa Baptistmenigheden i Aalborg. Da han paa Grund af Uorden i Pengesager blev udstødt af den re-

gulære Baptistmenighed (i København), samlede han en ny Menighed om sig. Det var gennem denne sidste Menighed, at Mormonmissionen vandt sine første Tilhængere i Danmark, idet Menighedens fleste Medlemmer gik over til denne ny Religion. Ogsaa Baptistmenigheden i Aalborg gav Mormonismen mange Proselytter. — Den første Dansker, som blev døbt til Mormon i Danmark, den 12te August 1850, var Ole Ulrik Christian Mønster, vistnok en Broder til P. Mønster. Samme O. U. C. Mønster, der var født paa Gammel-Estrup ved Grenaa, var Medlem af den mønsterske Baptistmenighed i København, blev efter sin Daab til Mormon ordineret til Præst og i 1852 Leder for det første Emigrantselskab af Mormoner fra Danmark til Utah, hvor han var bosat i Salt Lake City til 1858, da han flyttede til Manti, San Pete Co., Utah, hvor han døde 13de Maj 1884, efter at han i flere Aar havde været blind og døv, i sin eneste Søns, Adolf Valdemars Hjem.

Angaaende den baptistiske Mission blandt indvandrede Danske, som vi ellers ikke nærmere kan indlade os paa, skal jeg kun sige saa meget, at fra 1856 til 1870 var der i Amerika bleven oprettet ca. 12 dansk-norske Baptistmenigheder, i Staterne Wisconsin, Illinois, Iowa, Minnesota og Nebraska. De ældste af disse er Menighederne i Raymond, Wis. (1856) Waushara Co., Wis. (ca. 1858), New Denmark, Wis. (1859), Clarks Grove, Minn. (1863) og Racine, Wis. (ca. 1864). Desuden var der Baptistmenigheder i Chicago, Ill., Shelby Co., Iowa, Omaha, Nebr., Council Bluffs, Iowa, Albert Lea, Minn., og Neenah, Wis. De fleste af disse Menigheder var kun smaa. Skønt de

kaldtes skandinaviske eller dansk-norske, var deres fleste Medlemmer danske, af hvilke nogle var Baptister fra Danmark, men deres Tilvækst fik de væsentlig fra lutherske Emigranter, der forstod deres Sprog. Den virksomste Missionær for Baptismen blandt de Danske i de Dage, var vistnok Fynboen Lars Jørgensen, nu kendt under Navnet L. J. Hauge (f. i Stige ved Odense 1837). Han, der i 1858 kom til Amerika, blev vistnok vundet for Baptismen ved sin Landsmand (ogsaa fra Stige) Sømanden F. L. Rymkjær, der selv var vundet for Baptismen i Amerika, hvorfra han var sendt til Danmark som Missionær for Baptismen. Det hedder sig, at Rymkjær var en veltalende og virksom Mand; det samme var Tilfældet med L. J. Hauge, der endnu lever som mangeaarig Missionær blandt Indianerne i N. Dakota. Saavidt jeg ved, kom han til en Tid ikke saa lidt paa Kant med sine Brødre blandt de danske Baptister. Fra 1866 maatte de danske Baptistmenigheder i Amerika afgive ikke saa faa Proselytter til den ny amerikanske Religion: 7de Dags Adventismen, hvis veltalende Talsmand, den tidligere Baptist John G. Matheson, drog ikke faa af sine tidligere Trosbrødre med sig. — Ved den til Methodismen omvendte tidligere danske Sømand, Chr. Willerups Virksomhed blev der fra ca. 1850 af dannet en Del smaa norsk-danske Methodistmenigheder i Mellemstaterne. I disse var de fleste Medlemmer imidlertid norske. Dog var der en Del velstaaende Danske, særlig i de østlige Stater, som blev vundet for Methodismen og gav store Summer til dens Mission i Danmark. Saaledes f. Eks. dansk Konsul i New York, Købmand Harald Chr. Døllner (død 1884).

Vistnok allerede i Tredserne var den Mand i Virksomhed som Prædikant, der har været hos de fleste Danske i Mellemstaterne, nemlig N. P. Lang fra Lolland. Han var nærmest, hvad man nu om Dage kalder frimissionsk, kaldte sig Jesu Ven og ansaa Daaben og Nadveren for blotte Ceremonier, der i og for sig ikke havde noget med sand Kristendom at gøre. Lang, der i sin Tid boede i Chicago, har udgivet en Samling af gudelige Sange, som han kaldte „Den lille Sanger".

Om Lang nogensinde har været Baptist, ved jeg ikke. Det var derimod Tilfældet med Chr. Westerby, der kom til Amerika i 1866. Efter at have været Lægprædikant i henved 20 Aar, siger han, lod han sig døbe og optage i Baptistmenigheden i Aalborg. Det varede dog ikke længe, før han fik Øjnene op for, at Baptistmenigheden var meget langt fra at være Jesu sande Kirke. Han blev udelukket af Menigheden. Og her i Amerika, hvor han var med til at stifte en dansk Baptistmenighed i Cuppy's Grove, Shelby Co., Iowa, blev han ogsaa uenig med sine Brødre, som han saa bad slette sit Navn af Baptistsamfundet. Dermed ophørte han dog ikke at vidne for sine Landsmænd, saavidt hans Alder og Kræfter tillod det.

Men at ikke flere af vore Landsmænd i Amerika blev Baptister og Adventister, end Tilfældet var, det skyldes deres Børnelærdom og den fra Fædrene nedarvede Ærbødighed for Daaben, samt de norsk-lutherske Præsters Vidnesbyrd imod nævnte Aandsretning.

III.

Luthersk Mission blandt Danske i Amerika før 1870.

Det er en bekendt Sag, at i Sognemenighederne i Danmark, i ældre Dage, kom de fleste til Kirken for at faa Børnene døbte og konfirmerede, de unge ægteviede og de døde begravede. Derimod var der mange, der kun hørte Prædiken paa de store Højtidsdage, særlig Jule- og Nytaarsdag. Der er mange Vidnesbyrd om, at Danske i Amerika kun brød sig om at vide, hvor de kunde finde en Præst, da de selv fik Børn, der skulde døbes, for Børnene skulde gerne døbes, især da de første. Jeg har i sin Tid konfirmeret Børn, danske Børn, der var døbte af engelske Episkopal-Præster, nogle af Methodist-Præster, nogle af lutherske Præster, norske, svenske og tyske. I et Tilfælde fortalte en Fader mig, at den tyske Præst absolut vilde, at Barnet skulde have Faderens Fornavn til Efternavn, som det jo ogsaa var Skik i Danmark i gamle Dage, — og Præsten fik sin Villie! — Fra paalidelig Kilde ved jeg, at blandt en Del danske Familier fra Nordslesvig, som midt i Halvtredserne i forrige Aarhundrede indvandrede til Staten Missouri, havde den ældste Mand i Kolonien sørget for at faa en Afskrift af Daabsformularen i den danske Alterbog med sig

til Amerika. Efter denne Afskrift døbte han saa Børnene i Kolonien, efterhaanden som de kom til Verden. For Børnene skulde døbes og ikke være Hedninger.

Der var ikke faa af de indvandrede Danske, som ikke blot vilde have Børnene døbt, men ønskede at høre Guds Ord forkyndt, saa vidt muligt paa et Sprog, de kunde forstaa. Der var, ogsaa før 1870, ikke faa Danske, der stod som Medlemmer, virksomme Medlemmer, af de norsk-lutherske Menigheder i Illinois, Wisconsin, Iowa og Minnesota, og ofte var med til at stifte saadanne Menigheder. Der kunde nævnes mangfoldige Eksempler herpaa. Og det samme var Tilfældet i svenske lutherske Menigheder, baade i Illinois, Minnesota og Kansas. Ofte var det Ægtefolk, af hvilke den ene var svensk. Blandt Medlemmerne i den svenske lutherske Menighed i Moline, Ill., nævnes saaledes i 1855: "Jørgen Lindahl fra Ribe, Danmark, og Hustru Eva." Carl J. Sørensen, en Søn af den bekendte Rasmus Sørensen, var Medlem af den svenske lutherske Menighed i St. Paul, Minn., i 1852, og den havde vist flere danske Medlemmer. Men navnlig i Illinois var der ikke faa danske Medlemmer i svenske Menigheder, og deres Børn er det indtil denne Dag. Det samme er Tilfældet flere Steder i Minnesota.

Men særlig har da de norske lutherske Præster været virksomme blandt danske Nybyggere i Wisconsin, Minnesota, Iowa o. a. Stater. Paa ikke faa Steder stiftede de „norsk-danske" eller „skandinaviske" Menigheder. Af disse sidste er den ældste, jeg ved af at sige, den nuværende Emaus Menighed i Racine, Wis., hvis egentlige Navn er

„Den første skandinavisk evangelisk lutherske Menighed", stiftet den 22. August 1851. Blandt denne Menigheds første „Trustees" var John S. Bangs og John Larsen, der begge var danske, i hvert Fald var Bangs, eller Bang, dansk. I Tidsrummet 1860—70, da Racine havde en meget stor dansk Indvandring, blev nævnte Menigheds store Flertal dansk. Dens daværende Præst, J. Müller-Eggen, skrev derfor til Danmark om Ønskeligheden af at faa en dansk Præst til Menigheden, hvilket saa gav Anledning til, at A. Dan blev dens Præst i 1871.

Men før 1870 var der ikke blot danske Medlemmer i norske, svenske og skandinaviske Menigheder; der var ogsaa rent danske Menigheder og Kredse af Danske, som havde nogenlunde regelmæssig Betjening enten af Præster, theologiske Studenter eller Lægmænd. Blandt de sidste skal vi her nævne en lille Kreds af Danske, der boede i Nærheden af Byen Luzerne, Benton Co., Iowa, hvor den begavede Lægmand Peter Nikolajsen fra København, der var indvandret til New York 1851 og til Benton Co. 1854, forkyndte Ordet. Med „License" fra den lutherske General-Synode arbejdede Nikolajsen i mange Aar blandt norske Nybyggere flere Steder i Iowa, men ogsaa i sin egen lille Kreds prædikede og forvaltede han Sakramenterne i flere Aar. Nikolajsen tog mangen haard Tørn baade med Mogens A. Sommer, Lang o. a., som besøgte ham eller hans Kreds. Han flyttede paa sine gamle Dage til Cedar Falls, Iowa, hvor han døde i Foraaret 1893. — Af dansk-lutherske Menigheder, der blev stiftet før 1870, kan nævnes Menigheden i Indianapolis, Ind., der er stiftet,

PROVST J. VAHL.

PAST. VILH. BECK.

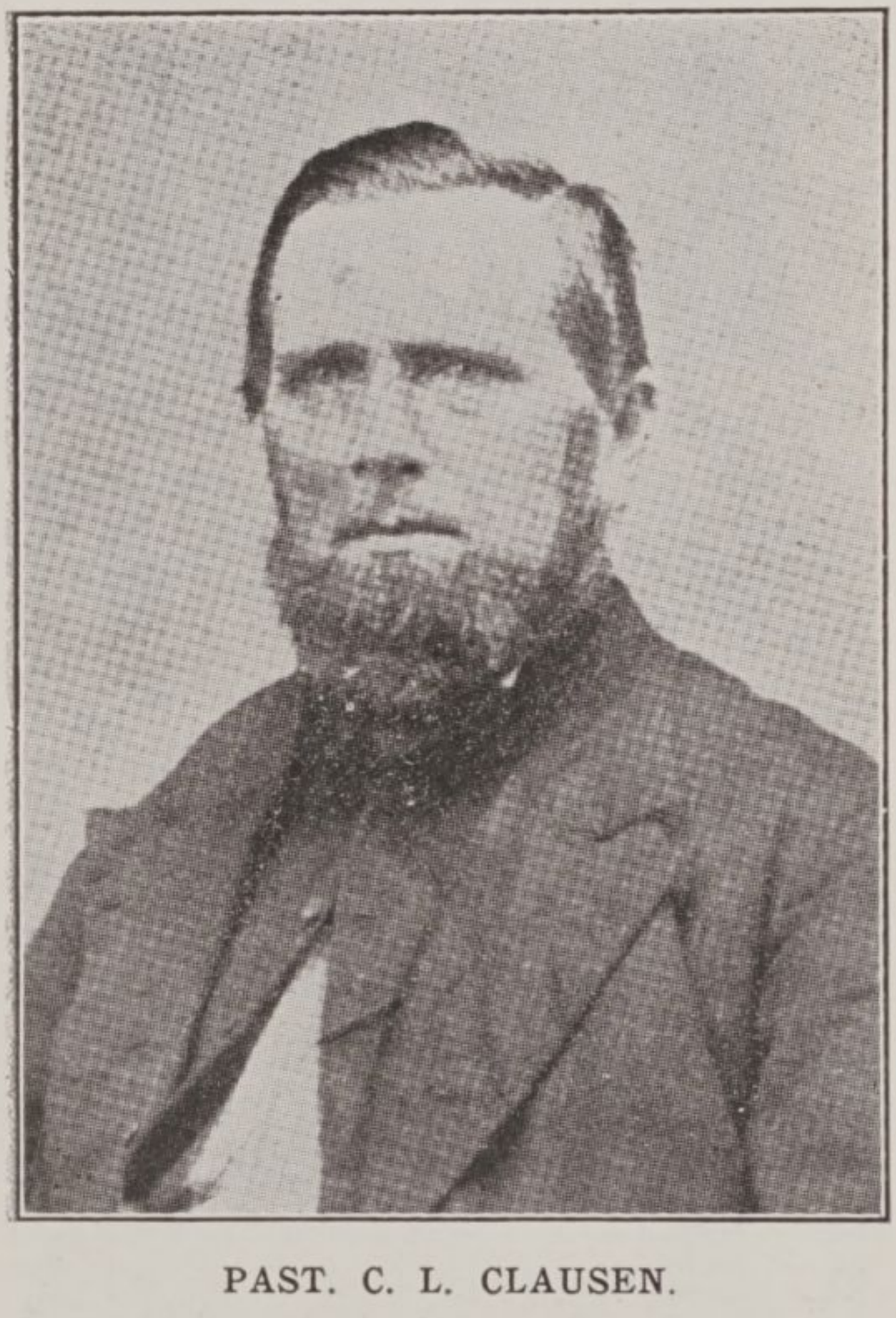

PAST. C. L. CLAUSEN.

vistnok i 1868, af nuværende Pastor M. Fr. Wiese (en Falstring), som dengang studerede Theologi ved Missouri-Synodens praktiske Seminar i St. Louis, Mo., hvorfra han besøgte sine Landsmænd i Indianapolis og prædikede for dem. Af danske Studenter ved nævnte Skole stiftedes ligeledes den danske Menighed i Webster Groves, Mo., ogsaa før 1870. Ved Pastor O. Juul (norsk), som fra 1866 til 1876 var Præst i New York City, blev der omtrent paa samme Tid stiftet en dansk luthersk Menighed i Perth Amboy, N. J., der endnu tilhører den norske Synode.

Men ogsaa i denne Forbindelse maa vi særlig nævne Danskeren, den bekendte Pastor C. L. Clausen, den første lutherske Præst blandt de til Amerika udvandrede Norske siden 1843. Pastor Clausen samlede mange Danske om sin Forkyndelse baade i Wisconsin, Iowa og Minnesota; han har ikke blot samlet norsk-danske Menigheder i Minnesota, hvor han boede og havde sin Virksomhed, men ogsaa rent danske Menigheder skylder ham deres Tilblivelse, saaledes f. Eks. den danske Menighed i Cedar Falls, Ia., den nuværende Nazareth Menighed. Den første Forbindelse mellem Pastor Clausen og den danske Nybygd i Cedar Falls er vistnok denne, at der i 1866 kom en Del unge Danske til Cedar Falls fra Pine River, Wis., af hvilke flere havde gjort Tjeneste som Soldater i det berømte 15de Wisconsin Regiment under Borgerkrigen, og var her bleven kendt med Clausen, der en Tid var Feltpræst ved nævnte Regiment. De sendte saa Bud og bad ham komme at prædike for de Danske i Cedar Falls, og paa den Maade blev den danske Menighed der stif-

tet i 1870. Pastor Clausen har ligeledes besøgt og prædiket for sine Landsmænd i Fredsville, Iowa, Sheffield, Illinois, og andre Steder.

* * *

Anmærkning: Den gamle Jens Andersen, som nu bor i Blair, og som var Soldat i 15de Wisconsin, hvorfra han kendte Pastor Clausen, ligesom han var en af de første Danske, der kom til Cedar Falls fra Wisconsin i 1866, har fortalt mig, hvorledes det gik til, at Pastor Clausen kom til at prædike for Danskerne i Fredsville (som det nu kaldes) og Cedar Falls. Pastor Clausen plejede at prædike for nogle Norske, som boede ved Beaver Creek, i Nærheden af New Hartford, Iowa. Disse Norske, som Jens Andersen var kendt med, indbød ham og de andre Danske i Fredsville til at komme med til deres Møder. Men i Stedet for bad Jens Andersen dem hilse Pastor Clausen og indbyde ham til at komme og holde Møde for Danskerne i Fredsville. Pastor Clausen efterkom Opfordringen, og næste Gang, han kom til Egnen, holdt han Møde i Fredsville; senere kom han ogsaa til Cedar Falls By og prædikede for Danskerne der. Ved sit første Møde tog han Navnene paa alle dem, der ønskede, at han skulde prædike for dem fremdeles. Jens Andersen mener, at Clausen holdt sine første Møder i Cedar Falls og Omegn i 1868. Han maatte prædike i de smaa Farmerhuse, som han kunde bedst.

IV.

Danske Medlemmer i engelske Menigheder før 1870.

Det er indtil denne Dag almindelig Tro i Danmark, ogsaa hos saadanne, som kunde og burde vide bedre, at af alle amerikanske Kirkesamfund er den biskoppelige den Kirkeafdeling, der mest ligner den danske Folkekirke. De engelsk-lutherske Samfund i Amerika har man som Regel lidet eller intet Kendskab til, saa vel som til de tyske og skandinaviske. Den Mand, som nævnte Tankegang skylder sin Udbredelse i Fædrelandet, er vistnok Provst J. Vahl, som var Medlem af det anglo-kontinentale Selskab, for hvilket han har oversat flere Skrifter, der gaar ud paa at vise, hvor enige den lutherske og den episkopale Kirke er. Det var da ogsaa Provst Vahl, der, da han søgte Oplysninger om den kirkelige Tilstand blandt de til Amerika udvandrede Danske, henvendte sig ikke til lutherske Præster her i Landet, men til en amerikansk Biskop i Chicago, som vi siden skal se.

Før 1821 var der ikke faa danskfødte Præster i de engelske Kirkesamfund her i Landet, saaledes f. Eks. i de engelsk-lutherske Samfund Præsterne A. R. Rude og Edmund Belfour, i den engelske Brødrekirke var ligeledes nogle, men de

fleste fandtes vistnok i den episkopale Kirke. Af disse skal vi her kun nævne C. F. Cruse, John Gerlow og Martin Fr. Sørensen, en Søn af Rasmus Sørensen. Af disse tre var det dog kun Sørensen, som arbejdede noget blandt sine Landsmænd, og dette kun i den Tid, han var Præst i Waupaca, Wis. Her fik han sin Biskops Tilladelse til at forvalte Sakramenterne efter den danske Alterbog, naar han døbte danske Børn og tog Danske til Alters. Cruse, der var født af danske Forældre i Philadelphia, kunde forstaa, men ikke tale, i hvert Fald ikke prædike Dansk. John Gerlows Virksomhed faldt mest paa Steder, hvor faa eller ingen Danske fandtes.

Der var en Del af de ældre og mere prominente Danske her i Landet, som sluttede sig til den episkopale Kirke, eller lod deres Børn døbe og gaa til Søndagsskole der, og nogle lod ligeledes deres Børn konfirmere i dette Samfund. Det var saaledes Tilfældet i Wisconsin f. Eks. i Hartland, Racine og vel flere Steder. At Børn af danske Embedsmænd, naar de kom her til Landet og i det hele havde nogen kirkelig Interesse, sluttede sig til Bispekirken, siger næsten sig selv, da de jo fra Hjemmet af var indprentet den Tro, at den lignede Kirken i Danmark mest af alle Samfund her til Lands. Nogle faa Danske stod som Medlemmer i de engelsk lutherske Menigheder, f. Eks. i New York. Flere, som var kommen til Opvækkelse ved den svenske Prædikant Hedstrøm paa Bethelskibet i New York, sluttede sig til amerikanske Methodistmenigheder. En Del, ligeledes prominente Danske i New York, sluttede sig til den bekendte Prædikant H. W. Beecher.

Og maaske vilde det være vanskeligt at finde noget Kirkesamfund i Amerika, der ikke blandt sine Medlemmer talte enkelte Danske.

Men Resultatet af det hele bliver, at det store, store Flertal af Danske, som indvandrede til Amerika før 1860, stod uden nogen som helst kirkelig Forbindelse, selv om Mormonerne medregnes, og at de var tabte for den lutherske Kirke og det danske Sprog, særlig hvad Befolkningen i Byerne angaar. Den Mark, som delvis var levnet den dansk-lutherske Mission at arbejde paa, var de Danske, som indvandrede her til Landet i Tidsrummet 1860—70, og som ikke var Mormoner fra Danmark.

At denne Mark ikke var bleven endnu mindre, skylder vi de norske og svensk lutherske Præster Tak for. Som Regel var det dem, der havde beredt Vejen for de danske Præster; maaske var disse kun lidet villige til enten at se eller indrømme dette, der dog er en Kendsgerning.

V.

Tanken om dansk Mission blandt udvandrede Danske i Amerika.

At der var mange i Danmark, der tænkte paa Amerika, hvortil deres kære, Børn, Brødre, Søstre, Slægtninge, Venner og Bekendte var rejst, kunde ikke være andet. At Bønner og Formaninger om at holde sig til Gud og hans Ord gennem Breve fra Hjemmet kom til de udvandrede her i Landet, er ogsaa vist. Men Tanken om at drive Mission blandt Landsmænd her i Landet kunde kun vanskelig opstaa blandt Folk i Almindelighed, da man jo i Danmark var vant til, at Regeringen tog sig af Præsters Ansættelse og den Slags Ting. Og Regeringen havde i lange Tider vel kun liden Rede paa, hvor mange der var udvandret til Amerika, og desuden kunde det ikke ventes, at dens Omhu for kirkelige Anliggender skulde strække sig længere end til Landets Børn og Rigets Bilande. Det kneb den vist nok med at skaffe Præster til Grønland og de vestindiske Øer, ligesom i tidligere Tid til Trankebar og Guinea-Kysten i Afrika.

Og selv i de vakte Kredse i Folkekirken, som jo egentlig altid har maattet tage sig af Missionen baade udenfor og i Landet selv, varede det forholdsvis længe, inden Tanken om Mission blandt

Landsmænd i Amerika kom frem. Dels havde man nok at gøre der hjemme, dels havde man vel ingen Rede paa, hvor mange Danske der var rejst til Amerika, som ikke var Mormoner. Udvandringen foregik nemlig ikke direkte fra Danmark til Amerika, men enten over Hamburg, Bremen eller England. Der var kun faa af de udvandrede, som skrev i Bladene i Danmark, og af disse vel slet ingen, der talte om Savnet af Menighedens Goder. Kort sagt: det er ikke saa vanskeligt at forstaa, at det varede længe, før Tanken om at drive dansk-luthersk Mission blandt Danske i Amerika kom frem, og endnu længere, før den blev sat i Værk.

Den, der egentlig først for Alvor lagde de troende i Danmark Missionen blandt Landsmænd i Amerika paa Sinde, var en Skolelærer fra en Egn paa Sjælland, hvorfra forholdsvis mange var udvandrede til Amerika. Manden var daværende Lærer i Hallensløv ved Tiis-Sø, Vest-Sjælland, N. M. Hansen, der fra 1875 i mange Aar var dansk Episkopal-Præst i en dansk Nybygd i Canada. Under Navnet „Monitor" (ɔ: Paaminder) skrev Hansen i „Indre Missions Tidende" Nr. 13, 1867, et varmt, hjerteligt og fornuftigt Indlæg for Mission blandt Landsmænd i Amerika. Han kaldte sit Indlæg „Et Forslag til den indre Missionsforening" og gav mange gode Vink angaaende Iværksættelsen af en saadan Mission, som, mente han, „den Indre Mission" i Danmark særlig maatte tage sig af. Pastor Vilh. Beck føjede en kort Efterskrift til „Monitors" Indlæg, hvori han særlig lagde Vægt paa, at det først og fremmest gjaldt om at finde en Mand, som baade vilde og kunde

gaa ud til dette Arbejde. Lærer Hansen siger i sit Indlæg: „Og det, at her var en engelsk Biskop fra Amerika for noget siden, som søgte Kandidater, der skulde oprette Menigheder blandt de danske derovre, skal ikke berolige os; thi han fandt næppe nogen, og det beviser kun, at der er Trang til, at der gøres noget ved Sagen.'' Den „engelske Biskop fra Amerika'', Lærer Hansen i anførte Ord sigter til, er Henry John Whitehouse, der var Biskop i Chicago, Ill., fra 1852 til sin Død 1874. Denne i sit Samfund højt ansete Biskop, gjorde i 1866 en Rejse til Sverrig og Danmark for at finde Arbejdere blandt Skandinaverne i Amerika i Bispekirkens Tjeneste. Det var vistnok paa samme Rejse, Biskop Whitehouse deltog i Verdens Konferencen for den anglikanske Kirkes Biskopper i London i 1867, ved hvilken Lejlighed han holdt Aabningstalen. Der blev saa ingen danske Kandidater til den af Biskop Whitehouse paatænkte Mission blandt Danske i Amerika fra hans Kirkesamfunds Side. Men paa en anden Maade kom den samme amerikanske Biskop til at give sit Bidrag til, at en Mission iblandt dem omsider blev til Virkelighed. Dette gik saaledes til. Den af Danmarks Præster, som tidligst henledte den danske Kirkes Opmærksomhed paa at drive Mission blandt Danske i Udlandet, særlig Søfolk, var den senere saa bekendte Provst J. Vahl. Han var den engelsk biskoppelige Kirke meget hengiven og Medlem af det i 1856 af Bispekirken stiftede anglo-kontinentale Selskab, eller stod da venligt til det, som tidligere nævnt. Som Følge heraf kan man kun finde det i sin gode Orden, at han, da han søgte Oplysning om Tilstanden blandt

de til Amerika udvandrede Danske, søgte disse Oplysninger, ikke hos nogen luthersk Præst i Amerika men derimod hos Biskop Whitehouse i Chicago, som han muligvis var kendt med fra Biskoppens Besøg i Danmark. De Oplysninger, som Biskoppen sendte Provst Vahl, sendte denne til „Indre Missions Tidende," altsaa til det Blad, hvor Missionen blandt Danske i Amerika tidligere var bleven omtalt. De findes trykte i nævnte Blads Nr. 27 for 25de September 1867, og fortjener vistnok, som et ikke uvigtigt Aktstykke, at aftrykkes i sin Helhed, hvorfor det her meddeles:

De danske i Amerika.

(Af et Brev til Pastor Vahl fra en amerikansk højtstaaende Gejstlig.)

„Jeg har modtaget Deres Brev af 25de Juni og læst det med Opmærksomhed og Interesse. Det har bevæget mig til at anstille en nøje Undersøgelse af den danske Befolknings Vilkaar i Chicago og andre Egne mod Vesten. Den danske Befolkning i Chicago beløber sig til adskillige Tusinde; den anslaas i Almindelighed til 5000. Ni Tiendedele af dem er aldeles ligegyldige, hvad Religion angaar, og en stor Del er aabenbare Spottere. Af de alvorligere have nogle sluttet sig til Methodisterne, andre til Baptisterne eller Independenterne. Der er kun en eneste dansk Menighed, en baptistisk, rimeligvis en Aflægger af Sommers Menighed, der tæller omtrent 60 Medlemmer. Præsten er en Nordmand og er paa Grund af sin Udtale næsten ganske uforstaaelig for de Danske. I Wisconsin er der flere Danske i Forhold end her.

Ude paa Landet bor de ikke saa meget sammen som Svenskerne og Nordmændene, men dog findes de i betydelige Grupper i vor Landbefolkning. Alle Vegne i vort Land er de Danskes religiøse Vilkaar saadant, at jeg tror, det vilde i høj Grad smerte den danske Kirke i Hjemmet og gøre det fornødent, at man rettede sin Opmærksomhed derpaa. Jeg tror ikke, at nogen Bevægelse vilde finde Sted blandt de danske selv, for at indbyde en Præst til at komme herover, eller at de vilde gøre noget Skridt til at skaffe sig dansk Gudstjeneste. De føler intet Savn deraf, de vil intet Offer gøre. Jeg frygter for, at det bliver vanskeligt at faa dem til at skatte det, de saaledes kunde opnaa, selv om de fik det for intet. En dansk Mission vilde derfor være af største Vigtighed baade med Hensyn til det store Antal Danske, her findes, og den Ligegyldighed for, ja Fjendskab imod al Religion, i hvilken de er komne. Skal noget gøres, da maa den Indre Missionsforening eller en lignende Forening betragte det som en fuldstændig Missionsgerning.

Det er altsaa klart, at den, der først bliver sendt ud at undersøge eller paabegynde Gerningen, maatte være en Mand af mere end almindelig Dygtighed. Han maatte besidde Karakter og Evner, saa at han ved sin Person kunde vinde Sagen Venner, han maatte besidde et behageligt og indtagende Væsen, være taalmodig under Vanskeligheder, besidde Takt og Menneskekundskab. Den danske Befolkning er ogsaa meget adspredt boende, og en ikke ringe Grad af fysiske Evner og Udholdenhed vilde udkræves. Meget vilde, næst Guds Bistand, afhænge af den Mands Duelighed,

der blev udsendt. Hvad en saadan Mands Underhold angaar — hvad enten det nu bliver en Kolportør eller en Præst — da maatte dette ganske afholdes, for det første Aars Vedkommende i det mindste, af Foreningen i Hjemmet. De Danske er i det Hele taget Agerdyrkere og staar sig i Almindelighed ikke godt. De iblandt dem, der har bedre Raad, bryder sig for største Delen ikke om saadan noget. Det er imidlertid kyndige Folks Mening, at om et Aar kunde en Menighed blive samlet og en Kirke bygget i Chicago, hvilken kunde blive Kærnen for fremtidige evangeliske Bestræbelser. Det er falden mig ind, at det vilde være særdeles nyttigt, om en Kommission paa to eller tre Mænd, en Præst og een eller to Lægmænd af anerkendt Duelighed og Indflydelse vilde tilbringe et halvt Aar med at rejse omkring i de forenede Stater og derpaa vende tilbage til Danmark og forelægge Medkristne Resultatet af deres Iagttagelser.''

Saaledes lød altsaa Resultatet af Biskoppens Visitats, der vistnok i mere end een Forstand var paa anden Haand. Det forekommer mig nemlig, at der er en temmelig stor praktisk Modsigelse mellem Begyndelsen og Slutningen af hans Brev. Vist er det i hvert Fald, at hvad Antallet paa Danske i Chicago i 1867 angaar, da maa enten Biskoppen eller Statistikken være fejl underrettet; thi Biskoppen siger, at der i 1867 var 5000 Danske i Chicago, men Statistikken paastaar, at der i 1870, altsaa 3 Aar efter — kun var 3711 Danske i hele Staten Illinois, og i 1867 var Danskernes Antal i Staten altsaa betydelig mindre. En anden Kilde, ogsaa fra 1867, nemlig den norske Forfatter, Jo-

han Schrøders Bog: „Skandinaverne i de forenede Stater og Kanada," La Crosse, Wis., 1867, siger (anf. Skrift Side 150) om Chicago: „Antagelig lever i denne By fra 10 til 12,000 Skandinaver, der ernærer sig som Haandværkere og Arbejdsfolk." Dette Vidnesbyrd lyder mere rimeligt. Men hverken Halv- eller Trediedelen af Skandinaverne i Chicago var Danske! Heller ikke i 1867. Højt regnet har der i 1867 maaske været op mod 2,000 Personer i Chicago, som kunde forstaa det danske Sprog, saa regner jeg Sønderjyderne og Slesvigholstenerne med, og dem var der ikke faa af.

Bispen mener jo da ogsaa, at der i Løbet af et Aar vilde kunne samles en selvstændig Menighed af Danske i Chicago, med egen Kirkeejendom, og at denne Menighed endog kunde staa som et Centrum for det fremtidige Missionsarbejde iblandt Danske i Amerika. Det var dog nok ikke saa galt med den „Ligegyldighed for, ja Fjendskab imod al Religion" iblandt dem, som det kunde se ud til.

Hvad Biskop Whitehouse siger om en dansk Baptistmenighed i Chicago, en Aflægger af Sommers — skal vel være M. A. Sommers — Menighed og med en Nordmand til Præst, — passer heller ikke. For det første havde M. A. Sommer ingen Menighed i Amerika, om end en Del, der var paavirket af ham fra Danmark. For det andet var den danske Baptistmenighed i Chicago ikke dannet af Sommers Disciple.

Har det end saaledes vist sig, at Biskoppens Oplysninger paa flere Punkter var mindre paalidelige, hvilket vistnok ikke var hans Skyld, saa er der paa den anden Side ingen Tvivl om, at de

har vakt Opmærksomhed i Danmark. Og navnlig er det værd at lægge Mærke til, at hans Forslag om at sende en Kommission fra Danmark til Amerika, i alt væsentligt blev taget til Følge, da Pastor Grove-Rasmussen og Lægmændene A. S. Nielsen og R. Andersen i 1871 sendtes hertil af „Udvalget" paa Fyn. Rigtignok blev Pastor Grove-Rasmussen her ikke et halvt Aar, hvilket havde sine Grunde, men de to andre blev her saa desto længere, og den ene af dem er her endnu.

Inden denne Udsendelse fandt Sted, er der flere Ting, der griber ind, som hver gav sit Stød til, at Missionen blandt Danske i Amerika omsider blev en Virkelighed. Blandt disse Ting maa vi her særlig nævne Pastor C. L. Clausens Besøg i Danmark i 1867. Clausen, der i sin Tid havde haft Sæde i Staten Iowas lovgivende Forsamling som Repræsentant for det Distrikt, hvori han boede, blev i 1867 af Guvernøren for Staten Iowa udnævnt til at være denne Stats Repræsentant ved Verdensudstillingen i Paris. Paa sin Europarejse i den Anledning besøgte han baade Danmark og Norge. I sit Fædreland var han med ved flere større Møder, bl. a. paa Fyn, hvor han talte om den kirkelige Stilling blandt Landsmænd i Amerika, og lagde Menigheden i Danmark deres kirkelige Nød paa Hjerte, samt Nødvendigheden af at søge at afhjælpe den ved at udsende Arbejdere fra Danmark. Selv den norske Synode har ikke benægtet den Kendsgerning, at C. L. Clausen var en veltalende Mand; vist er det i hvert Fald, at hans Ord paa nævnte Møder slog ned i Hjerterne. Det var ved disse Møder, at C. L. Clausen blev bekendt med Pastor Johannes Clausen i Ryslinge,

der Aaret i Forvejen var bleven Pastor V. Birkedals Efterfølger som Sognepræst der, en Mand, der altid havde et varmt Hjerte for Missionen, saa vel i sit eget Folk som blandt Hedningerne. Han var jo den, der sammen med Pastor C. F. Rønne og Vilh. Beck reddede „Indre Mission" i Danmark fra at løbe ud i ukirkelig Lægmandsvirksomhed. Som en Frugt af Pastor C. L. Clausens Besøg paa Fyn i 1867 maa det vistnok betragtes, at „Kirkelig Forening for Fyns Stift", der blev dannet ved et Møde i Ryslinge i Oktober 1868, satte Missionen blandt Danske i Amerika paa sit Program. Det var ved denne Forenings Møde i Odense 7de og 8de Oktober 1869, at „Udvalget for at fremme Evangeliets Forkyndelse blandt Danske i Nordamerika" blev dannet. „Udvalget", som det gerne kaldtes, kom til at bestaa af Præsterne Joh. Møller, Odense, Joh. Clausen, Ryslinge, Dr. Ludvig Helveg, Odense, G. Strøm, Marslev, samt Kammerraad Plesner, Hellerup. Af disse Mænd var det Joh. Clausen, der holdt Forbindelsen vedlige med Pastor C. L. Clausen i St. Ansgar, Iowa, og gennem denne fik Oplysninger om Danske i Amerika, samt det Løfte, at dersom Udvalget sendte uordinerede Mænd til Amerika, vilde han (C. L. Clausen) se at faa dem ordinerede, et Løfte, han holdt, som vi siden skal se.

Muligvis var det ikke uden Paavirkning fra C. L. Clausen, at Pastor J. Müller-Eggen, hans gode Ven, der var Præst i Racine, Wis., i den første skandinaviske Menighed, hvis fleste Medlemmer var Danske, skrev i „Indre Missions Tidende" om den kirkelige Nød blandt Danske i Amerika. Pastor Müller-Eggen, der i 1870 blev

valgt til Sekretær for den norsk-danske Konference, hvis Formand C. L. Clausen var, fik Pastor A. Dan til sin Efterfølger som Præst for Menigheden i Racine.

Det er ikke uden Interesse at lægge Mærke til, at det var gennem en Forening af fynske Præster og et Udvalg, bestaaende af Præster paa Fyn, at Missionen blandt Danske i Amerika omsider blev til Virkelighed. I Danmark er det nemlig gerne Fynboerne, der maa tage fat, naar noget nyt skal sættes i Gang. Det var paa Fyn, at de gudelige Forsamlinger i sin Tid tog sin Begyndelse; det var paa Fyn, at den første Valgmenighed i Danmark blev dannet. Det var ogsaa fra Fyn, at de første og virksomste Arbejdere for Baptismen i Amerika kom, ligesom en Del af de første danske Præster af den lutherske Kirke var fra denne Ø, og indtil denne Dag er nogle af de dygtigste Arbejdere i den lutherske Mission blandt Danske i Amerika Fynboer, baade Præster og Lægfolk.

VI.

De første danske Udsendinge til Amerika 1871.

Der er vist ingen Tvivl om, at de fleste Medlemmer af det paa Fyn dannede Udvalg var enten Grundtvigianere eller Mænd, der stod den grundtvigske Anskuelse nær, skønt Pastor Joh. Clausen jo i sin Tid var meget virksom i Indre Missions Arbejde sammen med Vilh. Beck, især vel inden han blev Sognepræst i Ryslinge, hvor han vel næppe kunde staa ved Siden af Pastor V. Birkedal uden at paavirkes af denne. De fleste af Udvalgets Medlemmer var tillige oprigtige Arbejdere for kristelig Vækkelse i Folket. Dog, naar man ser hen til, at det særlig var i „Indre Missions Tidende", at Tanken om kirkelig Virksomhed blandt Landsmænd i Amerika fra først af kom til Orde, saa undres man noget over, at ikke baade Vilh. Beck og Provst Vahl blev Medlemmer af det „Udvalg", som særlig fik med denne Tankes Udførelse at gøre. Maaske var den danske Missions Historie i Amerika bleven ikke saa lidt anderledes, om det var sket. I et Brev til de danske Præster i Amerika, som disse offentliggjorde baade i „Skandinaven og Amerika" og i Tillæg til „Kirkelig Samler" Nr. 15, 1873, siger Vilh. Beck om den af Joh. Clausen stiftede kirkelige

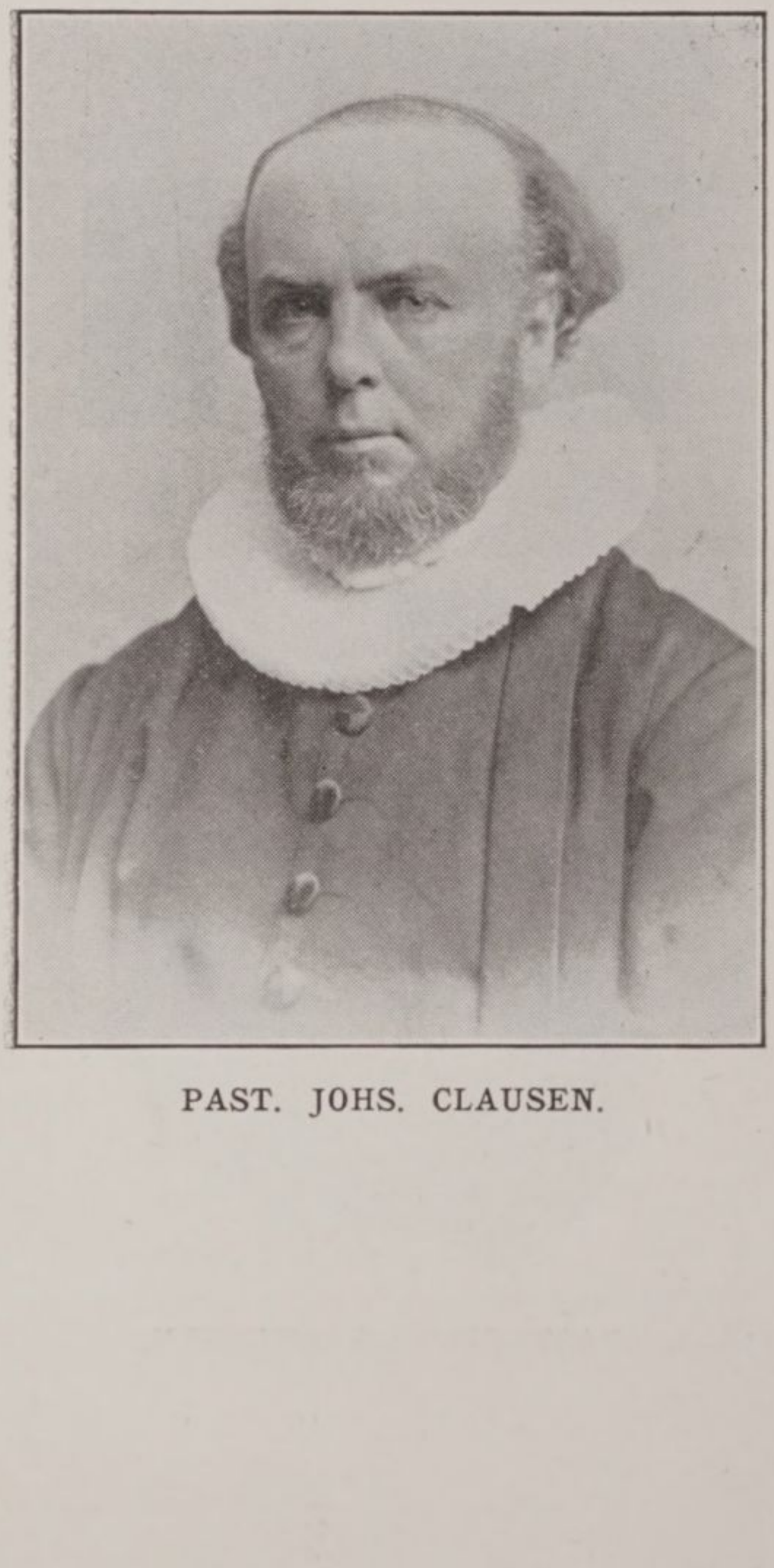

PAST. JOHS. CLAUSEN.

DR. L. HELVEG.

PAST. GROVE-RASMUSSEN.

Forening paa Fyn: „Da denne Forening var begyndt at træde i Virksomhed, spurgte han (Past. Joh. Clausen) mig, om ikke den amerikanske Mission kunde overgives til den, hvilket jeg med Glæde gik ind paa, da jeg i Forvejen havde saa meget at tage Vare paa i „Den Indre Mission"s Virksomhed herhjemme. Dermed var Sagen tagen ud af min Haand, saa at jeg ingen Indflydelse har haft paa Valget af de Mænd, der er udsendte som Præster for de Danske i Amerika."

Hertil maa vi sige: Nej, naturligvis ikke! Dog er der ingen Tvivl om, at baade Vilh. Beck og Provst Vahl vilde have været anderledes faste Mænd i „Udvalget" end den til Tider ikke saa lidt vaklende Pastor Joh. Clausen, inderlig og elskelig som han var.

Alligevel er det meget betegnende, at da man endelig valgte Mænd at udsende til Missionen blandt Landsmænd i Amerika, da blev det saadanne, som havde staaet og endnu tildels stod i „Indre Missions" Tjeneste der hjemme, selv om de nu var mere eller mindre paavirkede af Grundtvigianismen. Det har næsten altid været den Slags Folk, som var de første til at gaa ud i Missionens Tjeneste. Som bekendt var det Pastor A. C. L. Grove-Rasmussen og Lægmændene A. S. Nielsen og R. Andersen, som „Udvalget" i 1871 udsendte til Amerika. Den første som den egentlige Leder skulde gøre en Rundrejse til de Steder i Amerika, hvor der var Haab om, at der kunde oprettes danske Menigheder, og saa aflægge Beretning til „Udvalget", naar han kom tilbage, medens de to sidstnævnte skulde blive i Amerika som fremtidige Arbejdere i Missionen.

Pastor Grove-Rasmussen var fra 1867 Formand for „Indre Mission" i Slesvig og vil fra den Tid af mindes af mange som alvorlig Vækkelsesprædikant og Redaktør af Missionsbladet „Elias".

Det var fra først af bestemt, at Pastor Thomas Rørdam, dengang Kapellan i Rerslev og Ruds Vedby paa Sjælland, skulde have rejst til Amerika sammen med A. S. Nielsen og R. Andersen; men han faldt og slog sin Fod, saa han ikke kunde rejse. Udvalget henvendte sig til flere Præster og opfordrede dem til at rejse i Pastor Rørdams Sted, men alle undslog sig. Grove-Rasmussen kom paa den Tid til Ryslinge for at tale med Pastor Joh. Clausen om Kirkesagen i Slesvig, og derved blev Tanken ledet hen paa ham. „Jeg har aldrig tænkt derpaa," svarede Gr.-Rasmussen, da en talte med ham om Rejsen til Amerika. Imidlertid blev det af Joh. Clausen, Joh. Møller og L. Helveg ordnet med Grove-Rasmussen saaledes, at han kom til at rejse. (Oplysning af Pastor R. Andersen, New York).

I den Beretning om sin Rejse i Amerika, som Pastor Grove-Rasmussen offentliggjorde i „Nordisk Maanedsskrift" 1871 — samt i Særtryk — viser han sig ikke saa lidt grundtvigiansk. For en Del kan dette maaske forklares af, at han rejste i et grundtvigsk „Udvalg"'s Ærinde, og vel ogsaa tildels i, at han havde Ansættelse i Sønderjylland, hvor han naturligt ikke kunde undgaa at lægge stærk Vægt paa det nationale. Nævnte Rejseberetning, der stødte mange af hans Tilhørere i Sønderjylland, hvor han siden sin Afsættelse af den prøjsiske Regering, 1870, virkede som Fripræst, var vist en medvirkende Grund

til, at han snart maatte ty til Danmark og der søge Præstekald.

„Lægprædikant Nielsen", som Grove-Rasmussen kaldte ham i Forordet til sin Indberetning, var dengang en Mand paa henved 40 Aar (født 1832). Han var født i Aalborg; under et to-aarigt Ophold i Norge var han bleven alvorlig kristelig vakt. Da han efter sit Giftermaal bosatte sig i Vendsyssel, holdt han efter Samraad med Biskop Kierkegaard gudelige Forsamlinger i sit Hjem, hvor han selv talte. I 1867—69 rejste han i „Indre Mission"s Tjeneste som Kolportør og Lægprædikant, for det meste i Følge med sin gode Ven, Pastor N. A. Buchwaldt, dengang Sognepræst i Dronninglund. Senere blev han gennem Pastor P. K. Algreen, dengang Sognepræst i Vrejlev og Hostrup i Vendsyssel, paavirket i grundtvigsk Retning. Efter at have løst sin Forbindelse med „Indre Mission", var Nielsen en Vinter paa Testrup Højskole ved Aarhus, inden han meldte sig til „Udvalget" for at gaa til Amerika som dettes Udsending. Her kom A. S. Nielsen, der var baade en begavet og dygtig Mand, til at spille en betydelig Rolle blandt sine Landsmænd i grundtvigsk Retning, baade direkte og indirekte. Men alle, som kendte ham, vil vistnok være enig med mig i, at Nielsen alle sine Dage bar Mærker af den Skole, han først havde været i. Der gik en Vækkelsens Tone gennem hans Forkyndelse, som ikke var til at tage fejl af. Det er formodentlig A. S. Nielsen, Pastor Vilh. Beck mener, naar han i tidligere omtalte Brev („Kirkelig Samler" 1873, Side 210) siger om de danske Præster i Amerika: „Efter mit Kendskab tilhører kun en af dem den

grundtvigske Retning, medens de andre ikke var Grundtvigianere i deres Hjemstavn og endnu staar i et hjerteligt Forhold til „Indre Mission" i Danmark.

At „Missionselev R. Andersen", som Pastor Grove-Rasmussen kalder ham i Forordet til sin Rejseberetning fra Amerika, fra sin tidligste Ungdom tilhørte det gudelige Forsamlingsfolk paa Fyn, er en bekendt Sag, og at han var fortrolig med den Litteratur, som fandtes i disse Kredse, er der mange Vidnesbyrd om. I 1874, da der var Tale om, at R. Andersen skulde gøre en Rejse til Danmark, skrev Præsten i hans Fødesogn, Asperup paa Fyn, den bekendte Pastor M. Melby, til Dr. L. Helveg i Odense i den Anledning: „R. Andersen er meget lidt kendt her i sit Fødesogn udenfor de snævre gudelige Forsamlinger, som han i sin Tid søgte." Sin meste Uddannelse, inden han i 1871 kom til Amerika, havde han faaet i Ryslinge hos Pastor Johannes Clausen, som i sin Tid var Kapellan i Vejlby paa Fyn, Nabosognet til Asperup. Hos ham havde R. Andersen opholdt sig et Par Aar og faaet Undervisning, vel nærmest med det Maal for Øje, at gaa ud som Missionær blandt Hedningerne. Naar „Udvalget" sendte ham til Amerika, var det med den Tanke, at han skulde søge Plads som Lærer for danske Børn. Grove-Rasmussen bemærker, at det ikke var muligt at finde en saadan Plads for Andersen, der saa kom paa Konferencens Præsteskole i Marshall, Wis., til han i 1872 blev ordineret til Præst i Waupaca, Wis.

Efter at vi saaledes har set, at skønt „Udvalget" nærmest tilhørte den grundtvigske Ret-

ning, medens dets Udsendinge nærmest var Mænd af „Indre Mission"s Retning, vil det være i sin Orden at følge disse Udsendinge paa deres Rejse, som Grove-Rasmussen har beskrevet den: Rejsen foregik med det store tyske Dampskib „Thyringia" fra Hamburg til New York, hvor de, efter at have sejlet i 12 Døgn, landede den 12te Juni 1871. Det har sin Interesse at se, at i Maj Maaned 1871, altsaa hen ved en Maaned før Udvalgets Udsendinge tiltraadte Rejsen til Amerika, ankom der otte Missionærer fra Utah til Skandinavien, af hvilke de syv var danske Mænd, der tilhørte de Halvfjerdsindstyves Præstedømme. Blandt disse syv Danske var den nuværende danskfødte Mormonapostel Anthon H. Lund. (Se „Morgenstjernen", 3die Aargang, Side 74 i Fortegnelsen over „Missionærer udsendte fra Zion til Skandinavien). Disse Udsendte fra Zion mente vist, at de var rigtige Præster, og kun alt for mange af vore Landsmænd var af samme Mening. Ligeledes har det sin Interesse at se, at den 12te Juli 1871 landede Skibet „Minnesota" i New York med 389 skandinaviske Mormoner om Bord, under Ledelse af Præsten W. W. Cluff. I Mormonernes Statistik regnes disse 389 for det 32te Emigrantselskab siden 1852! Denne Frugt af Mormonernes Mission i Norden ankom altsaa til New York lige en Maaned efter Udvalgets Udsendinge. Man kan næsten ikke, selv om det er nok saa pinligt, blive fri for at gøre en Sammenligning mellem disse to Missioner. Men vi maa videre! Efter et Par Dages Ophold i Storbyen New York, hvor General C. T. Christensen havde vist dem al mulig Opmærksomhed, rejste de tre Udsendinge i Følge med hverandre til Chicago.

Udvalgets Formand, Dr. Ludvig Helveg, havde en Skolekammerat i Chicago, Bankier Ferdinand Winslow. Dr. Helveg skrev et Brev til Winslow, som denne offentliggjorde i Bladet „Fremad'', hvis financielle Støtte han var. Brevet, der offentliggjordes i „Fremad'' Nr. 23, 1871, er dateret .Odense, 13de Maj 1871 og gør Landsmænd i Amerika opmærksom paa Udvalgets Tilblivelse, samt at Pastor Grove-Rasmussen og Lægprædikant Nielsen er rejst til Amerika med det Formaal: „at samle Danske til hjemlig Gudstjeneste og Ungdommen i danske Skoler''. Dr. Helveg beder om, at man vil tage venlig mod de udsendte og virke for Sagen hver i sin Kreds. „Fremad''s Redaktion tilføjer: „Meddelelser i Anledning af ovenstaaende, stilede til nævnte Missionær, kunde adresseres til Fred. S. Winslow, 2 So. Clark Street, Chicago, Ill.'' „Fremad'', der gik til Grunde i den store Brand i Chicago, stillede sig meget venligt til Dansk Mission og dens Udsendinge.

I Chicago skiltes saa deres Veje, idet R. Andersen, som var syg, maatte indlægges paa et Hospital i Chicago. Et smukt Minde om dette sit Ophold paa „Lake Hospital'', Chicago, Juli 1871, findes i første Aargang af „Kirkelig Samler'', Side 129—30 i et Digt, R. Andersen har skrevet over den 23de Salme.

A. S. Nielsen tog fra Chicago til Luzerne, Benton Co., Iowa, til den tidligere nævnte P. Nikolajsen, der i et Brev havde bedet om, at en af de tre Udsendinge fra „Udvalget'' i Danmark vilde besøge ham. Nielsen rejste vistnok til Luzerne i den Tanke, at der her kunde blive en dansk Me-

nighed. Det viste sig, at herom kunde der ikke være Tale; thi baade var der kun faa Danske paa Egnen, og Nielsen og Nikolajsen, som begge var Grundtvigs Disciple, omend hver fra sin Tid, kunde ikke enes i mange Stykker. Nikolajsen, som var et stort Stykke af en Rigorist, mente nok, at Nielsen var noget for fin paa det. Han havde saaledes ladet sin Kuffert staa paa Jernbanestationen, men Nikolajsen lod ham vide, at i Amerika behøvede ingen Mand at skamme sig ved at bære en Kuffert. Men værst var det, at Nielsen, da han bekendte Troen, i anden Artikkel brugte „Nedfaren til Dødsriget", medens Nikolajsen bestemt holdt paa „nedfaren til Helvede", og derfor ikke var fri for at beskylde Nielsen for at ville rokke ved Fællestroen, hvilket var Kætteri! Og paa det Omraade var Nikolajsen ikke at spøge med; det havde baade M. A. Sommer og N. P. Lang fundet ud. Nikolajsen havde ikke for intet været Discipel af Jacob Chr. Lindberg og Cl. Chr. Harmsen og opholdt sig i Amerika i 20 Aar.

Da Nielsen saa, at der ikke kunde dannes nogen Menighed i Luzerne, tog han den Beslutning, at rejse til St. Ansgar, Iowa, for der at mødes med Grove-Rasmussen og af C. L. Clausen faa Oplysning om Steder, hvor der var mange Danske. Nielsen kom dog ikke denne Gang til St. Ansgar men derimod, underligt nok, til den By, hvor han skulde komme til at virke i ikke faa Aar, og som altid stod i en egen Glans for ham. Da han paa sin Rejse fra Luzerne til St. Ansgar kom til Cedar Rapids, Iowa, skulde han vente nogen Tid paa Stationen for at faa det Tog, han skulde med videre. Her kom han i Samtale

med en noget omtaaget Landsmand, der, da han havde forstaaet paa Nielsen, at han søgte efter et Sted, hvor der var mange Danske, sagde til ham: „Vil du finde Danske, saa rejs til Cedar Falls, der er „plenty'' af dem!'' Nielsen fulgte det givne Vink og rejste til Cedar Falls, Iowa, hvor han ikke blot fandt Landsmænd, han kunde tale til — og talte til, men ogsaa fik at vide, at Pastor C. L. Clausen plejede at prædike for dem og ventedes dertil den næste Søndag. Nielsen blev saa i Byen, til Clausen kom i Følge med Grove-Rasmussen. Ikke faa af Danskerne i Cedar Falls dengang var fra Holbæk-Egnen. Nogle af dem havde i Danmark samlet sig om den bekendte Peder Pedersen Nyrup, den første Formand for den første „Indre Mission'' i Danmark, en enkelt Familie, ved jeg, havde tilhørt den Frimenighed, som Peder Pedersen Nyrup dannede, da han udtraadte af Folkekirken. Pedersen har flere Gange holdt Møde i nævnte Families Hus, som saa omringedes af Pøbelen, der med Raab og Stenkast forstyrrede Forsamlingen.

Fra Chicago var Grove-Rasmussen rejst til Milwaukee og derfra over Hartland (som han kaldte Hardland) til Madison, Wis., og St. Ansgar, Iowa. Her i Clausens Præstegaard, opholdt han sig tre Dage og fik af Clausen Anvisning paa Steder, hvor der var Plads for danske Præster. Blandt saadanne Steder nævnte Clausen Neenah, Wis., samt Sheffield, Ill., men sagde iøvrigt: „Send blot Præster herover, der er Plads nok.'' Foruden Clausen var Gr.-R. i St. Ansgar sammen med dennes Kapellan samt en anden norsk Præst. Grove-Rasmussen prædikede i Pa-

stor Clausens Kirke om Søndagen, og i Selskab med Clausen rejste han saa til Cedar Falls, Iowa, hvor de traf Nielsen. „Ved et underligt Træf, hvori jeg ser en Guds Styrelse, stødte vi i Cedar Falls sammen med Nielsen", hedder det i Rejseberetningen. De blev saa enige med hverandre om, at Nielsen skulde blive en Tid i Cedar Falls, hvor — mente Grove-Rasmussen — der ikke var saa lidt aandeligt Røre, for at se, om han der muligt kunde finde den Præstegerning, han søgte. Fra Cedar Falls drog Gr.-R. saa over Cedar Rapids til Omaha, hvor „Købmand Amanson" tog venlig imod ham, og hvor han næste Dag prædikede for sine Landsmænd. „I Omaha er der over 1000 Danske, og en Menighed vil der utvivlsomt kunne stiftes og blomstre", siger han. Hvad Tallet paa Danske i Omaha angaar, er denne Angivelse i Uoverensstemmelse med Statistikken, der siger, at i 1870 var der kun 1129 Danske i hele Staten Nebraska, og hvad den blomstrende Menighed angaar, har Erfaringen just ikke stadfæstet denne Spaadom. Gr.-R. gør opmærksom paa Fremont (som han kalder Fairmount) og Council Bluffs, som mulige Annekser til Menigheden i Omaha. Fra Omaha rejste Grove-Rasmussen til Grand Island, Nebraska, det vestlige Endepunkt for hans Snartur her i Landet. Her oplevede han Fejringen af 4de Juli samt en stærk Vindstorm, som dog ikke ramte Grand Island. Han nævner, at han i Grand Island talte med en Mand, „som forestod Dannelsen af en dansk Nybygd Luckford, to engelske Mil fra Grand Island. Han bad mig meget indstændigt skaffe dem en Præst derud. De skulde nok sørge

for Kirke og Bolig, og der skulde blive lagt 160 Acres Jord af bedste Slags ud til en Præstegaard.'' Den Mand, her sigtes til, er Lars Hannibal, og „Luckford'' er naturligvis Loupford, der imidlertid ligger adskillige Gange to engelske Mile fra Grand Island. Angaaende Præsten, da har jeg hørt denne Beretning i en noget forskellig Redaktion. Lars Hannibal tilbød Grove-Rasmussen de nævnte Betingelser, imod at han vilde gaa med og være Præst for den nye Koloni. Men Præsten vilde ikke. Fra Grand Island, hvor han døbte 9 Børn, tog Gr.-R. tilbage til Omaha, hvor han holdt Altergang for nogle troende Familier. Fra Omaha var det Meningen at have rejst til Davenport og Burlington, Iowa, men den Fribillet, han havde haabet at faa, fik han ikke. Han tog saa til Sioux City, Fort Dodge og Cedar Falls, Iowa, hvor han traf Nielsen i Begreb med at rejse hjem til Danmark, for at hente sin Familie og, om muligt, blive ordineret. Han fandt ogsaa, at Menigheden i Cedar Falls var særdeles glad ved Nielsen og hans Forkyndelse. Fra Cedar Falls gik Rejsen til Minneapolis, hvor han kun fandt faa Danske, og desuden blev syg. Han tog saa over Milwaukee til Chicago, hvorfra saa Rejsen gik over Kanada ad Hjemmet til. Saavidt jeg kan regne ud, har Gr.-Rasmussen i det hele kun været en god Maaneds Tid i de forenede Stater. Hans Beretning om Forholdene i Amerika kunde derfor i bedste Fald kun være lidet fyldig. Og navnlig undres man over, at han mindst to Gange er rejst igennem Racine, Wis., den By i Amerika, hvor der vel ogsaa den Gang var forholdsvis flest Danske, uden at gøre noget Ophold der.

Men for os, som nu kan se tilbage over den svundne Tid, er der imidlertid særlig eet Punkt i denne Missions-Indberetning, der vel for Resten er den første, der nogen Sinde er fremkommen i et grundtvigsk Tidsskrift i Danmark, som det er vel værd at lægge Mærke til, fordi det har lagt Grunden til Splittelsen i den dansk-lutherske Mission i Amerika. Punktet er følgende: I sin Omtale af den norsk-danske Konference siger Grove-Rasmussen: „Den dansk-norske Konferens, hvis Formand Clausen er, vil sikkert stille sig i venligt Forhold til de danske Præster, som forhaabentlig ville komme, men ganske at slutte sig til den, vil næppe lade sig gøre, da den første Artikkel i Konferensens Lærebegreb lyder paa, at „Bibelen er den eneste Kilde for kristelig Tro, Liv og Lære''. Men denne Artikkel kan næppe nogen Præst af den danske Folkekirke underskrive med Sandhed, efter det Lys, som er opgaaet iblandt os over Forholdet mellem Ord og Skrift. At faa denne Artikkel forandret, vil vanskelig lade sig gøre; thi netop det Lys, som brænder i vor Kirke, skærer slemt i mange, baade danske og norske Kristnes Øjne ogsaa i Amerika''. I de anførte Ord faar vi altsaa at vide, at Skrift er ikke Ord, samt at det Lys, der i Danmark er opgaaet over Forholdet mellem Ord og Skrift, ikke stammer fra den hellige Skrift. Men havde de danske Præster fra først af, som det sikkert var Pastor C. L. Clausens Ønske, sluttet sig til det norsk-danske Samfund, hvis Formand han dengang var, og som ikke saa faa unge danske Præster senere gjorde, saa var den danske Kirkes Historie i Amerika sikkert kommen til at se ikke saa lidt anderledes ud, end den nu gør. Det vilde

forekomme os, som lever nu, at det havde været til Gavn for de danske Præster, der alle var ny i Arbejdet i Amerika, om de havde kunnet lære af ældre, erfarne Mænd, som f. Eks. C. L. Clausen, der allerede havde staaet i Præstegerningen i henved 30 Aar. At Pastor Vilh. Beck, der var vel kendt med Missionsarbejdet i Danmark, har været af samme Mening, kan ses af hans „Erklæring", som er trykt i første Aargang af „Kirkelig Samler" som Tillæg til Nr. 15. Der skriver han: „Jeg vedblev at følge den (Sagen) med stor Medfølelse og var naturligvis villig til at give Raad, naar jeg blev spurgt, og jeg blev spurgt; den norske Præst, som var den, der ved at henvende sig til mig, havde været med til at give det første Stød til, at Sagen kom i Gang, henvendte sig atter til mig, efter at de danske Præster havde begyndt deres Virksomhed i Amerika, og spurgte mig til Raads om, hvorvidt han skulde overlade Styrelsen af de danske Menigheder til de danske Præster, eller vedblive at beholde dem staaende under de norske Præsters Styrelse. Idet jeg gik ud fra, at disse danske Menigheder virkelig stod under de norske Præster, og idet jeg stod i den Forventning, at Foreningen i Fyen fremdeles virkede for Missionen i Amerika igennem de norske Præster, gav jeg den norske Præst det Raad, at han af Hensyn til de udsendte danske Præsters Mangel paa Kendskab til de for dem nye Forhold, og fordi disse Mænd vare nye i Præsteembedet, helst burde beholde Overbestyrelsen over de danske Menigheder, dersom disse vilde have det, og først overlade dem helt til de nye danske Præster, naar de danske Menigheder forlangte det.

Nu hører jeg bagefter, at Foreningen i Fyen har slet ikke benyttet de norske Præsters Hjælp ved den amerikanske Mission, og at de norske Præster slet intet Overtilsyn har haft over de danske Menigheder; saaledes skriver i det mindste Danske i Amerika til mig; men det vidste jeg ikke, dengang jeg gav mit Raad.'' — Bortset fra at Vilhelm Beck kun kender folkekirkelige Forhold, er hans Mening med Hensyn til „de nye danske Præster'', som han gentagende kalder dem, klar nok. At „Foreningen i Fyen'', det vil sige „Udvalget'', slet ikke har benyttet de norske Præsters Hjælp ved den amerikanske Mission, som Beck siger, har aabenbart sin Grund i Grove-Rasmussens Indberetning, som vi alt har henvist til. Overhovedet er det mærkeligt at se, hvorledes Foreningen paa Fyn ved Udsendelsen af de tre første Mænd til Amerika i alt væsentligt følger den Anvisning, som Biskop Whitehouse i sit Brev til Provst Vahl havde givet. Paa samme Maade fulgte den Grove-Rasmussens Vink med Hensyn til de unge danske Præsters Stilling i Amerika i deres Forhold til de norske Præster og Kirkesamfund, hvis Forarbejde de dog i Virkeligheden havde at takke for, at de ikke kom til at begynde paa bar Bund. Men Foreningen paa Fyn var ung og uerfaren, saa vel som de ny Præster i Amerika, om hvilke Vilh. Beck siger: „Hvad for det første de danske Præsters Duelighed angaar, saa har jeg ganske vist frygtet for, at nogle af dem var for unge eller uerfarne til at kunne magte de vanskelige og for dem ukendte amerikanske Forhold; og jeg har ogsaa yttret det i den Hensigt og Mening, at de kunde trænge til at staa under erfarne

Præsters Overtilsyn og Vejledning'' (Se hans „Erklæring''). Naar her er dvælet saa længe ved dette enkelte Punkt i Grove-Rasmussens Erklæring, saa mener jeg, at det er baade berettiget og begrundet, efter som vi her staar ved Begyndelsen, ved Vejviseren, der udpeger den Vej, de unge Præster helst burde følge, og som de naturligvis ogsaa fulgte, og hvorledes kunde de vel andet, naar Lederne hjemme naturligvis fulgte det Vink, som deres Udsending havde givet dem!

VII.

Den første Ordination og den første Organisation i 1871 og 1872. Opposition.

Vi har allerede hørt, at da Grove-Rasmussen var i Cedar Falls sidste Gang, fandt han A. S. Nielsen i Færd med at rejse til Danmark for at hente sin Familie og om muligt at opnaa Ordination. Disse sidste Ord kunde antyde, at han ventede at blive ordineret i Danmark. Jeg har forstaaet, som tidligere omtalt, at Pastor C. L. Clausen under sit Besøg i Danmark, eller muligt senere ved Breve til Pastor Joh. Clausen i Ryslinge, havde givet denne Løfte om at faa de af Foreningen udsendte ordinerede. Mulig maa dette sidste saa ændres derhen, at „Udvalget" efter Nielsens Hjemkomst fra Amerika ved Brev til Pastor C. L. Clausen har bedet denne ordinere Nielsen. Det være nu hermed, som det vil, vist er det, at Menigheden i Cedar Falls — med Pastor C. L. Clausens Billigelse — under 10de Juli 1871 udstedte Kaldsbrev til A. S. Nielsen, samt at dette Kaldsbrev, der muligvis er formet af Pastor Clausen, var underskrevet af fem Mænd af Menigheden. Ligeledes er det faktisk, at A. S. Nielsen i Chicago fik den danske Konsul, der dengang var Apotheker Carl Dreyer, til at forsyne Kaldsbrevet med sit Embedssegl og Underskrift. Angaaende denne Sag findes der i

det Omrids af A. S. Nielsens Levnet, der er optaget i O. N. Nelsons „History of the Scandinavians in the United States" (Vol. 2, Pag. 426) følgende Bemærkning: „Som en historisk Kuriøsitet kan nævnes, at Nielsen fik den danske Konsul i Chicago til at paategne det Brev, der var skrevet af fem Medlemmer af Menigheden i Cedar Falls til Udvalget i Danmark, i hvilket Brev de opfordrede Udvalget til at ordinere Nielsen som deres Præst. Dette Tilfælde er en udmærket Illustration af de forgæves Forsøg, som ofte gjordes paa at bringe Vestens Pioneerer under det europæiske statskirkelige Maskineris Kontrol, eller i det mindste under dettes Indflydelse. — Nielsen blev imidlertid ikke ordineret i sit Fædreland, idet hans Tid og Uddannelse var alt for begrænsede. Men Udvalget anbefalede, at han ordineredes af Pastor Clausen i Overensstemmelse med det danske Ritual, hvilket ogsaa skete." — — Da det anførte forlængst har været i Trykken, og for saa vidt er Historie, maa det være mig tilladt at føje følgende orienterende Bemærkning til. At A. S. Nielsen lod sit Kaldsbrev paategne af den danske Konsul, skete vistnok efter Grove-Rasmussens Raad. Konsulen var jo nemlig kongelig dansk Embedsmand, og en saadans officielle Vidnesbyrd maatte være af Vigtighed, hvor det drejede sig om en Lægmands Ordination af en dansk Biskop. At enten den ordinerede eller hans Menighed derved skulde komme ind under statskirkelig Jurisdiktion, kan ikke antages, da en saadan Ordination vilde blive betragtet som et Undtagelsestilfælde — i Lighed med Missionær Børresens senere. At Nielsens Uddannelse var altfor begrænset er en ubeføjet Paastand i

N. THOMSEN. A. DAN.

A. S. NIELSEN. R. ANDERSEN.

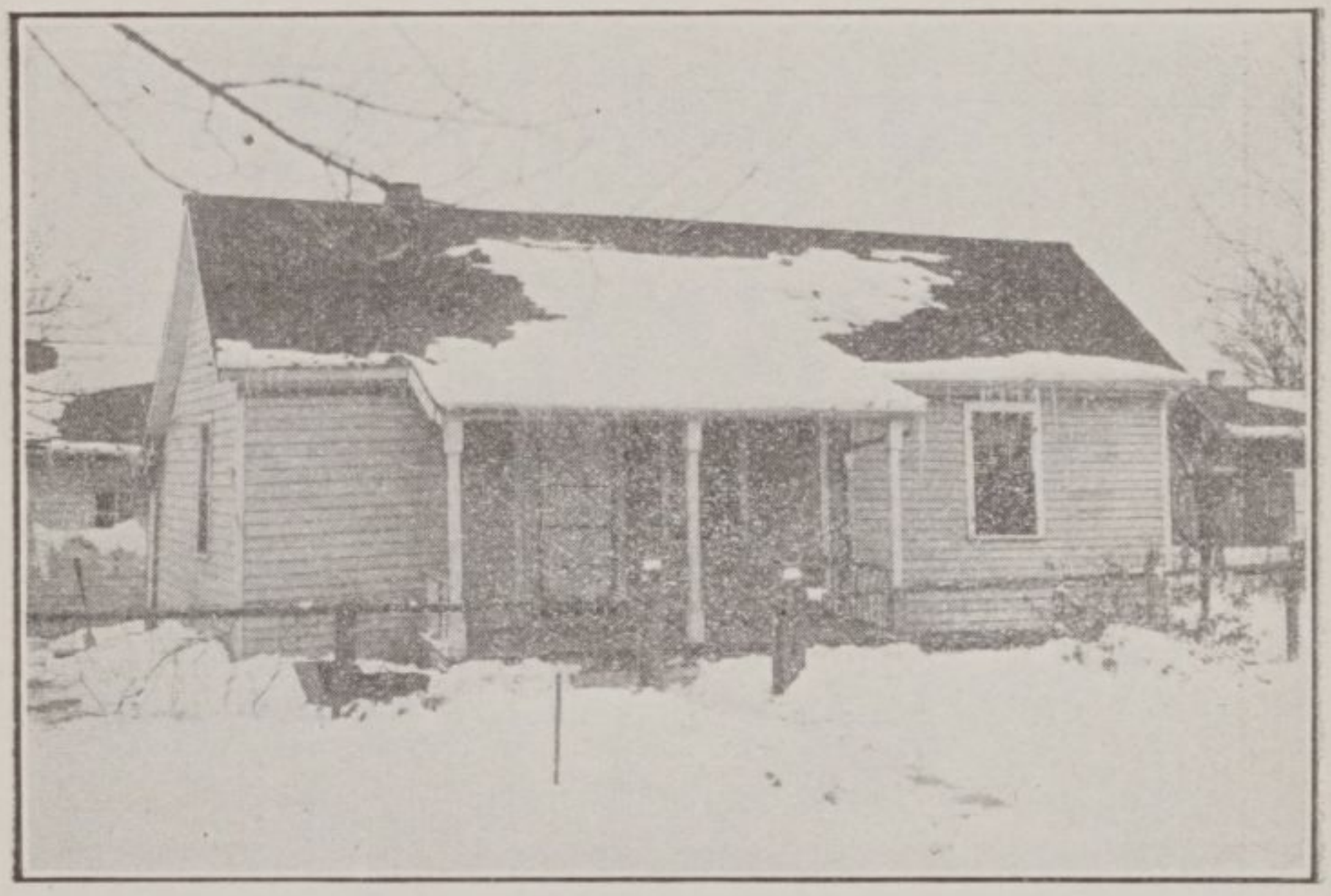

ANDREAS SØRENSENS HJEM I NEENAH,

hvor Missionsforeningen stiftedes, 1872.

denne Forbindelse; thi for det første ved man intet om, at han blev underkastet nogen Kundskabsprøve og nægtet Ordination, fordi han ikke bestod denne. For det andet ved enhver, der har kendt Pastor A. S. Nielsen, at var han end ingen lærd Mand, hvilket han heller aldrig gav sig ud for, saa var han alligevel en meget vel oplyst Mand. For det tredie var Grunden til, at Nielsen ikke opnaaede Ordination i sit Fædreland, vistnok hverken hans personlige Kvalifikationer, hans begrænsede Ophold i Fædrelandet eller hans Uddannelse, men det drejede sig her om et Princip: nemlig, om ikke-akademisk dannede Mænd burde ordineres, og man kan vel sige, at Biskopperne i Danmark ikke vilde eller kunde indlade sig paa noget saadant, særlig da ikke Biskop Martensen, hvis Stemme i en Sag af den Art vilde være af en afgørende Betydning.

Det er næsten tragisk, at Folkekirken, som Pastor Nielsen, saa vel som de øvrige danske Præster, stadig omtalte som „Vor Moderkirke", og hvis „Frihed og Rummelighed" stadig blev fremholdt som Forbilledet, som vi danske Præster og Menigheder i Amerika skulde følge, — det er tragisk, at samme Folkekirke gennem sine Styrere vendte ham — og med ham hele den danske Mission i Amerika — Ryggen, da han søgte om Ordination for at kunne virke som Præst blandt sine Landsmænd i Amerika. Det var A. S. Nielsens inderlige Ønske at blive ordineret af Biskop P.C. Kierkegaard i Aalborg, der jo tidligere havde været hans Raadgiver med Hensyn til Afholdelsen af gudelige Forsamlinger, og som han helt igennem saa op til. (Oplysning af Pastor R. Ander-

sen). Følgende Oplysning, som jeg ligeledes skylder Pastor R. Andersen, kan vistnok vise Biskop Martensens Mening om en Sag af den Natur, som her er Tale om. Under sit Besøg i Danmark søgte og fik Pastor Andersen Foretræde hos Biskop Martensen. Da han blev indført som Pastor Andersen fra Amerika, spurgte Bispen ham: „Af hvem er De egentlig ordineret, Pastor A.?" Da Pastor Andersen, som ikke undlod at lægge Mærke til, at Biskoppen kaldte ham „Pastor", svarede: „Jeg er ordineret af Pastor A. S. Nielsen, Deres Excellence (saaledes skulde Biskoppen helst tiltales) og tilføjede: „Det er jo et Brud med dansk Kirkeskik, at blive ordineret af en Præst", svarede Biskoppen: „Ja, det er et stort Brud!" Da Pastor Andersen tilføjede: „Men det er dog ikke absolut forbudt i den augsburgske Konfession, Deres Excellence", svarede Biskoppen: „Nej, men det er alligevel et grovt Brud!" — „For Resten var Biskop M.", tilføjer Andersen, „temmelig godt inde i amerikanske Kirkeforhold".

Det gør Pastor Nielsens Hjerte Ære, at han ikke gengældte Kulde med Kulde. Det har sin Interesse at sammenligne denne paatænkte Ordination i Eftersommeren 1871 med en anden Ordination af en Lægmand i 1874, som virkelig fandt Sted. Jeg sigter her til Højskoleforstander Cornelius Appel, som ordineredes til Præst paa Askov Højskole den 30te Juli 1874 af Pastor Vilh. Birkedal med Assistance af 11 andre Præster af Folkekirken, da ingen af de danske Biskopper vilde ordinere Appel. De 12, som havde deltaget i nævnte Ordination, blev af Højesteret idømt en Mulkt, men Appel var og blev naturligvis ordineret. Men

altsaa: 12 danske Præster af Folkekirken havde i 1874 Mod til at ordinere en Lægmand til Præst for Danske i Sønderjylland, og blandt dem, som havde dette Mod, var Formanden for „Udvalget", Dr. L. Helveg og Past. Joh. Clausen. (Se L. Schrøder: Ludvig Helveg — et Mindeskrift, 1884, Side 290). Men i 1871 havde de danske Præster, som stod i „Udvalget", kun Mod til at bede C. L. Clausen om at ordinere Lægmanden A. S. Nielsen til Præst blandt Landsmænd i Amerika! Jeg overlader til Læseren selv at drage sine Slutninger ud fra disse Kendsgerninger.

Nej, Nielsen opnaaede ikke Ordination i Danmark. Der har man af amerikanske Præster kun ordineret saadanne, som var theologiske Kandidater fra Danmark, og paa den Betingelse, at de aarlig gav en Indberetning om deres Arbejde i Amerika til den Biskop, af hvem de var ordineret. Danmarks daværende Kultusminister — jeg har hørt, at det var Em. Rosenørn, men han afgik som Kultusminister i 1870, saa det maa have været hans Efterfølger C. Hall — sendte et Anbefalingsbrev med A. S. Nielsen til Menigheden i Cedar Falls. Dette Brev tillige med Kaldsbrevet, som nævnte Menighed havde udstedt til Nielsen, blev efter hans Død overgivet til Hr. Bibliotekar J. Christian Bay i Chicago, der sendte begge til det kgl. Bibliotek i København. (Oplysning af J. Christian Bay).

Nielsen kom tilbage til Amerika med sin Familie og med skriftlig Anmodning fra Udvalget til Pastor C. L. Clausen om at ordinere Nielsen i Overensstemmelse med det danske Kirkeritual. Denne Anmodning efterkom Pastor Clausen, idet

han den 17de November 1871 i Kirken i St. Ansgar, Iowa, ordinerede A. S. Nielsen til Præst sammen med de norske Kandidater O. Ammundsen og Joh. A. Berg, Forfatter af „Den norsk-lutherske Kirkes Historie i Amerika" (1914). A. S. Nielsen har fortalt mig, at Aaret efter hans Ordination vedtog Konferencen ved sit Aarsmøde, at for Fremtiden kunde ingen blive ordineret i Samfundet uden saadanne, som det havde indstillet til Ordination. Det var altsaa paa høje Tid, at Nielsen slap igennem Døren, mente han. Men altsaa var den første af Udvalgets Udsendinge til Amerika nu ordineret til Præst, men uden Forbindelse med noget Samfund. Det Vink, Grove-Rasmussen i saa Henseende havde givet i sin Indberetning, blev fulgt efter Bogstaven.

Den første af Udvalgets Udsendinge var ordineret. A. S. Nielsen var imidlertid ikke den første ordinerede danske Præst i Amerika, heller ikke af „de ny danske Præster", som Vilh. Beck kalder dem i sin „Erklæring". Niels Thomsen, en af de første Elever paa den danske Missionsskole, udsendtes i 1865 sammen med P. Andersen som Missionær til Indien, hvor han i 1868 blev ordineret til Præst af Missionær C. C. E. Ochs, men forlod kort efter sin Ordination den danske Mission i Indien og rejste til Amerika, hvor han havde et Par Brødre. Disse havde Land i Jackson County, Kansas, hvor et Selskab af Danske i Chicago havde anlagt en dansk Koloni. Den gamle J. H. Platz, der nu i mange Aar har boet i Blair, Nebraska, har fortalt mig, at han, som var Bestyrer for Selskabets Koloni i Kansas, skrev til dets Funktionærer i Chicago og bad dem sende sig danske Bønder-

karle, som man kunde bruge i det haarde Arbejde med at brække Land og sætte Hegn o. s. v. i den ny Koloni. Blandt dem, som blev ham sendt fra Chicago, var bl. a. N. Thomsen. Da Platz spurgte Thomsen, om han var Bondekarl, svarede denne nej; han var vel født paa Landet og fra sin Ungdom vant til Landbrugsarbejde, men havde nu i flere Aar ikke haft med det at gøre; han var imidlertid villig til at arbejde for mindre Løn og gøre, hvad han kunde. Platz, der syntes godt om ham, lod ham saa blive en Tid, men fandt det tilsidst umuligt for de andre danske Karles Skyld, da disse idelig drillede Thomsen, fordi denne ikke kunde hamle op med dem i Arbejdet, men nok særlig fordi han var, som Platz udtrykker sig „en Guds Mand", det vil sige Præst, og et troende Menneske. „Det var raa Tider, dengang," føjer han til. Platz saa et Avertissement i „Fremad" fra nogle Danske i Indianapolis, Ind. De ønskede en Præst, som hverken tilhørte „Synoden" eller „Konferentsen," om en saadan var at finde. Platz gjorde Thomsen opmærksom paa dette Avertissement og mente, at her maatte være en Plads for ham. Men herom vilde Thomsen aldeles ikke høre Tale; han vilde ikke være Præst. Platz nødte ham imidlertid til at skrive til vedkommende i Indianapolis, skrev en Anbefaling for ham, som alle Karlene paa Ranchen — der var vist henimod 20 — med Glæde skrev under paa. Det udviklede sig saa derhen, at Folkene i Indianapolis udstedte Kald til N. Thomsen, som denne saa tog imod. Fra Indianapolis skrev han siden et Brev til Platz, hvori han takkede denne for, hvad han havde gjort for ham. Det var, siger Platz, i Forsommeren 1871.

N. Thomsen er altsaa den første af „de ny danske Præster" i Amerika. Gennem „Fremad" var Thomsen bleven bekendt med de danske Udsendinges Komme til Amerika, og de med hans Ansættelse som Præst i Indianapolis. Men en Ting er vist: N. Thomsen var ingen Discipel af Grundtvig eller dennes Anskuelse, selv om han fra først af tog virksom Del i den danske Kirkes Arbejde. Men jo mere de nyere grundtvigske Elementer fik Overhaand, desto mere blev Pastor Thomsen en ensom Mand. Han er maaske den af de tidligste danske Præster i Amerika, efter ny Regning, der har sat de dybeste Spor, som kendes indtil i Dag paa dem, han har haft med at gøre. Thomsen var født den 5te August 1842, og døde den 18de April 1892, i Gowen, Michigan, hvor han ligger begravet.

En anden Mand, der ligesom Thomsen kom til Amerika fra Missionsmarken og ligeledes blev ordineret før A. S. Nielsen, er Adam Dan. Efter at han i sin tidligste Ungdom havde prøvet mange Ting, bl. a. gaaet en Tid paa Gedved Seminarium, kom han paa Missionsskolen i Basel, hvorfra han blev udsendt til Missionen blandt Galla'erne i Øst-Afrika. Han naaede imidlertid aldrig dertil, thi Krig og Sygdom tvang ham til at rejse nord paa. I Jerusalem, hvor Biskop Gobat skaffede ham Ansættelse som Lærer ved det syriske Wajsenhus, fik han Kald (i 1870) fra den danske Menighed i Racine, Wis., som han saa modtog og kom i 1871 til Amerika med Anbefaling bl. a. fra Vilh. Beck. Den 6te Juli 1871 blev han i Racine, Wis., ordineret til Præst af sin Formand i Embedet, J. Müller-Eggen, Konferencens Sekretær. Ved et Jernbaneuheld blev J. Olsen, Konferencens Næst-Formand, som

skulde have udført Ordinationen, hindret i at være til Stede. Baade Dan og Nielsen blev altsaa ordinerede i Konferencen, men ingen af dem sluttede sig til dette Samfund. De var imidlertid ikke de første Danske, der blev ordinerede til Præster for danske Menigheder i Amerika. Den Ære tilkommer vistnok Pastor M. Fr. Wiese (f. 1842 paa Falster), der i 1869 blev ordineret til Præst for den danske Menighed i Indianapolis, Indiana, men han tilhørte den norske Synode. En anden dansk Mand, E. P. Jensen, ogsaa tilhørende den norske Synode, blev i 1871 ordineret til Præst for den danske Menighed i Indianapolis, altsaa som Wieses Afløser. Nævnte Menighed maa vistnok have delt sig, da vi jo alt har set, at N. Thomsen i 1871 blev kaldet til Præst ogsaa i Indianapolis.

Saa langt om „den første Ordination". Naar Pastor P. Kjølhede i „Den danske evang.-luth. Kirke i Amerika" (se Danske i Amerika I, 2den Afdeling, Side 32) i Anledning af A. S. Nielsens og R. Andersens Udsendelse samt A. S. N.s Ordination siger: „Denne Begyndelse til at samle de Danske i Amerika om Herrens Naademidler" o. s. v., o. s. v., saa er det uhistorisk. Det var nemlig de norsk-lutherske Præster i Amerika, der gjorde Begyndelsen til at samle de Danske om Herrens Naademidler, og det kan være et meget stort Spørgsmaal, hvor mange Danske, der overhovedet have været at samle for de ny Præster, hvis de Norske ikke havde gjort Begyndelsen. Baade A. S. Nielsen, A. Dan, N. Thomsen og R. Andersen kom jo ind, hvor de norske lutherske Præster havde arbejdet forud for dem.

Den første Organisation, 1872.

Af de tre ny danske Præster, der var i Amerika siden 17de November 1871, var kun den ene, nemlig A. S. Nielsen, den Gang formelt anerkendt af Udvalget. Dan og Thomsen blev senere anerkendt af Udvalget ved Pastor J. A. Hejbergs Danmarksrejse i 1875. Ved Tilbagekomsten medbragte han en Skrivelse fra Udvalget, som udtalte Anerkendelsen. Men som den af Udvalgets Udsendinge, der baade var den ældste og først ordinerede, var det naturligt nok, at de to andre saa hen til ham som Udvalgets egentlige Repræsentant i Amerika og altsaa den egentlige Formand og den, af hvem de yngre og senere Udsendinge skulde ordineres. Vist er det i hvert Fald, at A. S. Nielsen i 1872 ordinerede to af Udvalgets Udsendinge. Den første af disse var R. Andersen. Da denne var kommen sig af sin Sygdom (de sorte Kopper) og udskreven af Hospitalet i Chicago, kom han, vistnok ved Støtte fra Udvalget gennem A. S. Nielsen, paa Augsburg Seminarium, Konferencens Præsteskole, den Gang i Marshall, Dane Co., Wis. R. Andersen havde af Provst Vahl faaet en Anbefaling til Biskop Whitehouse i Chicago. Han hørte først fra Biskoppen, efter at han var kommen til Augsburg Seminarium. Biskoppen tilbød ham frit Ophold og Uddannelse paa Seminariet i Nashotah, Wis., naturligvis med den Forstaaelse, at han efter endt Uddannelse blev Præst i Bispekirken (Oplysning af R. Andersen). — Her fik han Prof. Aug. Weenaas til Lærer, og det var nok ikke altid, at Lærer og Elev kunde enes om „Anskuelsen", som R. A. den Gang var stærkt inde

paa. For Resten hørte han til det sidste Hold Præste-Elever fra Marshall, idet Augsburg Seminarium næste Aar (1872—73) flyttedes til Minneapolis, Minn., hvor det siden har været. Fra Marshall besøgte R. Andersen i Juleferien sine Landsmænd i Waupaca, Wis., et af de Steder, Grove-Rasmussen nævner i sin Rejseberetning, hvor der var mange Danske og Plads for en Menighed. Danskerne i Waupaca havde hidtil samledes, nogle om Martin Sørensen, som tidligere nævnt, andre om den norske Præst A. Mikkelsen i Scandinavia, som holdt sine Møder i Jens Christensens (Damgaards) Hus. H. N. Thorup, som siden skal nævnes, havde i 1868 holdt Skole for danske Børn i Waupaca, og i 1870 havde Danskerne der udstedt Kald til ham som deres Præst, men herimod gjorde Pastor Mikkelsen Indsigelse og raadede Thorup til at slutte sig til den norske Synode, hvilket Thorup ikke vilde og gik saa til Skolen i Marshall for at uddanne sig videre. Danskerne udstedte i 1872 Kald til Rasmus Andersen, og paa dette Kald blev han saa den 26de Juni, 1872, i Waupaca ordineret af A. S. Nielsen i Overværelse af A. Dan, Racine, og N. Thomsen, Indianapolis, og blev saaledes den 4de af de ny danske Præster i Amerika. Mødet i Waupaca i Anledning af R. Andersens Ordination var det første, hvor alle de danske Præster var samlet med hverandre og kunde samtale om de Erfaringer, det første Aar i Arbejdet i Amerika havde givet dem, ligesom det var deres første Lejlighed til at gøre personligt Bekendtskab indbyrdes. Det skyldes vistnok R. Andersen, der altid har været en Samlingens Mand, at Præsterne kom sammen

ved denne Lejlighed. A. S. Nielsen, som dengang var 40 Aar, var Aldersformand. N. Thomsen, som var født i 1842, var 10 Aar yngre. A. Dan og R. Andersen, begge to fødte i 1848, var altsaa meget unge. Men i en Ting lignede disse Mænd, der ellers indbyrdes var meget forskellige, hverandre; de var ivrigt optagne af det Arbejde, hvori de var sat, og prøvede paa at naa saa vidt ud blandt spredte Landsmænd, som de kunde, skønt de, hvad Løn i Penge angaar, vistnok var langtfra rigelig aflagte.

Den 8de September (som bekendt Grundtvigs Fødselsdag) 1872 udførte Nielsen i Cedar Falls sin anden Ordination. Kandidaten ved denne Lejlighed var nuværende Pastor A. L. J. Søholm i Des Moines, Iowa, som havde Kald fra en dansk Menighed i Perth Amboy, N. J., et af de Steder, som Grove-Rasmussen i sin Beretning fra Amerika havde peget paa, hvor en dansk Præst burde ansættes. Søholm, der er født i Nørre-Aaby Sogn paa Fyn (16de Juni 1844) men opvokset i Sønderjylland, er Seminarist fra Lyngby, havde været Skolelærer paa Ribe-Egnen i henved 3 Aar, før han i 1872 kom til Amerika, udsendt af Udvalget. Han hørte til den Kreds, der havde samlet sig om Pastor Grove-Rasmussen, saa længe denne ikke var Grundtvigianer; thi denne Retning har Søholm aldrig tilhørt. Han har lige fra først af været en utrættelig Arbejder i Kirkens Tjeneste og er det endnu trods sine 72 Aar. Mange er de Mennesker rundt omkring i Amerika, som vil mindes Pastor Søholm fra hans Virksomhed baade i New Jersey, New York, Wisconsin og Iowa, og mindes ham med Tak. Blandt de mange Steder i de østlige

Stater, hvor Søholm prædikede, var ogsaa Philadelphia, hvor en Kreds af Danske samlede sig om hans Forkyndelse, og, saa vidt jeg forstod ham, dannede en Menighed, som han ventede vilde udstede Kald til ham. Ved samme Tid var Pastor C. L. Clausen, som for sit Helbreds Skyld var flyttet til Virginia, — i Byen. Pastor Søholm fik saa pludselig den Oplysning, at Menigheden havde kaldet Pastor C. L. Clausen til sin Præst! Det var vistnok i 1874.

Paa samme Tid som Søholm blev ordineret i Cedar Falls, Iowa, holdt de to yngste af de danske Præster, R. Andersen og A. Dan, Møde i Neenah, Wis., som Pastor Andersen af og til havde besøgt fra Waupaca og samlet sine Landsmænd om Ordets Forkyndelse. Baade fra Neenah og til Dels fra Waupaca havde der sidst i Tredserne fundet en temmelig stor Udvandring af Danske Sted til Polk County i det nordvestlige Wisconsin, hvor de med M. C. Pedersen som Leder dannede Nybyggerne West-Denmark og Luck. De i Neenah tilbageblevne Danske, som ikke havde brudt med den lutherske Kirke — nogle af Danskerne der var Baptister og senere Adventister — tilhørte den norsk-lutherske Menighed, hvis Præst var Johan Olsen, C. L. Clausens Eftermand som Formand for Konferencen, en Mand, som jeg har hørt mange af de gamle Danske omtale med stor Agtelse og Velvillie. Men ved hint førnævnte Møde, 8de og 9de September 1872, organiserede Danskerne i Neenah sig som særskilt Menighed under Navnet „Vor Frelsers danske evangelisk lutherske Menighed'' og løste Forbindelsen med den norske Menighed „paa en venlig og broderlig Maade',' som

det hedder i Beretningen herom (Se J. C. Jensen: American Lutheran Biographies'', Page 33). „Vor Frelsers Menighed'' udstedte saa Kald til Pastor R. Andersen, som blev dens første Præst. Ved samme Møde, 9de Sept, 1872, blev de nævnte to Præster og flere Lægmænd enige om at slutte sig sammen til fælles Arbejde for Guds Riges Udbredelse under Navnet „Kirkelig Missionsforening''. Tillige enedes man om, at nævnte Forening skulde udgive et Blad, „Kirkelig Samler'', der skulde udkomme to Gange om Maaneden eller tiere, hvis det fandt tilstrækkelig Støtte. Man havde allerede ved R. Andersens Ordination i Waupaca drøftet Spørgsmaalet om Dannelsen af en Missionsforening og Udgivelsen af et Blad. Pastor Dan blev valgt til Bladets Redaktør. Hvert af Foreningens Medlemmer tegnede sig for en Aktie paa 5 Dollars til at bestride Udgifterne ved Bladets Udgivelse. — Fra hvem Ideen til en saadan Forenings Dannelse er kommen, kan ikke ses. Derimod er der ingen Tvivl om, at det Forbillede, hvorefter Foreningen er dannet, er „Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark''. Dette siger da ogsaa det Program for Foreningen, der fremkom i det første Nummer af „Kirkelig Samle'', Nr. 1, Oktober 1872. Og det fremgaar af den Arbejdsmaade, — Afholdelse af større og mindre Møder, Udsendelse af Lægprædikanter — og det Formaal: „at samle til Kirken, at Guds Hus kan blive fuldt af frelste Mennesker,'' som er udtalt i Programmet. Det „Lærebegreb'', der er udtalt i samme, tenderer maaske i grundtvigsk Retning men er paa den anden Side saaledes, at enhver luthersk Kristen kan underskrive det: „Forenin-

gen vil ved Guds Naade kun bestaa af Medlemmer, der bygger deres Tro paa Kristi Kirkes Grundvold, som er Klippen Kristus, søgende Livet i hans Indstiftelser og Lyset i det profetiske og apostoliske Ord, som i den hellige Skrift er os overleveret.'' Foreningen vil absolut ikke være nogen „ny Synode'', og Bladet „skal ikke være Organ for noget særligt Parti indenfor Kirken'', men ligesom Foreningen „helt og holdent tilhøre den gamle lutherske Kirkeafdeling''.

At det grundtvigske anses for det ægte lutherske, er vistnok dog Meningen, men det udtales ikke ligefrem. Nogle vil maaske finde det i Bladets Undertitel: „til kristelig og folkelig Opbyggelse paa Troens Grund'', samt i, at Bladets Navn blev „Kirkelig Samler'', et Navn, der aabenbart er taget fra et Tidsskrift, som den bekendte C. M. Kragballe udgav i Danmark fra 1855 til 1862, og hvori Grundtvig skrev de Afhandlinger, som senere blev udgivet særskilt med Titelen: „Den kristelige Børnelærdom''. Dog er det en meget modificeret Grundtvigianisme, der kommer frem i den amerikanske „Kirkelig Samler'', saa vidt Programmet gaar, der siger om Foreningen: „Den er grundet paa den hellige, almindelige Kirkes Daabspagt og den hellige Skrift til Menigheden, og vil staa i fuld Overensstemmelse med vor danske lutherske Moderkirkes Bekendelsesskrifter''. Modificeret Grundtvigianisme i indremissionske Former, saaledes kan maaske bedst det Helhedsindtryk, man faar af nævnte Program, udtrykkes. — Det var de to yngste danske Præster, som var de handlende ved Dannelsen af „Kirkelig

Missionsforening''. Vel er Pastor N. Thomsens Navn det første blandt Programmets Underskrivere. Thomsen var dog ikke personlig til Stede ved Mødet i Neenah, men erklærede sig enig i, hvad man der havde gjort. Af de tre Lægmænd blandt Underskriverne var R. J. Radick, Neenah, af Indre Missions Retning fra Fakse paa Sjælland. Mads Poulsen, Neenah, var fra Nørup Sogn ved Vejle, hvor den bekendte H. Svejstrup havde været Kapellan og Præst. A. J. Rasmussen, Racine, den tredie Lægmand, som var med til at danne Foreningen, var fra Korup paa Fyn og virkede siden som Udsending fra Foreningen flere Steder i Wisconsin. Der er et Navn, som ikke findes blandt Underskrivernes, og det er Pastor A. S. Nielsens i Cedar Falls. Vi har allerede hørt, at han var ikke med til Mødet i Neenah, men det var N. Thomsen jo ikke heller, alligevel skrev Thomsen under paa Foreningens Program. Det kan vel næppe tænkes, at Præsterne, som var med, ikke har opfordret Nielsen til at underskrive. Men denne var, som bekendt, ingen Ven af Foreninger, Konstitutioner eller den Slags Ting —— nogen Sinde, og muligvis mente han, at det var for tidlig at danne en Forening allerede nu, om en saadan overhovedet skulde dannes, og da navnlig, naar man ikke havde Udvalgets Billigelse dertil. Man finder heller ikke, at A. S. Nielsen har tegnet sig for nogen Aktie til Bladets Udgivelse, og først i December-Nummeret af „Kirkelig Samler'' ses han at have indsendt Penge til Bladet fra 10 Abonnenter i Cedar Falls, 2 i Luzerne og 2 i Blairstown i Iowa. Og endnu længere varede det, inden Nielsen sendte noget Bidrag til Bladets Indhold. Det første af

den Slags fra hans Haand er 4 Vers af Grundtvig, som denne kalder „Hellig-Skriften", og hvori „Troens Ord" er betegnet som „Nøglen" til den i og for sig døde Skrift. Disse Vers findes i Bladet for Februar 1873. I Bladet for Marts 1873 findes „Daabspagt og Daabsløfte" af Dr. Skat Rørdam, meddelt af Pastor A. S. Nielsen, Cedar Falls, Iowa. Han er aabenbart den mest udprægede Grundtvigianer blandt de ny danske Præster. Den, der heri kommer ham nærmest, er Redaktøren af „K. S.", Pastor A. Dan, hvis Artikler i Bladet for en meget stor Del bestaar af Uddrag og Citater af moderate grundvigske Præsters Skrifter fra Danmark, særlig saadanne, som tjener til at vise, at Skriften er ikke Kirkens Grundvold eller Livets Kilde, og i Modsætning dertil fremhæver Sakramenterne. Og stadig blev der gjort opmærksom paa, at saaledes lærte man derhjemme i Moderkirken. Det var dog ikke altid, han havde Medbør. Da han saaledes i „K. S." Nr. 1, 1872, havde optaget et Stykke af J. Paludan-Müller: „Om Guds Ord", ser man i en Anmærkning i Bladets Nr. 6, at nogle Abonnenter paa „K. S." ikke har kunnet lide de saakaldte grundtvigske Sætninger i J. P. Müllers Stykke „Om Guds Ord". — Man faar da af Redaktøren den Oplysning at J. P. Müller ikke tilhører den grundtvigske Retning, og at „K. S." ikke er meget Partiblad, o. s. v.

Pastor R. Andersens Standpunkt er nærmest „Indre Missions" at dømme efter hans Artikler i „K. S.", dog er han ikke saa lidt inde paa den grundtvigske Anskuelse. Pastor N. Thomsens Stykker til Bladet er aabenbart de dygtigste og alvorligste. Han har f. Eks. i sin lille Artikkel i

„Kirkelig Samler'' Nr. 1: „Længsel efter Helligdommen'', forekommer det mig, skrevet det allerbedste Program for en „Kirkelig Missionsforening''. Mærkelig nok er det kun i den første Tid, at der findes Indsendelser fra hans Haand; det synes at være gaaet ham modsat af A. S. Nielsen.

Gennemlæser man 1ste Aargang af „Kirkelig Samler'' og lægger Mærke til de Beretninger om Møder og Missionsrejser til de forskellige Stater, saa er det, ligesom en Foraarsluftning slaar en i Møde. Der er Gang i Arbejdet overalt. Flere Steder er Kirker under Opførelse, f. Eks. baade i Chicago og Cedar Falls; der indkommer ikke faa Gaver til Missionen, ogsaa til Hedningemissionen, samt til Bladet. Og der kommer stadig nye Arbejdere til, som vil virke for Bladets Udbredelse; inden et Aar efter Stiftelsen af „Kirkelig Missionsforening'' har den antaget tre Lægmænd til at arbejde som Kolportører og Prædikanter i mindre Kredse og paa Steder, hvor der var mange Danske, men uden præstelig Betjening. De tre Lægmænd var alle fra Fyn. Jens Jensen fra Trunderup Sogn virkede først i Chicago, siden i Wisconsin. Han lever endnu som gammel Mand i Kimballton, Iowa. Jens Rasmussen, en Mand paa 43 Aar og bosiddende i North Cape, Racine County, Wis., gjorde flere Rejser til Waushara og Adams Counties, Wis.

Den tredie og yngste af de tre, Anders Frederik Andersen fra Køng, Højrup Sogn paa Fyn, kom til Amerika i Foraaret 1873, til Racine, Wis., A. Fr. Andersen, der var en troende Karl af Indre Missions Retning og henved 30 Aar gammel, havde været Elev paa Voldby Højskole ved Grenaa, var den af Lægmændene, der kom længst bort,

DEN GAMLE NAZARETH KIRKE,

Cedar Falls, Ia.

HELLIGAANDS MENIGHEDS GAMLE KIRKE,
WAUPACA, WIS.

og kom videst omkring. Allerede i Juni 1873 er han i Omaha, Nebraska, hvor han dels arbejdede ved sit Haandværk — han var Snedker af Profession, dels samtalede med den enkelte og dels holdt Møde for dem, der vilde samles. I Omaha blev Andersen til ca. 1875, da han tog med en Del Danske fra Omaha, som havde taget Land ved Fredriksborg i Kearney County, Nebr. Her, hvor han og en Broder tog Land, blev han til langt hen i Firserne, og derfra besøgte han de fleste Steder i Nebraska og det nordlige Kansas, hvor der var Danske. Der er vist ikke mange af de tidligste Settlere i Nebraska, som ikke kender A. Fr. Andersen, og som ikke vil give ham Vidnesbyrd som en baade dygtig og selvfornægtende Arbejder i og for Guds Rige. Han skilte sig siden fra den danske Kirke og sluttede sig til Konferencen, hvor han arbejdede sammen med de danske Præster. Han rejste siden til Vestkysten, hvor han en Del Aar boede i Nærheden af Portland, Oregon, og tilsidst i Eugene, Oregon, hvor han døde den 14de August 1911 som Medlem af den dansk-lutherske Menighed der paa Stedet. I „Meddelelser fra den dansk-amerikanske Mission" Nr. 2, 1872, meddeles der et Brev fra Danske i Chicago, Ill., dateret 25de April 1872, hvori Udvalget anmodes om at skaffe dem en Præst. Man udlover en aarlig Løn paa 500 Dollars. Brevet er underskrevet af 8 bosiddende Danske i Chicago.

I 1873 kom der saa en ny Arbejder fra Danmark, den første Kandidat fra Københavns Universitet, der kom til Amerika som Præst blandt sine udvandrede Landsmænd, nemlig Joh. A. Hejberg (født 1848), der ordineredes den 14de Maj

1873, af Biskop Martensen til Præst for Trinitatis danske evangelisk-lutherske Menighed i Chicago, Ill. Samme Menighed havde ikke saa let ved at faa en Præst fra Danmark. Den Mand, Menigheden først udstedte Kald til, Kan. theol. A. Jensen, Overlærer ved Realskolen i Køge, som Udvalget paa Fyn havde anbefalet, undslog sig, da det kom til Stykket, fordi Familien gjorde Indvendinger (Se „K. S." 1. Aarg. Side 119). I hans Sted foreslog Udvalget saa Kand. J. A. Hejberg. I Mellemtiden var der en Præst i Danmark, som foreslog sig selv som Præst for Menigheden. Vedkommende, som nok var bleven nødt til at indgive sin Ansøgning om Afsked, som han saa fik i Naade, har jeg i sin Tid mødt som Ejendomshandler i Københavnhavn. Hans Tilbud til Menigheden i Chicago blev ikke modtaget. Med den unge Pastor Hejberg, som allerede den 27de Juli 1873 kunde indvie den af Trinitatis Menighed paa Chicago Avenue opførte Kirke, kom der en virksom og dygtig Mand ind i Missionsarbejdet blandt Danske i Amerika. Pastor Hejberg var en Mand med stærk Ordenssans og stor praktisk Dygtighed, der forstod at vække Respekt for Kirken blandt Danskerne i Chicago og allevegne, hvor han kom blandt Danske herovre. Desværre blev han kun 6 Aar i Amerika. Efter at være kommen til Danmark blev han Formand i Udvalget og vedblev at være det, til den danske Kirke splittedes i 1893. Provst Hejberg var i Amerika i 1892 og prøvede ved Aarsmødet i Waupaca at gyde Olje paa de urolige Vande i Samfundet, men havde kun ringe Lykke med sig. Ung som han var, da han i 1873 kom til Amerika, blev han snart den egentlige Leder blandt

de danske Præster. I Efteraaret 1873 kom en anden theologisk Kandidat fra Danmark, nemlig H. Rosenstand, der fik sin Virksomhed i Manistee, Michigan. Heller ikke han blev i Amerika ret længe.

Opposition.

Efter at vi saaledes har hørt lidt om de første Arbejdere, vil det være i sin Orden, at vi ser os om til en anden Side. Der er mange Vidnesbyrd om, at de nye Præster fandt en god Modtagelse blandt deres Landsmænd i By og paa Land, ikke vel særlig fordi de var grundtvigske, men fordi de var danske og kunde slaa paa de hjemlige Strenge. Det var vist fuldtud sandt, hvad en gammel Landsmand i Racine, Wis., sagde til mig for mange Aar siden: „Pastor Vig! Den danske Kirke kom til os Danske her i Landet som en Solstraale midt i alt det norske Kævl, som vi var omgivet af.'' — Ikke saa sjælden brugte de danske Præster Udtrykket „vi Danske her i Udlændigheden'' i deres Prædikener, som jo kunde være nok saa naturligt for dem, der nylig var kommen hjemme fra og betragtede alt i Amerika som fremmed. Det varede vist længe, før nogen af de danske Præster blev amerikanske Borgere; nogle af dem blev det vist aldrig. A. S. Nielsen vilde ikke være det, fordi de forenede Stater, mente han, havde haanet Danmark, da Talen var om Købet af de dansk-vestindiske Øer. Han kom ogsaa galt af Sted en Gang, da han brugte Udtrykket „vi Danske i Udlændigheden''; det var i Landmenigheden ved Cedar Falls, Iowa. Den Mand, i hvis Hus han holdt Møde, paastod, at de Danske i

Amerika ikke levede i „Elendighed" og følte sig fornærmet. Og skønt Nielsen gjorde sig al Flid for at overbevise Manden om, at han ikke havde brugt nævnte Udtryk i den Betydning, Manden tog det, blev Manden ved sit og vilde ikke mere have Nielsen til at holde Møde i sit Hus. Det pudsige ved Sagen er, at „Udlændighed" og „Elendighed" i Virkeligheden er et yngre og et ældre Udtryk for det samme.

Men der er ogsaa Vidnesbyrd nok om, at de danske Præster ingenlunde kom til at danse paa Roser her i Landet. De kom til at betale dyrt, fordi de vilde være noget for dem selv, og fordi det Banner, de havde rejst i „Kirkelig Samler" ikke mentes at være rent luthersk. De mente sig at være i god Overensstemmelse med Folkekirken i Danmark, og var det vist ogsaa, naar Hensyn tages til Folkekirkens Praksis. De var unge og uerfarne og forstod ikke, at her i Sekternes Mangfoldighed gjaldt det fremfor alt om at holde den lutherske Bekendelses Fane højt. Da de ikke gjorde dette, opnaaede de kun at blive set paa som en Sekt, og tilmed en farlig Sekt inden for den lutherske Kirke. Og hvor kunde det næsten være anderledes, naar der tages Hensyn til det Standpunkt, de havde taget? „Den norske Synode", der vitterligt nok begyndte som et grundtvigiansk Samfund her i Landet, væsentlig med samme Bekendelse som „Kirkelig Missionsforening", stod nu i den skandinaviske lutherske Kirke som den store Anklager, siden den selv havde gaaet i Skole hos den tyske „Missouri-Synode". Og skønt „Synoden" og „Konferencen" indbyrdes levede som Hund og Kat: En Ting kunde de enes

om, og det var at modarbejde og advare imod Grundtvigianismen som uluthersk, og det gjorde de tilvisse med megen Flid. Derom er der mange Vidnesbyrd. I „Kirkelig Samler'' Nr. 4—5, 1. Aarg. skriver Redaktøren, idet han anfører Udtalelser af et Brev fra Pastor Vilh. Beck: „Til Slutning være det sagt, at jeg kun grumme nødig har skrevet dette, og kun fordi der i offentlig udgivne Skrifter ligefrem er advaret imod os som affaldne fra Moderkirken og i alt væsentlig stik imod „den indre Mission''. Saaledes allerede i 1872, og i 1873 blev det ikke bedre. Da Pastor Dan den 15de Juni 1873 vilde holde Møde blandt Danskerne i North Cape, Racine County, henvendte man sig til den norske Synode-Menighed der paa Stedet med Begæring om at faa deres Kirke til Brug under Mødet, men fik den Besked, at „Menighedens tidligere Præst, der indtil videre endnu betjente den, Pastor M. F. Wiese, i Chicago, paa det alvorligste fraraadede Menigheden at indrømme „den berygtede Skriftfornægter Adam Dan'' Tilladelse til at prædike i Kirken.'' Og saaledes gik det Slag i Slag baade i Michigan, Wisconsin osv. Fra Perth Amboy, N. Jersey, skriver Pastor Søholm, at han maa døje meget af den „norske Synode''s Præst og hans Tilhængere, saa vel som af Methodisterne (K. S. 1ste Aarg. Side 119). Og som det var med Synodens Præster, saa var det med Konferencens. I „Almindelig Kirketidende'' Nr. 7, 1873, meddeler Provst Vahl et Brev fra Pastor J. Müller-Eggen, Pastor Dans Formand i Racine, Wis. I dette Brev siger han: „Grundtvigianismen staar for os som den farligste og mest sjælefordærvende af alle falske Lærdomme

i den kristne Kirke; vi se dem før sammen med Baptister og Methodister" (K. S. 1873, Side 190). — „Dem" i den sidste Sætning er vistnok de danske Menigheder i Amerika.

Det var jo tilvisse rene Ord for Pengene. Men det værste for de ny danske Præster var, at deres Modstandere kunde benytte sig af Udtalelser fra betydelige kirkelige Mænd i Danmark til Bevis for, at nævnte Præster var i Modstrid med den danske Folkekirke. Vi har allerede af Pastor Vilh. Becks „Erklæring" set, at hans Navn blev misbrugt i den Henseende, og at det var Grunden til, at han fremkom med sin Erklæring, ses af denne Begyndelse: „Da det er kommet til min Kundskab, at mit Navn ikke blot bruges, men ogsaa misbruges under de Stridigheder, som er opstaaede i Amerika ved de ny danske Præsters Ansættelse, føler jeg mig tilskyndet til i Sandhedens Interesse at sige et Par Ord til Forstaaelse af min Stilling til denne Sag." (K. S. 1ste Aarg. Side 209). Det var vistnok Pastor J. Müller-Eggen, som havde skrevet til og faaet Breve fra Vilh. Beck. Men hermed nøjedes han ikke. I 1872 henvendte han sig, som det synes, paa Konferencens Vegne, til Prof. Dr. theol. H. N. Clausen ved Københavns Universitet med Forespørgsel, om Grundtvigianismen var anerkendt af den danske Folkekirke. Herpaa svarede Prof. Clausen benægtende, og fik sin Svigersøn Pastor R. Frimodt samt Pastor N. C. Blædel til at medunderskrive en Erklæring desangaaende, som saa vel sendtes til Spørgeren i Amerika, men tillige senere offentliggjordes i Bladet „Fædrelandet" i København. Maaske kan Sagen, hvorom det drejede sig, bedst gengives med

Prof. Clausens egne Ord i 2den Del af hans Skrift „Mit Levneds og min Tids Historie'' (Side 547—48): „Fra Sekretæren ved den norske Synode i Amerika kom en Skrivelse mig (foruden flere andre Theologer og Gejstlige) tilhænde, foranlediget ved nogle danske Præster, som foruroligede deres Menigheder i Amerika ved offentlige Udtalelser: at Skriften ikke er Guds Ord, men kun en Trøstebog, at ikke Skriften men Kirkens Lære er Prøvesten og Regel for Menneskets Tro, Lære og Liv, at Skriften skal prøves efter Kirkens Tro osv. saaledes, hed det, tror og lærer „den levende Menighed i Danmark''. Jeg fandt Opfordring til at besvare Skrivelsen paa den danske Folkekirkes Vegne, saa meget mere som Svaret kunde gives ved Henvisning til de bestaaende kirkelige Forhold. Jeg opsatte en ganske kort Svarskrivelse, som blev tiltraadt af Pastor Blædel og min Svigersøn Frimodt; med Paaberaabelse af den augsburgske Bekendelses Ytringer om den hellige Skrift og af Forpligtelsen, der uforandret nu som før aflægges ved Ordinationen i Folkekirken, afvistes de anførte Paastande og Meninger som de, der „tilhøre et enkelt Parti, men som den danske Folkekirke aldrig har vedkendt sig.'' Hvor lidt der end var givet Anledning ved den velvejede Skrivelses Indhold og Form, kunde det dog ikke undgaas, at samme, der først blev offentliggjort i norske Blade og stadig benævnedes „Bandbulle'', et Aarstid igennem forsynede de grundtvigianske Ordførere med Stof til Beklagelser og Protester.'' Det behøver vel næppe at tilføjes, at den gamle Professor kalder „Konferencen'' „den norske Synode i Amerika'', en Forveksling, der fra

hans Standpunkt er let forstaaelig. Det, Prof. Clausen sigter til i Slutningen af det anførte, er det heftige Angreb fra grundtvigsk Side, der rettedes ikke mod Hovedmanden, Prof. Clausen, men mod Pastor Blædel, en af hans Medunderskrivere, særlig af Pastor Vilh. Birkedal i Ryslinge, Joh. Clausens Nabopræst, først i Bladartikler og siden i Smaaskrifter, to fra Birkedals og to fra Blædels Side. Den heftige Kamp er kendt i Litteraturen under Navnet „Slaget ved Katekismen", Titelen paa et af Birkedals Skrifter. Grunden til denne Titel var Pastor Blædels Paastand, at Grundtvigianerne havde forvansket Morten Luthers lille Katekismus og sigtede hermed til en Udgave af denne Bog, som P. A. Fenger havde besørget, hvori han siger, at det Guds Ord, der er knyttet til Vandet, saa det bliver en Daab, er Forsagelsens og Troens Ord. Foruden de to nævnte var der en Del flere, der satte deres Penne i Bevægelse, blandt andre baade Provst Vahl og Biskop Monrad. Hele denne Kamp, hvis Enkeltheder det ligger uden for vor Opgave at komme ind paa, er for Resten nok saa blodig en Ironi paa den „Frihed og Rummelighed", som raadede inden for den danske Folkekirke, og som vi i den danske Kirke i Amerika i sin Tid saa ofte blev mindet om. Blandt dem, der protesterede imod Prof. Clausens og Medunderskriveres Erklæring, var naturligvis ogsaa Udvalget paa Fyn, hvis Udsendinge i Amerika jo havde givet den indirekte Anledning til, at Erklæringen kom frem. Udvalget skrev en Protest imod Erklæringen, som Pastor A. S. Nielsen besørgede offentliggjort i det norske Blad „Skandinaven og Amerika" for 4. Marts 1873 (Se K. S. Nr. 8, 1873,

Side 103). For at være retfærdig mod de nye Præster i Amerika, maa det vistnok bemærkes, at naar de paastod, at saadanne Udtalelser, som de brugte om den hellige Skrift, ogsaa brugtes i Menigheden i Danmark, saa gik de ud fra den danske Folkekirkes Praksis, og da havde de ganske sikkert Ret. Prof. Clausen gik derimod i sin Erklæring ud fra Folkekirkens Bekendelse, og fra den Side set, havde han naturligvis Ret. Grundtvigianismen har aldrig tilhørt den danske Folkekirke, men mange Mænd, som hyldede den grundtvigske Anskuelse, har været baade Præster og Biskopper i den danske Folkekirke. De Breve og Erklæringer, Konferencens Præster havde faaet fra Danmark, agtede de, saavidt man kan se, at gøre praktisk Brug af. I Sammenhæng hermed staar det vist, som læses i „Kirkelig Samler'' Marts 1873 blandt kirkelige Efterretninger: „I Racine, Wis., hvor, som af de offentlige Blade bekendt, 4 Medlemmer af den lutherske Menighed have anklaget Pastor Dan for „falsk, uluthersk Lære'' osv. have disse 4 tillige med nogle faa andre, mest norske, dannet en egen Menighed og erklæret Pastor Dan for afsat. De paastaa at være den „eneste rette lutherske Menighed'' og at have udelukkende Ret til Kirkebygningen, samt alle dem, der ville beholde Pastor Dan til Præst (hele Menigheden paa ovenstaaende udtraadte nær), ikke at tilhøre Menigheden. Det er øjensynligt, og godtgøres ved Breve fra Moderkirken, at „Konferencen'' staar i Spidsen for hele denne Sag, ligesom ogsaa flere af „Konferencens'' Præster have været i Racine i den sidste Maaneds Tid, imod Menighedens bestemte Villie, da den ikke tilhører nogen Synode eller

Konference, men staar som uafhængig, i Frivillighed sluttende sig til „Moderkirken".

Det viste sig saaledes, at Grove-Rasmussen havde Ret, naar han i sin Rejseberetning sagde: „Netop det Lys, som brænder i vor Kirke, skærer slemt i mange, baade danske og norske Kristnes Øjne ogsaa i Amerika." Og en Lægmand, en af de faa i Amerika, som virkelig vidste, hvad Grundtvigianismens egentlige Kerne er, nemlig Jens Chr. Poulsen i Luck, Wis., skriver til Pastor Dan, som det kan læses i „Kirkelig Samler" 1ste Aarg. Side 140: „Ja, kære Broder! Jeg havde jo nok en Anelse om, at det vilde blive en haard Kamp, naar „den kirkelige Anskuelses" Venner traadte aabenbart frem med Livets Ord i Hjerte og Mund her iblandt de mange forvirrede Røster med det store „Skrift-Princip", raabende himmelhøjt paa deres lutherske Eneret, men som dog, ret beset, har et stærkt reformert Anstrøg (jeg skulde vel hellere sige Aand; thi det er vist i sin inderste Kerne, at de er reformerte). Den samme Mand siger: „I ni Aar har jeg nu set og hørt paa de norske Præsters Strid her i Landet, og har saaledes nogenlunde lært at kende til den i hele dens sørgelige Gang; thi stadigt har det drejet sig om intet andet end deres egne „Satser.", Meninger og Fortolkninger, som de til det yderste forfægte, som var det Herrens Sag". I Modsætning hertil betragter J. C. Poulsen de danske Præsters Forkyndelse „som en Røst, der bebuder Vaar;" Vist er det, at de norske Præster opnaaede det hos en Mængde Danske, at de, med deres Strid og Kævl, gjorde dem lede og kede af den Lutherdom, der fremtraadte i saadanne Klæder, saa en Præst og en stridssyg Per-

son ofte for dem var enstydige Begreber. De forkyndte vistnok den rene Lære, men ikke i evangelisk Aand og altfor ofte heller ikke i evangelisk Hensigt, saa vidt man kan skønne.

I Grunden er det tragisk at se, at hele denne Strid til syvende og sidst kan føres tilbage til to danske Biskopper, nemlig Biskop Erik Ludvigsen Pontoppidan i det 18de Aarhundrede, som med sin „Sandhed til Gudfrygtighed" bekæmper sin Tids døde Ortodoksi, og Biskop N. F. S. Grundtvig i det 19de Aarhundrede, der med sin „Kirkelige Anskuelse" af 1825 mente først for Alvor at have givet den kristendomsomstødende Rationalisme Dødsstødet, men skød saa langt over Maalet, at han med sin Anskuelse egentlig havnede paa romersk-katolsk Gebet. Naar de norske Præster talte om „Barnelæren", mente de en fortyndet Udgave af Pontoppidans „Sandhed til Gudfrygtighed". Den var saaledes banket ind i det norske Folk, af hvilke mange havde liden Oplysning uden for den, at det har været et mægtigt Værn for den lutherske Kirke her i Landet. I Danmark havde vort Folk vel ogsaa lært Luthers Katekismus med Forklaring, men de havde lært saa mange Ting ved Siden deraf, at Børnelærdommen ikke nær havde den samme Magt i det danske som i det norske Folk her i Landet. Derfor tog det norske Folk Del i Stridighederne; thi dette faldt paa et Gebet, hvor det var hjemme. Men det danske Folk saa paa saadant som Kævl og Menneskemeninger, der som Regel endte med, at hver Part mente, at have Retten paa sin Side, kun til liden Opbyggelse for den, der saa til udenfra.

Konferencens Præster mente, at idet de be-

kæmpede Grundtvigianismen, kæmpede de for den lutherske Kirkes formale Princip — og det kan ingen nægte. Men at de samtidig søgte at vinde Sejr over Grundtvigianismen ved den verdslige Domstols Hjælp, hørte sikkert ikke til den lutherske Kirkes formale Princip, eller til den Kampmaade, som Gennemførelsen af dette Princip medfører. Meget mere skete dette i Medfør af den norske Stridigheds Princip.

Retssag blev der nemlig, og Pastor Dan var, som han selv bemærker, udset til at være Offerlammet (K. S. 1ste Aarg., Side 222). „Næppe nogen faar det saa meget at føle som jeg, da mine norske Præstebrødre jo have undfanget den besynderlige Tanke, at med mig er den af dem saa forhadte og banlyste „Grundtvigianisme'' kommen til Amerika som Kontrabande.'' At komme nærmere ind paa denne Sag ligger uden for vor Opgave her. Kun skal vi bemærke, at den Del af Menigheden i Racine, som traadte ud, anklagede Pastor Dan for at føre falsk uluthersk Lære, som før nævnt, og herpaa fremførtes i Retten mangfoldige Vidnesbyrd, bl. a. fra Missouri-Synodens theologiske Fakultet i St. Louis, Mo. Professorerne Walther, Schmidt, Crämer, Schaller og M. Günther, hvis Votum i Sagen kan læses i „Kirkelig Samler'' 2den Aarg. Side 250. Hvilket Udfald fik da Sagen? spørger man. Maaske kan vi bedst besvare dette Spørgsmaal med følgende Ord af „History of Racine and Kenosha Counties'' 1879, der maa betragtes som uvildigt Vidne: „The case was decided Dec. 12th, 1874, and the pastor, Adam Dan, was found guilty of preaching false doctrine; but the party adhering to him being the majority, the

court gave them the property and original name of the congregation.'' (Page 397—8). Men var det saa det hele Udfald af denne Sag? Hertil maa desværre svares ubetinget nej. Nu er ikke blot Grunden til Splittelsen i den danske Mission i Amerika lagt — den blev lagt noget over 3 Aar før —, men nu er Splittelsen fuldbyrdet. Fra nu af er der to hinanden bekæmpende Missioner blandt Danske i Amerika, begge gørende Fordring paa at bære det lutherske Navn med Rette. Fra den ene Side lyder det: De er ikke blot „bare Danske'', men de er Kættere, Grundtvigianere; — et Vidnesbyrd, der er absolut usandt, hvad det store Flertal af danske Kristne angaar, men ogsaa hvad angaar ikke faa af Præsterne. Fra den anden Side: Det er stridssyge, hyperortodokse norske, som fornægter deres Daabspagt og sætter deres egne spidsfindige Fortolkninger af Bibelen i Stedet; de kalder sig vel lutherske men er i Virkeligheden reformerte! Gud fri os fra at komme ind i et saadant Virvar; thi slutter vi os til Synoden, siger Konferencen, at vi farer vild, og slutter vi os til Konferencen, siger Synoden det samme om os! Det er ikke et tænkt Billede af Forholdene, her er malet, men det er desværre et tro Billede af Virkeligheden. Vi kan være baade Synoden og Konferencen taknemmelige for, at de hævdede det lutherske Skrift-Princip, uden hvilken Kirken ikke kan bestaa. Men endnu stærkere maa vi beklage, at de altfor ofte gjorde det i uevangelisk Aand. Paa den anden Side maa vi være Grundtvigianismen taknemmelig for, at den hævdede og fremhævede Kirkens ældgamle Grundbekendelse, som altid har været Guds Folks Svar paa Guds

aabenbarede Ords Grund, til baade Jøder og Hedninger, samt at de fremhævede Sakramenterne som Herrens Indstiftelser og Handlinger i og med hans Menighed. Men det maa endnu dybere beklages, at de gjorde dette paa uskriftmæssig og uluthersk Vis. Følgerne af disse Ensidigheder er desværre alt for kendelige indtil denne Dag; men det, der nu er kendeligt, har sine Rødder i Fortiden. Skal derfor Nutidens Stilling forstaas, kan det kun ske ved at studere Fortidens Historie.

VIII.

Den danske Kirke i Amerika.

I 1874, da de ny danske Præsters Antal var vokset til 9, idet J. Pedersen og O. L. Kirkeberg, de første Kandidater fra Præsteskolen i Askov, i Forsommeren dette Aar ankom fra Danmark. Af disse 9 Præster havde den ældste kun været tre Aar i Amerika. Da 8 af disse den 27de Juni 1874 var samlet til et Møde i Racine, Wis., blev de enige om at forandre Navnet „Kirkelig Missionsforening" til „Den danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika," og fra Juli 1874 udkom „Kirkelig Samler" som „Udgivet af den danske evang.-luth. Kirke i Amerika". Og den danske Kirke daterer, om ikke sin Tilblivelse, saa dog sit Navn fra dette Aar, 1874, og fra dette Møde. Hvem, der har givet Forslag til denne meget betydningsfulde Navneforandring, kan jeg ikke sige. A. S. Nielsen, Cedar Falls, Ia., var det ikke, for han var heller ikke til Stede ved dette Møde, saa lidt som ved Stiftelsen af „Kirkelig Missionsforening", som tidligere nævnt, og vistnok af samme Grund, som der anført.

Der var, mig bekendt, ikke gaaet nogen Bekendtgørelse forud for dette Møde, hvori det var nævnt, at en Navneforandring af saa vidtrækkende Betydning vilde blive forhandlet eller vedtaget.

Det er mig heller ikke bekendt, at Udvalget i Danmark enten havde tilskyndet til eller var vidende om, at noget saadant var paatænkt. Det kan kun være paafaldende, at et saa vigtigt Skridt blev foretaget under saadanne Omstændigheder, og at man turde tage det. En hvilken som helst Samling af Præster og Lægmænd, der kan enes derom, kan nemlig danne en Missionsforening og kalde den „Kirkelig'' eller noget andet, som det behager dem. Men Stiftelsen af en Kirke er, saa vidt jeg kan se, en ganske anden Sag. En saadan kan og bør ikke stiftes i en Vraa uden nøje og alvorlig Overvejelse, og ikke uden offentlig Indbydelse til alle, baade læg og lærd, om at være til Stede og om muligt være med til det, som i egentlig Forstand angaar dem alle, om de er døbte Mennesker. Jeg er ikke uvidende om, at det, man egentlig havde til Hensigt med Navneforandringen, var en Tilkendegivelse af, at man stod og vilde staa i saa nær Forbindelse med den danske Folkekirke som vel muligt. Derom var sikkert alle enige, om end maaske ikke alle mente det paa samme Maade.

Nu kunde nogen sige: Men var der da andre danske lutherske Præster i Amerika end de, der var samlede ved Mødet i Racine i Juni (27de) 1874? Herpaa maa svares: Ja vist var der det, og Beviset herfor skal vi siden se. Men selv om der ikke havde været andre Præster, saa burde Navneforandringen fra „Missionsforening'' til „Kirke'' aldrig have været foretaget paa den Maade, det alligevel skete, og allermindst maaske for deres Skyld, som antog Navnet.

„Den danske evangelisk-lutherske Kirke'',

med særlig Eftertryk paa „danske" — var egentlig kun et Navn; den havde nemlig ingen Forfatning. Meningen var nok den, at „Kirkelig Missionsforenings" Program endnu stod ved Magt. Dog, derom høres intet i 1878, da den danske Kirke i Amerika, ved et Møde i Neenah, endelig fik en Forfatning, Men i selve Navnet fra 1874 laa for saa vidt baade Bekendelse og Forfatning, den Bekendelse nemlig: at ligesom den evangelisk-lutherske Kirke var den eneste egentlig berettigede Kirke i Danmark, hvor alle andre Samfund betragtedes som Sekter, saaledes ogsaa her i Amerika med „Den danske Kirke", — alt, der findes uden for den, var at henregne til Sekternes brogede Mangfoldighed, inden for dens Fold derimod, fandtes Børnene, de ægte Børn. Mon det saa var blot i hine fordums Dage, at denne Tankegang var raadende? Og hvis ikke, saa staar vi atter her ved et Bevis paa, at den, der vil forstaa Nutidens Tankegang, maa studere Fortidens Historie, den, der vil forstaa, hvorfor Vandet i Bækken er, som det er, maa undersøge Kilden. Og i saa Henseende er Navnforandringen ved Mødet i Racine den 27de Juni 1874 af højeste Vigtighed. — Og omendskønt denne Forhistorie kun gaar til 1884, saa er det ikke ude af Orden her at indskyde den Bemærkning, at ved Slutningen af den samlede danske Kirkes Møde i Racine, i September 1893, var der nogle og tyve Mænd, der ganske rolig satte sig ned og tog Bestemmelse om, at den Præst og Menighed, som ikke inden et vist Tidsrum havde underskrevet den nylig vedtagne Forfatning, skulde betragtes som udelukket af den danske Kirke i Amerika. Det, Mødet i Racine, 1893, foretog sig,

er, set i Historiens Lys, kun den simple logiske Følge af, hvad Mødet i Racine i Juni 1874 foretog sig. Dog var det vistnok saare langt fra, at de, som vedtog Navneforandringen i 1874, havde nogen Anelse om, at det skulde drage saadanne Følger efter sig. Det er vel vanskeligt at tænke sig større Modsætninger end disse: paa den ene Side skriver og paastaar Konferencen offentlig, at A. Dan og de med ham forbundne Præster (han var Missionsforeningens Formand) er Grundtvigianere, samt at Grundtvigianismen er en mere farlig Sekt end Methodister og Baptister. Paa den anden Side erklærer Kirkelig Missionsforening sig for at være „den danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika''. Her er Splittelsen i den danske Mission i Amerika bleven aabenbar, saa det forslaar noget, og en stor Del af danske Kristne i Amerika, som vilde blive ved Guds Ord og Luthers Lære, staar fra den Tid i Opposition til den danske Kirke i Amerika.

Jeg har ovenfor sagt, at den danske Kirke i Amerika ikke havde nogen egentlig Konstitution før 1878. Den havde dog vistnok en Menigheds-Konstitution allerede i 1874, om ikke før. Det er mig ikke bekendt, at denne Konstitution er offentliggjort i „Kirkelig Samler''. Men den findes vistnok i alle de ældste Menigheder i den danske Kirke i Amerika. I Elk Horn, Iowa, Menigheds Forhandlingsprotokol — Side 1, for 1ste Okt. 1876, findes følgende: „Da Mødet var aabnet læste Pastor Kirkeberg de af Pastor Nielsen (A. S. Nielsen) forfattede 6 Paragraffer, der vare foreslaaede Menigheden som de vigtigste Grundsætninger i

dens Konstitution''. Disse 6 Paragraffer var følgende: Se Tillæg 2.

Saa vidt jeg ved, har Hovedindholdet af disse Paragraffer siden været „Grundsætningerne'' i alle den danske Kirkes Konstitutioner. Enhver kan se, at de er saaledes affattede, at den grundtvigianske Anskuelse om end ikke med Nødvendighed, ligger i dem. Men der er ogsaa meget andet, som ligger i dem, nemlig dette taabelige, at de forbyder Menighederne at tilhøre noget Kirkesamfund i Amerika, altsaa ogsaa den danske Kirke i Amerika. Dette sidste var naturligvis ikke Hensigten, men det er i hvert Fald Ordenes egentlige Mening. Efter at vi saaledes har set baade Grunden til Splittelsen af den danske Mission i Amerika og tillige set dennes Aabenbarelse, er det i sin Orden, at vi vender os til den anden Side af Missionen blandt Danske i Amerika.

IX.

To danske Præsteskoler i Amerika.

Præsterne i „Kirkelig Missionsforening" og senere „Den danske evangelisk-lutherske Kirke i Amerika" har ingen Sinde været de eneste danske Præster i den lutherske Kirke i Amerika, skønt de gjorde næsten alt muligt for at anses derfor. Derimod vægrede de sig ved at kaldes grundtvigianske, og naar denne Beskyldning slyngedes imod dem, afviste de den gerne med den Paastand, at de stod paa den danske Folkekirkes eller Moderkirkens Grund og glædede sig ved det Lys, Herren der havde ladet oprinde. Jeg taler her ud fra, hvad der udtaltes offentlig i „Kirkelig Samler". Og i Modsætning til den Strid og Splid, der var i de norske Kirkesamfund, holdt de meget af at henvise til Moderkirken i Danmark, som et lysende Modbillede hertil. „Slaget ved Katekismen" vidnede jo rigtignok om, at ogsaa i Moderkirken kunde Præsterne støde sammen. Men „Kirkelig Samler" var omhyggelig med at paavise, hvor mange der var i Danmark, som mente, at Prof. Clausen og Præsterne Frimodt og Blædel egentlig havde baaret sig uforskammet ad. Jeg har skrevet over dette Stykke: To danske Præsteskoler i Amerika, men maa skynde mig med at sige, at Skolerne var norske, men blandt deres Elever var der ogsaa Danske. Der var saaledes den norske

Synodes Præsteskole, først i St. Louis, Mo., siden i Madison, Wis., og Minneapolis og St. Paul, Minn. Paa alle de nævnte Steder har nævnte Skole haft danske Studenter, endog danske Seminarister fra Jelling og danske Højskoleelever, f. Eks. fra Rødkilde paa Møen. To af Eleverne fra Synodens Seminarium, nemlig Danskerne M. Fr. Wiese og E. P. Jensen, var endog ordinerede til Præster for danske Menigheder før A. S. Nielsen, nemlig henholdsvis i 1869 og 1871. En anden, ligeledes danskfødt Mand, H. P. Duborg, var Præst i den norske Synode fra 1861 til 1871, da han igen sluttede sig til den tyske Missouri-Synode. Og fra senere Aar kunde nævnes forholdsvis mange unge Danske, som studerede ved Synodens Seminarium og derfra ordineredes til Præster for danske Menigheder i Amerika. I Synoden gaar de under Betegnelsen „danske Præster". Den danske Kirkes Præster affærdigede gerne Talen om dem med den haanlige Bemærkning, at de var „norske". Det var nu rigtignok Past. O.L.Kirkeberg ogsaa, men da han tilhørte den danske Kirke, regnedes han for god „dansk" Præst alligevel.

Men den norske Synodes Seminarium var ikke den enste Skole, der uddannede unge danske Mænd til Præster blandt deres Landsmænd i Amerika, heller ikke efter at de første Udsendinge fra Udvalget i Danmark var kommen her til Landet. Som Eksempel herpaa kan jeg nævne min gamle Nabo i Luck, Wis., nu afdøde Pastor H. N. Thorup. Thorup, der havde taget Navn efter sin Fødeby paa Sjælland, kom til Amerika i 1868 og holdt til at begynde med Skole for Børn i Neenah, New Denmark og Waupaca, Wis. Paa sidstnævnte

Sted blev han af Pastor Mikkelsen opfordret til at slutte sig til den norske Synode, hvilket Thorup ikke vilde, da Synoden efter hans Mening førte falsk Lære, f. Eks. om Slaveriet, og andet. Derimod tog han paa Augsburg Seminarium, Marshall, Wis., hvor Prof. A. Weenaas blev hans Lærer. Her fik han Kald fra en dansk Menighed i Two Rivers (nu Elmdale) Minn., og ordineredes 9de August 1872 af Prof. Weenaas til dens Præst. Fra Two Rivers kom Thorup i 1873 til Hartland, Wis., hvor han var Præst til 1881, da han kaldtes til Polk County, Wis. Her opholdt han sig under skiftende Kaar til sin Død i Vinteren 1909, tilhørende først Konferencen og siden den forenede norske Kirke. I første Aargang af „Kirkelig Samler'' Nr. 9 skrev Pastor Thorup en Prædiken med Overskrift „Far ud paa Dybet'', som nævnte Blads Redaktør forsynede med en lidet hæderlig Efterskrift, hvori man oplyses om, at Pastor Thorup har taget det meste af sin Prædiken fra „Indre Missions Tidende'', samt at han ikke var Grundtvigianer! Samme Efterskrift maa være falden nogle af Bladets Læsere for Brystet, hvilket oplyses i et senere Nr. af Bladet, hvor der ogsaa findes en Efterskrift. Der var vist flere, der skrev Prædikener til Bladet, som brugte andres Ord. Pastor Thorup var altsaa i Amerika forud for Udvalgets Udsendinge. Men ogsaa efter at baade disse var komne til Amerika, og at Udvalget, som vi siden skal se, havde oprettet to andre Præsteskoler i Danmark, kom der unge Mænd til Amerika fra Danmark for at søge Uddannelse her i Landet til at kunne virke som Præster blandt deres Landsmænd, ja endog med Anbefaling fra

Præster i Danmark til de norske Professorer. Som Eksempel herpaa kan nævnes Pastor A. M. Andersen, nuværende Redaktør af Bladet „Danskeren". Pastor Andersen, der er født 1847, og opvokset fra sin tidligste Barndom i de vakte Kredse paa Vejle-Egnen, kom i 1870 som Elev til Ryslinge Højskole. Her, hvor han blev godt kendt med Pastor Joh. Clausen, fik Andersen den Tanke, at han maaske kunde bruges som Børnelærer i danske Kredse i Amerika, ligesom i sin Tid C. L. Clausen, der jo ogsaa kom til Amerika i den Tanke. Da Andersen efter sit Ophold paa Højskolen blev Lærer for Børn paa sin Hjemegn, henvendte han sig til Provst Vahl, der dengang var Sognepræst i Øster-Snede, og bad ham om Raad angaaende Amerika. Efter at Andersen havde skrevet flere Afhandlinger for Provsten, mente denne, at det var bedst, at Andersen søgte Uddannelse som Præst og raadede ham til at søge denne Uddannelse ved Augsburg Seminarium i Marshall, Wis., til hvis Lærere han medgav ham et Anbefalingsbrev. Ved Afskeden sagde Provsten til Andersen: „Dersom De nu ikke kan blive optaget paa Augsburg, vil jeg raade Dem til at henvende Dem til den episkopale Kirke; der er jeg vis paa, at man vil tage imod Dem."

Som allerede nævnt, var Provst Vahl en af de Præster i Danmark, der tidligst henledte den danske Kirkes Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at missionere blandt Danske i Udlandet, ligesom vi ved, at det var ham der søgte og fik Oplysning om den kirkelige Tilstand blandt Danske i Amerika. Hvorfor blev denne Mand ikke Medlem af „Ud-

valget til Evangeliets Fremme i Nord-Amerika", ja hvorfor dog ikke?—Og hvorfor henviste Provst Vahl ikke den, der søgte Raad hos ham angaaende Amerika, til dette Udvalg? Af Uvidenhed om dets Tilværelse kan det ikke have været. — A. M. Andersen rejste til Amerika i Forsommeren 1872 og fik Arbejde paa Rock Prairie, Wis. Om Efteraaret 1872, blev han optaget paa Augsburg Seminarium, der fra nu af havde sit Hjem i Minneapolis, Minn. En af Præsterne i den danske Kirke havde raadet ham fra at rejse til Augsburg Skole. Fra en anden af samme Kirkes Præster fik han, mens han studerede ved Seminariet, Brev, at naar han var færdig, havde man Plads for ham i den danske Kirke. Han fulgte imidlertid ingen af disse Vink. A. M. Andersen var dog hverken den første eller eneste danske Student ved Augsburg. Vi har allerede nævnt R. Andersen og H. N. Thorup som Studenter ved denne Skole, medens den var i Marshall, Wis. En anden dansk Mand, der senere en Tid blev Præst i den danske Kirke, S. C. Madsen, havde vist ogsaa en Tid studeret ved Augsburg Seminarium, mens Skolen var i Marshall, Wis. Foruden disse kan nævnes som Studenter baade fra Marshall og Minneapolis Hans Hansen (født 1848) fra Præstø-Egnen paa Sjælland. H. Hansen kom til Amerika i 1865, til Minnesota, hvor en Broder, Niels Hansen, boede i Minneapolis. Hans Hansen tog ivrigt fat paa Arbejdet, tjente godt, og var allerede Ejer af et Stykke Land i Minnesota samt en Sum Penge. Ved et Besøg hos sin Broder i Minneapolis fik dennes Hustru ham med i Kirke hos Pastor O. Poulsen, den Mand,

det nok særlig skyldes, at Augsburg Seminarium kom til Minneapolis. Ved Pastor Poulsens Prædiken blev H. Hansen alvorlig kristelig vakt og besluttede nu at uddanne sig til Præst. 22 Aar gammel tog han saa til Augsburg Seminarium, hvor han studerede i 4 Aar, til han i 1874 blev ordineret. H. Hansen har vist ogsaa studeret en Tid ved „University of Minnesota'' i Minneapolis.

Samtidig med H. Hansen og A. M. Andersen studerede Niels Madsen (født 1843) fra Møen — paa Augsburg Seminarium, først i Marshall, siden i Minneapolis.

Foruden H. Hansen, Niels Madsen og A. M. Andersen kom der i Efteraaret 1872 en fjerde ung dansk Mand til Augsburg Seminarium, nemlig H. P. Berthelsen fra Falster (født 1846), der kom hertil fra Sheffield, Ill., en af de danske Nybygder, hvor C. L. Clausen prædikede for sine Landsmænd. I 1873 kom en femte dansk ung Mand til Augsburg Seminarium, nemlig M. C. Hansen Rohe fra Pastor R. Andersens Hjemegn paa Fyn og fra en vakt Kreds der.

Det anførte, som vi siden skal komme tilbage til i en anden Sammenhæng, er mer end tilstrækkelig til at vise, at der var fuldt saa mange danske Præster og Menigheder uden for „Kirkelig Missionsforening'' og dennes Afløser „Den danske evang.-luth. Kirke i Amerika'', som der var inden for og i Forbindelse med denne. Ud fra denne Kendsgerning er det et noget underligt Lys, der falder over Mødet i Racine, Wis., i Juni 1874, hvor nogle faa Præster, af hvilke nogle næppe var kommen til Amerika, førend de uden videre kalder sig selv „Den danske Kirke i Amerika''. Men

der er ogsaa noget andet, der falder Lys over, idet vi ser de forholdsvis mange unge danske Mænd som Studenter ved Augsburg Seminarium, og det er, at det var saa langt fra, at Konferencen godvillig vilde opgive Missionen blandt Danske, at den endog nu som aldrig før rustede sig til den, trods alle Udvalg, Protester osv. i og fra Danmark. Forskellen fra Missionen i Fortiden er kun den, at fra nu af skal Missionen blandt Danske særlig drives af danske Præster, som ikke blot er uddannede og ordinerede i Konferencen, men ogsaa staar i denne som Medlemmer. Men det, som det særlig er os om at gøre her, er at vise, at der saaledes fra begge Sider er sørget for, at Splittelsen i den danske Mission i Amerika skal blive ved og strække sig saa dybt som muligt og saa vidt som muligt. Og det sørgeligste ved Sagen, set fra den Side, er, at det er danske Kristne, der arbejder paa begge Sider, ikke for at se, hvor meget, de, trods al Forskellighed i mange og vigtige Stykker, har til Fælles, men derimod ensidig fæster Blikket paa det, der skiller dem ad. Fra en anden Side set kan den lutherske Kristen kun glæde sig over, at Konferencen — som vi jo her særlig har med at gøre — holdt ubrødeligt fast ved det lutherske Skriftprincip og den bibelske Saliggørelsens Orden og trofast indprægtede disse i unge Mænd, der uddannes til Præster. Thi det skal nok vise sig, hvordan man end vil ende og vende det, at med den hellige Skrift, agtet og brugt som hellig Skrift, staar og falder ikke blot den kristne Bekendelse, men ogsaa den kristne Tro og Kirke. Og man kan kun beklage den Kortsynethed og Uforstand, som ikke kunde og vilde

se dette. Og Skylden herfor maa ganske særlig falde paa dem, der stod som Ledere paa Missionsmarken — og ikke i Folkekirken i Danmark, som de talte saa meget om.

Nu, men for at se, at det var fra begge Sider, at man sørgede for, at Splittelsens Arbejde kunde blive fortsat, maa vi gøre en Afstikker til Danmark.

X.

To Skoler for amerikanske Præster i Danmark.

De to første af Udvalgets Udsendinge til Amerika havde, som vi alt har set, besøgt danske Højskoler, idet A. S. Nielsen en Tid havde været Elev paa Testrup Højskole ved Aarhus, men ellers faaet sin Uddannelse i Livets Skole og ad praktisk Vej. R.Andersen havde været Elev paa Højskolen i Ryslinge, der til en Tid gik i Indre Missions Retning, og for Joh. Clausens Skyld fik ikke faa Elever fra Indre Missions Kredse i Landet; men efterhaanden gik Højskolen saavel som Pastor Clausen mere i grundtvigsk Retning. Men R. Andersen gik ikke blot paa Højskolen i Ryslinge men blev i et Par Aars Tid undervist af Pastor Clausen med det Formaal for Øje: at gaa ud som Missionær blandt Hedningerne, indtil saa Spørgsmaalet om at sende Mænd til Amerika som Præster kom op, og han mente, at det var den Vej, han burde gaa.

Men ogsaa efter Andersens Bortrejse var der unge Mænd, der fik theologisk Undervisning ved Skolen i Ryslinge og siden kom til Amerika som Præster i den danske Kirke i Amerika. Af saadanne kan her nævnes J. P. Lillesø, der kom til Amerika i Efteraaret 1874, samt H. J. Pedersen,

1875. Begge blev Præster i Michigan, Lillesø i Muskegon og Pedersen i Gowen. Ryslinge blev imidlertid ikke, som man maaske havde ventet, den amerikanske Præsteskole i Danmark. Med Pastor Clausens Forflyttelse til Nørre-Lyndelse i 1877, sluttede dens Virksomhed.

Derimod var der en anden Højskole i Danmark, der gennem ikke saa faa Aar tillige var amerikansk Præsteskole, nemlig Askov ved Vejen Station, Jylland, Fortsættelsen af Rødding Højskole, den første Højskole i Danmark (fra 1844). Det sagte maa dog forstaas derhen, at Askov Højskole for en Tid gav Plads for unge Mænd, som tænkte paa at gaa til Amerika som Præster. Saa vidt jeg har kunnet udfinde, skyldes det særlig „Udvalget"s Formand, Dr. L. Helveg i Odense, at der fra og med Efteraaret 1872, Grundtvigs Dødsaar, oprettedes en saadan Skole i Askov. Det var naturligvis saa Hensigten, at de amerikanske Præste-Emner paa Højskolen skulde paavirkes i folkelig Retning samtidig med deres særlige Uddannelse til Præster. Skolen begyndte med den unge theologiske Kandidat P. Riemann som Præstelærer og Jens Pedersen fra Sjælland samt O. L. Kirkeberg fra Valders, Norge, som Studenter. Skolen fortsattes med Riemann som Lærer i to Aar, til de nævnte Kandidater, som tidligere omtalt, udsendtes til Amerika, hvor J. Pedersen blev ordineret til Præst i Luck, Wis., og O. L. Kirkeberg til Indianapolis, Ind. Saa vidt jeg ved, er P. Riemann den eneste særlige Lærer, Præsteskolen i Askov har haft, senere besørgedes Undervisningen af Højskolens Lærere, Schrøder og Nutzhorn, der begge var theologiske Kandidater. Fra 1872 til

1887, da Præsteskolen i West Denmark, Wis., begyndte sin Virksomhed, har Skolen i Askov haft ca. 18 Præsteelever, som senere kom til Amerika. Der var nok nogle flere, men de blev trætte, før de blev færdige. Nogle af disse 18 fik dog en betydelig Del af deres Uddannelse i København, hvor det senere Udvalg fik theologiske Kandidater til at være Lærere for vordende amerikanske Præster. Mange af Askov-Præsterne var naturligvis tidligere Højskoleelever, enten fra Danmark eller Amerika. Da Undervisningen senere for det meste blev i København, var der ikke saa faa unge Mænd fra Indre Missions Kredse, som blev uddannet til Præster i Amerika.

Angaaende selve Uddannelsen, som nævnte Skole kunde yde, skal jeg ikke nærmere udtale mig, men kun gøre den almindelige Bemærkning, at den var og maatte være saa vidt mulig fjernet fra amerikanske Forhold, hvorunder de vordende Præster siden skulde arbejde, og det var naturligvis en slem Fejl. Derimod vilde det være urigtigt at paastaa, at den gik i ensidig grundtvigsk Retning, saa vidt jeg kender til den.

En tredie Præsteskole i Danmark, der burde være gaaet i Spidsen med at uddanne og udsende Arbejdere til den danske Missionsmark i Amerika, nemlig Københavns Universitet, holdt sig fornemt tilbage. Af dens Professorer var H. N. Clausen med til at give sit Votum angaaende Grundtvigianismens Forhold til den danske Folkekirke, som alt nævnt. Senere blev Professorerne P. Madsen og Fr. Nielsen Medlemmer af det københavnske Udvalg, som afløste det fynske. Af theologiske Kandidater fra Universitetet var der,

saa vidt jeg har kunnet udfinde, fra 1873 til 1893 kun 6, siger og skriver seks, der fandt Vej til Amerika som Præster i den danske Kirke, og de fleste af disse blev her kun de fordrede 5 Aar. Den, der blev her længst, Th. Helveg, blev i 14 Aar.

Dette er meget beklageligt forekommer det mig, maaske mest for deres egen Skyld. Selv om de var nok saa dygtige og virksomme Mænd, arbejdede de dog altid med Danmark i Baghaanden, og nogle af dem lod ikke være med at udtale dette ved Lejlighed. Og om nogle, eller da enkelte af dem, var med til at drive det lille danske Samfund stærkt frem i grundtvigsk Retning, som de vistnok var, saa blev de ikke i Amerika og tog Følgerne deraf.

Men alt i alt var de theologiske Kandidater, som var i Amerika før 1893, dygtige og elskelige Mænd. Og deres Nærværelse i Amerika bidrog svært til at afstive den Illusion, som mange levede sig ind i fra 1874, at den danske Kirke i Amerika var Moderkirkens ægte Datter, medens Sandheden dog vel er den, at en dansk theologisk Kandidat lige saa vel kunde rejse ud som Missionær blandt Tyrkerne — som en af dem jo i sin Tid gjorde — uden enten at tabe sin Anerkendelse som theologisk Kandidat, eller hans dermed følgende Anciennitet, og uden at dermed Missionen blandt Tyrkerne var anerkendt som en ægte Datter af den danske Folkekirke.

Foruden de Elever, som kom fra de nævnte Præsteskoler i Danmark, var der, efter at de theologiske Kandidater kom her over til Amerika, enkelte unge Mænd, som fik deres Uddannelse til Præst hos dem, saaledes f. Eks. hos Rosenstand

— Lars Hansen, og hos J. A. Hejberg — Jens Jensen. Ligeledes har enkelte gaaet i Skole hos Pastor N. Thomsen og endnu senere paa Højskolen i Elk Horn, Ia. Men sin væsentligste Tilførsel af Arbejdere fik den danske Kirke fra Danmark. Kun forholdsvis faa af dens Arbejdere havde gaaet paa norske (og tyske) Skoler i Amerika. Man ønskede kun saadanne Arbejdere, som var kendt med „dansk Aandsliv", som man udtrykte sig, og dette Udtryk forstod man naturligvis paa sin egen Maade, nemlig det grundtvigske Højskole- og Kirkeliv i Danmark.

Kirkelig Samler,

Til kristelig og folkelig Oplysning og Opbyggelse paa Troens Grund.

Udgivet af "Kirkelig Missionsforening"
Redigeret af Adam Dan

1ste Aarg. | Oktober 1872 | No. 1.

Indhold.

Kirkelig Missionsforening (fra Synoden) — Kirkelig Samler" (Digt af Pastor A Ander dede tilbage til Faderhuset hvorfra de ere udgangne
For at kunne virke til dette Formaal

1ste Nr. af „Kirkelig Samler".

Dansk-Luthersk Kirke-Blad.

Udgivet af

De danske Præster i Konferensen for den norsk-danske, evangelisk-lutherske Kirke i Amerika.

Redigeret af **Pastor A. M. Andersen**, Racine, Wis.

1. Aarg. **August 1877.** **Nr. 1.**

Til Läserne.

„Lader Kristi Ord bo rigeligen iblandt Eder i al Visdom"
(Col. 3, 16.)

— saavelsom ethvert andet Menneske — har en udødelig Sjæl, som er dyrekjøbt og mere værd end den hele Verden (Math 16, 26), og der er

1ste Nr. af „Dansk luthersk Kirkeblad".

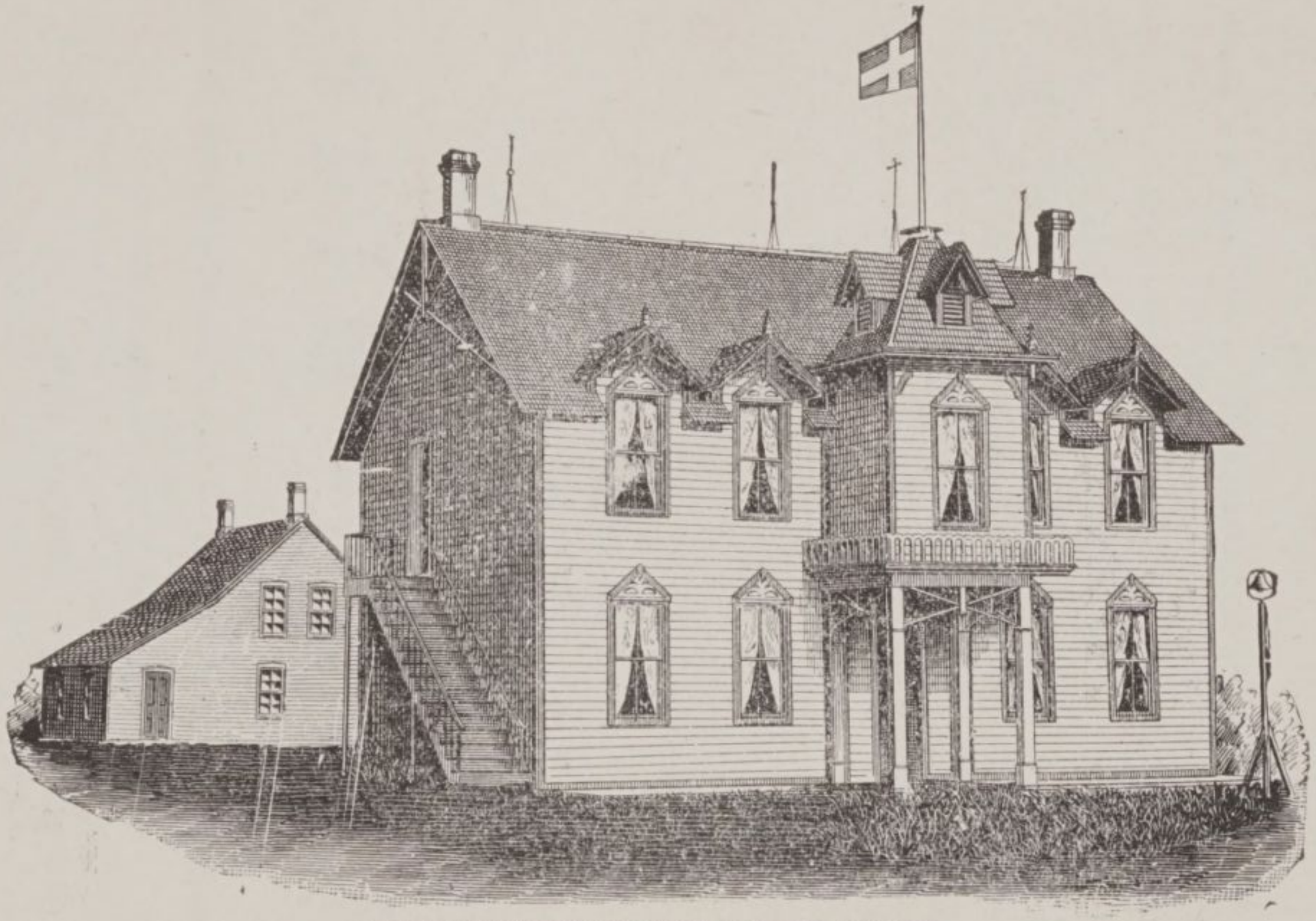

DEN FØRSTE SKOLE I ELK HORN.

XI.

De danske Præster i Konferencen.

Som vi tidligere gentagende har bemærket, var det de norsk-lutherske Præster, baade i Synoden og Konferencen, der fra først af tog sig af Missionen blandt de indvandrede Danske, som ikke enten var Baptister eller Methodister. Og navnlig var det Konferencens Præster, som baade skrev til Danmark efter danske Arbejdere, og som velvillig oplod deres danske Menigheder for disse, da de endelig kom til Amerika. At de norske Præsters Forhold til de danske Arbejdere blev et andet, da disse tydeligt havde vist, at de hældede til den grundtvigske Anskuelse kan man, ifølge Sagens Natur, kun finde baade rimeligt og forklarligt. Og at det ingenlunde var de norske Præsters Hensigt, godvilligt at overlade Missionen blandt Danske i Amerika til den danske Kirke, kan man kun finde i sin Orden, selv om den danske Kirkes Præster ansaa det for en selvfølgelig Sag, at de havde Eneret til denne Mission, og det gjorde de. De danske Præster var villige til at indrømme, at de norske Præster var de første lutherske Missionærer blandt Danske her i Landet. I „Kirkelig Samler'' 6te Aarg. Side 377, siger de danske Præster Hejberg, Dan og Holm: „De første, som tog sig af vore Landsmænds aandelige Nød,

var norske lutherske Præster, — og det skal de have Tak for; meget kunde de ikke magte ved Siden af deres egen, ofte meget besværlige Gerning, men hvad de udrettede, blev udrettet i god Tro og ud af en ærlig Vilje efter at hjælpe Broderfolket i dets Kirkenød.'' De anførte Ord af den danske Kirkes Organ staar som Indledning til en dokumenteret Anklage imod den norske Konference, og da ganske særlig imod Pastor Vilh. Beck, fordi han ved at sende unge Mænd med Anbefaling til Konferencens Skole og ved sine Breve til Konferencens Præster havde modarbejdet den danske Mission i Amerika. Med andre Ord: Det var slemt nok, at Konferencen, som de mente, modarbejdede dem, men dobbelt galt, at de heri fik Støtte fra Indre Mission i Danmark.

Som vi har set, havde Provst Vahl jo allerede tidligere gjort sig skyldig i den Brøde at sende unge Mænd til Amerika, uden om Udvalget.

Sagen er den, at efterhaanden som det viste sig, at de, der i Danmark søgte Uddannelse til at blive amerikanske Præster, blev henviste til en grundtvigsk Højskole og udsat for grundtvigsk Paavirkning udelukkende, tog man fra Indre Missions Side Ordet for, at det ikke var Ret at overlade Missionen i Amerika til Grundtvigianerne, da det jo vitterligt var fra Indre Missions Side, der først blev blæst til Lyd for denne Sag. Allerede i 1874 tog „Monitor'', som vi jo kender fra tidligere Tid, i „Indre Missions Tidende'' Ordet for, at man ikke skulde lade Grundtvigianerne være ene om denne vigtige Sag. Dette førte saa til, at man fra Indre Missions Side gjorde følgende. I 1875 blev Lærer N. M. Hansen („Monitor'') sendt

som Præst og Skolelærer til en Kreds af Indre Missions Folk i Denmark, New Brunswick, Canada, hvor han, efter at være bleven ordineret af Episkopalkirken, arbejdede blandt sine Landsmænd i mange Aar. Pastor Joh. Clausen, der paa Grund af sin Hælden til den grundtvigske Retning var bleven noget skilt fra sin Ungdomsven, Vilh. Beck, henvendte sig sammen med en anden af Udvalgets Medlemmer, Pastor Strøm, i Marslev, til Beck med Spørgsmaal om: om ikke Udvalget og Indre Mission kunde arbejde sammen i den amerikanske Missions Sag. Pastor Vilh. Beck erklærede sig villig til at forhandle med Udvalget herom, og paa et senere Møde i Odense medPast. Joh.Clausen Pastor Joh. Møller og Dr. Ludvig Helveg erklærede Vilh. Beck, at han vilde gaa ind paa fælles Arbejde mellem Indre Mission og Udvalget paa følgende to Betingelser: 1) At Udvalget gik ind paa, at ogsaa Ikke-Grundtvigianere skulde kunne udsendes som Præster til Amerika, og 2) At Udvalget skulde forøges med to nye Medlemmer, af hvilke Vilh. Beck skulde være den ene. Og navnlig skulde Udvalget offentliggøre Punkt 1 i „Indre Missions Tidende". Præsterne Joh. Clausen og Joh. Møller var villig til at gaa ind paa de nævnte Betingelser, som Vilh. Beck fastholdt som de eneste, hvorpaa det var muligt at faa Indre Mission med sig ind i denne Sag. Men Dr. Helveg vilde ikke gaa med paa dem. Vilh. Beck slutter denne Del af sin Beretning med at sige: „Altsaa er den Vej lukket for de Mænd, som den indre Mission vil sende til vore Landsmænd i Amerika; saa valgte jeg den anden, at gaa gennem de dansk-norske Præster, hvor jeg vidste, at Vejen var helt

og fuldt aaben.'' (Anført efter „Kirkelig Samler'', 7de Aarg. Side 142).

Men altsaa: den norsk-danske Konference vilde og kunde ikke overlade Missionen blandt Danske til Præsterne i den danske Kirke, og Indre Mission i Danmark var uvillig til at lade Udvalget være ene om at sende danske Præster til Amerika. Unge Mænd fra den Side, som attraaede at blive Præster blandt deres Landsmænd i Amerika, gik derfor ind paa Augsburg Seminarium som Studenter. Efter fuldendt Uddannelse og Ordination sluttede de sig saa som Præster til Konferencen, i hvis Blade og Aarsberetninger de omtales som „de danske Brødre''.

Saa vidt man kan se af Kilderne, var der fra 1872, da „Kirkelig Missionsforening'' stiftedes, til 1884, da „det danske evangelisk-lutherske Kirkesamfund'' dannedes, ialt 10 unge danske Mænd, der udgik som Graduenter fra Augsburg Seminarium og ordineredes til Præster i den norsk-danske Konference. Disse anføres her efter det Aar, de ordineredes:

1872: H. N. Thorup.
1874: Niels Madsen.
1874: H. Hansen.
1874: A. M. Andersen.
1877: M. C. Hansen Rohe.
1879: H. P. Berthelsen.
1881: G. B. Christiansen.
1882: A. Rasmussen.
1883: Fr. Jensen Møller.
1884: P. J. Østergaard.

De blev alle Præster i danske Menigheder. Nogle af dem havde 4—5 saadanne at betjene, enkelte endog flere. Disse Menigheder, som nu udgør nogle af den forenede danske Kirkes Menigheder, fandtes i Staterne Wisconsin, Minnesota, Iowa, Nebraska og Kansas. De fleste af Menighederne tilhørte dog ikke Konferencen, men stod uafhængig af noget Kirkesamfund. Som Regel sendtes de danske Studenter fra Augsburg Seminarium ud at prædike i danske Settlementer i Ferierne, og det endte gerne med, at Kredsene kaldte dem til Præster, saa de ofte maatte afbryde deres Studier før Tiden og lade sig ordinere, da der var en stor Arbejdsmark, men kun faa Arbejdere.

Som man kunde tænke, vilde Præsterne i den danske Kirke ikke se med milde Blikke paa disse Medarbejdere paa den danske Missionsmark i Amerika. Det kneb da navnlig for Pastor Jakob Holm, Redaktør af „Kirkelig Samler" 1876—81, at indrømme, at den, der stod uden Forbindelse med den danske Kirke i Amerika, kunde være „dansk Præst." Hans Mening desangaaende kommer temmelig tydeligt frem i følgende Udtalelse, som findes i „Kirkelig Samler" 1879, Side 377: „Det er nemlig i mine Øjne en grov Tilsnigelse, ja en ligefrem Usandhed, naar en Mand kalder sig „Dansk Præst", blot fordi han er født i Danmark, men ellers ikke staar i nogen levende Forbindelse med Den Danske Menighed, er hverken anerkendt eller udsendt af den; selv om ogsaa Vedkommende har kirkelig Anerkendelse af en anden Afdeling af den Evang. Luth. Kirke, saa klarer det heller ikke Sagen, naar dette Samfund heller ikke

staar i Forbindelse med vor Moderkirke, endsige har nogen som helst Anerkendelse af den, og det har som bekendt hverken den norske Synode eller Konferentse her i Landet, og ville næppe faa en saadan, om de søgte derom, ikke engang den Norske Statskirke har givet disse Samfund nogen kirkelig Anerkendelse. Og det, at en saadan Mand lader sig kalde til at betjene Danske Folk, gør heller ikke til Dansk Præst, især naar man ser, hvorledes den Slags Præster, som Synoden og Konferentsen byder vort Folk, ligefrem lægger an paa at rive dem løs fra den levende Forbindelse med deres Moderkirke".

Som man heraf vil se, har Navneforandringen af 27de Juni 1874 baaret Frugt, saa det forslaar noget! Det vil dog vist forekomme en Nutidslæser af de anførte Ord, at det er deres Forfatter, der gør sig skyldig i "grov Tilsnigelse", idet han uden videre gaar ud fra, at den danske Kirke i Amerika er „den levende Forbindelse med Moderkirken", hvori alle maa staa, der vil have Adkomst til med nogen Ret at hedde og være „Dansk Præst". Medens Sandheden jo dog er den, at „vor Moderkirke", „den danske Folkekirke", som saadan ikke havde det allerfjærneste med den danske Kirke i Amerika at gøre, og vistnok meget vilde frabede sig at have det. Det ser næsten ud som en Skæbnens Ironi over Pastor Jak. Holm, hvad der staar at læse i et Omrids af hans Levnet i den nyeste danske Præstehistorie: „Entlediget 16. Juni 1876 for at blive Præst for St. Stephans og St. Michaels Menigheder i Chicago. Erholdt 20. Juli 1877 kongelig Anerkendelse som Præst i Folkekirken." (Se Hauch-Fausbøll: „Danmarks Præstehi-

storie'' 1884—1911, 2det Bind, Side 314). Men altsaa: Pastor Jakob Holm kunde ikke være Præst i Chicago for den danske Kirkes Menigheder og samtidig være Præst i den danske Folkekirke — uden speciel kongelig Anerkendelse! Og følgelig var det hin kongelige Tilladelse, der for hans Vedkommende var den „levende Forbindelse'' med Folkekirken i Danmark.

Idet vi nu vender tilbage til de danske Præster i Konferencen, maa vi dvæle lidt ved et af deres Fællesforetagender.

XII.

Dansk luthersk Kirkeblad 1877.

Oktober 1872 udkom det første Nummer af „Kirkelig Samler — til kristelig og folkelig Oplysning og Opbyggelse paa Troens Grund'' — Udgivet af „Kirkelig Missionsforening'' — Redigeret af Adam Dan. Bladet var trykt i „Amerikas'' Trykkeri i Chicago.

August 1877 udkom første Nummer af „Dansk luthersk Kirkeblad''. Udgivet af De danske Præster i Konferencen for den norsk-danske evangelisk lutherske Kirke i Amerika. Redigeret af Pastor A. M. Andersen, Racine, Wis. Bladet var trykt i „Folkets Avis''s Trykkeri, Racine, Wis. Der er ingen Tvivl om, at der er en vis Forbindelse mellem disse to Kirkeblade ogsaa ud over dette, at de begge blev udgivne af en Forening af danske Præster, og at Bladenes Redaktører var danske Præster i den samme By. Det er aabenbart, at det er „Kirkelig Samler'', der har fremkaldt „Dansk luthersk Kirkeblad'', og det sidste er altsaa paa sin Maade et Vidnesbyrd om det førstes Betydning i den danske Mission i Amerika. Det er mig ikke bekendt, at der gik nogen lang Raadslagning forud for „Kirkelig Samlers'' Fremkomst, eller at Udvalget havde tilskyndet til at udgive et saadant

Blad. Initiativet dertil fremkom ganske vist i Amerika. Derimod fremkom „Dansk luthersk Kirkeblad'' ifølge Raadslagning inden for Konferencen og med dette Samfunds Sanktion. Ifølge Konferencens Aarsberetning for 1877 blev der ved dets Aarsmøde indgivet og bifaldet følgende Andragende angaaende denne Sag: „I Erkendelse af den store Fare, der truer vore danske Brødre fra den om sig gribende Grundtvigianisme, som gennem kirkelige Skrifter og Præsternes offentlige Praxis stræber at indsmugle i Folket den Forestilling, at dens Talemaader er den dansk lutherske Folkekirkes Lære, og tillige i Betragtning af den forhaanden værende Trang til et dansk luthersk Opbyggelsesblad — andrager den østlige Distriktskonference, som nu tæller de fleste danske Præster og Menigheder, den ærværdige Konference om, at der maa træffes Forføjning til Grundlæggelsen af et Organ, hvori Samfundets Præster og Menigheder kunde modarbejde de grundtvigianske Indflydelser, dels gennem opbyggelige Betragtninger og dels gennem kritiske Bedømmelser.'' Dette Andragende bevilgedes paa den Betingelse, at det paatænkte danske Blads Redaktør skulde være ansvarlig for Bladets Indhold over for Konferencen. „Dansk luthersk Kirkeblad'' udkom, som sagt, i August 1877. Det indledes med et temmelig udførligt Stykke „Til Læserne'', hvori der gøres Rede for Bladets Hensigt og Formaal paa en rolig og besindig Maade. Sidst i Redegørelsen nævnes "Kirkelig Samler". Til dem, som maatte mene, at det var et luthersk Kirkeblad, vil Forfatteren svare ved at udtale som vor Overbevisning, at den Aand og Retning, som hidtil har

raadet i „Kl. Sml.", er vel dansk, men ikke luthersk, den er grundtvigsk; og derfor kunne vi, der i Grundtvigianismen se en farlig Afvigelse fra den lutherske Kirke, ikke benytte dette Blad til at stille den Trang til et dansk luthersk Kirkeblad, som findes blandt disse vore Landsmænd, som Herren har betroet os til at virke iblandt."

At den danske Kirkes Præster skulde være tilfredse med det Billede af dem og deres Færd, som var tegnet i ovenanførte Andragende, og af „Kirkelig Samler" i „Kirkebladets" Forord, var naturligvis mer end man med Rimelighed kunde vente. Og at den Mand, som vel havde været virksom ved dette Billedes Udarbejdelse samt skrevet nævnte Forord, vilde blive taget paa med bløde Hænder, var næsten utænkeligt.

For det første laa der nu, mente den danske Kirkes Præster, en særlig Udfordring deri, at Redaktøren for „D. l. Kirkeblad" var Præst for den Menighed i Racine, der var traadt ud fra Pastor Dans Menighed og erklæret, at han førte falsk, uluthersk Lære. (Se K. S. 6te Aargang, Side 379).

Da første Nummer af „D. l. Kirkeblad" var udkommet, greb Pastor A. S. Nielsen i Cedar Falls, der ellers ikke var meget skrivende, Pennen, og skrev „Et Fredsord til den norske Konferences Præster og Lægfolk" (Se K.S.5te Aarg., Side 201—205), et venligt og godt Ord, hvori han søger at vise, at i Virkeligheden er der ingen Grund til Strid, da den danske Kirkes Præster og Konferencen har samme Bibel, samme Bekendelse, samme Daab og Nadvere, samme Lære om Synd, Forløsning og Forsoning, osv. Han mener, at de, som

bekæmper den grundtvigske Anskuelse om Troens Ord, lider af Forgørelse. Det er aabenbart aldrig falden Pastor Nielsen ind, at idet han opregner de mange og grundvæsentlige Ting, hvori han er enig med Konferencen, skriver han lige saa mange Anklager imod sig selv, at han undlod at slutte sig til det Samfund, hvori han i 1871 blev ordineret. At han ikke gjorde dette, har aabenbart forandret den danske Missions Historie og var den indirekte Aarsag til, at bl. a. „Dansk luthersk Krkeblad'' fremkom. Men han kunde ikke se det. At Red. af „Kirkelig Samler'' tog anderledes flot paa den Sag end Pastor Nielsen, kan ses af hans Efterskrift til Nielsens Stykke i „K. S.'' Her kom han for Skade at citere lidt forkert, idet han ananførte, hvad „D. l. K.'' havde sagt i sit Forord om „K. S.'' . Han maatte i et andet Nr. rette paa det. For at vise, at der slet ingen Trang var til et saadant Blad som „D.l.K.'', roser han for en Gangs Skyld „Lutheraneren'' som „et meget godt Blad, det vil sige for dem, som deler Konferencens Anskuelser, hvortil jeg ganske vist ikke hører, og hvad Navnet Dansk angaar, saa er det kun noget, Danskerne skal smøres om Munden med, osv., osv.'' For Pastor Holm er det en given Sag, at Dansk og Grundvigiansk staar og falder med hinanden.

Det er ikke Meningen her at dvæle udførligt ved, hvad de to Blade i Tidens Løb havde at sige om hinanden; det vilde blive alt for vidtløftigt. Derimod er der noget andet ved dem, som vi maa dvæle ved, og det er deres sammenholdende Betydning. Skønt Grundtvig og hans Tilhængere theoretisk gjorde en næsten himmelvid Forskel paa

det mundtlige og det skrevne Ord, saa har de dog praktisk forstaaet at bruge det skrevne Ord til at gaa deres Ærinde. Og i saa Henseende har „Kirkelig Samler'", særlig i den første Tid, haft en meget stor Betydning, og var nok ellers ikke bleven saa meget omtalt, som det blev. Og, deres Theori utro, gav den danske Kirkes grundtvigske Præster „Dansk luthersk Kirkeblad" det samme Vidnesbyrd lige fra Begyndelsen af.

„D. l. K." fremhæver i sit Forord, at der er Trang til et dansk Kirkeblad, og aflægger dermed, skønt maaske ufrivilligt, Vidnesbyrd om, at bortset fra Grundtvigianismen, er der en Forskel paa dansk og norsk Kristendomsopfattelse, ogsaa blandt dem, der er enige i det væsentlige, og at man ikke ukrænket kan lade denne Forskel ude af Betragtning. Set fra denne Side er „D. l. K." et Vidnesbyrd om dansk Selvstændighed, der er al Ære Værd, selv om Konferencen fra først af vistnok saa Sagen fra en helt anden Side. Dette lille Blad har bevaret de danske Præster fra at blive norske i daarlig Forstand og skærpet Menighedernes Bevidsthed om, at de var danske.

Og set fra den danske Folkekirkes Standpunkt forekommer det mig, at „D. l. Kirkeblad" i dets første Dage var en mere moderat Repræsentant for Indre Missions Retning end f. Eks. „Kirkelig Samler" for den mere grundtvigske Retning derhjemme. Saadan ser det ud paa Afstand.

XIII.

Konferencens danske Mission. „Den danske Missions-Komite."

Medens „Dansk luthersk Kirkeblad'' søgte at holde de norske Stridigheder ude af Bladet, lagde det saa meget mere Vægt paa den danske Mission, og lagde Eftertryk paa den Kendsgerning, at Konferencen lige fra først af havde optaget „norsk-dansk'' i sit Navn og sat Missionen ogsaa blandt Danske paa sit Program. Allerede i 1875, saa vidt jeg kan se, valgte Konferencen en „dansk Missions-Komite'', der særlig skulde tage sig af den danske Mission, samle Bidrag til den og sørge for Arbejdere paa nye Pladser. I 1877 bestod denne Komite af følgende Medlemmer: Pastor H. Hansen, Omaha, Kasserer; Hr. M. P. Hansen, Two Rivers, Minn.; og Pastor A. M. Andersen, Formand. Allerede i Nr. 3 af „D. l. Kirkeblad'' meldes der, at den danske Mission har faaet en ny Arbejder at sende til Nebraska, nemlig Hr. A. Jensen, der i sin Tid studerede ved Augsburg Seminarium uden dog at opnaa Ordination. I samme Nr. af Bladet berettes om M. C. Hansen Rohes Ordination til Præst for to danske Menigheder i Polk Co., Wis., hvor han blev Nabo til Past. J. Pedersen af den danske Kirke, noget, som denne slet ikke var saa glad ved. (Se „K. Samler'' 7de Aarg., Side 36 flg.). Bidragene, der kom ind til

den danske Mission, blev der kvitteret for i „D. l. Kirkeblad''. I Bladets Nr. 7 kvitterer Pastor H. Hansen for modtagne $45.30. De fleste Bidragydere var fra Nebraska. I Bladets Nr. 10 kvitteres for $61.53, i Nr. 11 for $39.27 osv., osv. Disse Bidrag fra fattige Steder — de fleste var fra Nebraska — vidner om, at Folket havde Hjerte til at yde, selv om Græshopperne, som i flere Aar høstede, hvad Farmerne saaede, nylig havde været slemme ved dem. Saa vidt jeg kan se af Bladet, var det næsten udelukkende fra Danske, at Bidragene til den danske Mission indkom. (I „D. l. Kirkeblad'' for 5te Aug., Side 46—47, findes Redegørelse for, hvad der indkom til den danske Mission 1877—80). Den danske Mission blev ikke drevet for norske Penge. Derimod gav de danske Menigheder deres Bidrag til Professorløn, og Bidrag til trængende danske Studenter ved Augsburg Seminarium; ogsaa derom bærer „D. l. Kirkeblad'' Vidnesbyrd. Der findes i „D. l. Kirkeblad'', 2den Aarg., Side 52, en lille Note under Teksten, hvori det hedder: „En dansk luthersk Menighed i Nebraska henvendte sig dengang (ɔ: Græshoppeaarene) til det fynske Udvalg om Hjælp. Men Udvalget svarede, at det havde nok med at hjælpe sine egne.'' — Hvilken Menighed i Nebraska her er Tale om, ved jeg ikke, og det kan ogsaa være det samme.

Det er nu paa Tide, at vi hører noget om Arbejderne i denne danske Mission. Da „Dansk luthersk Kirkeblad'' udkom (August 1877), var der kun 4 danske Præster i Konferencen (C. L. Clausen fraregnet. Han var jo ikke af de nyere danske Præster): H. Hansen i Omaha, N. Madsen i

New Denmark, Wis., H. N. Thorup i Hartland, Wis., og A. M. Andersen i Racine, Wis. Den 11te Oktober 1877 blev M. C. Hansen Rohe ordineret og fik Virkeplads i Polk Co., Wis. Foruden disse 5 ordinerede Arbejdere var der Lægmanden A. Jensen. „Han arbejder sammen med Pastor H. Hansen og er en meget dygtig Mand, men noget modfalden af og til" — siger M. C. H. Rohe om ham. (Se Pastor Rohes Mindetavle Side 31).

Ved Slutningen af 1878 beretter „D. l. Kirkeblad", at der var „6 danske Studenter paa vor Skole" (ɔ: i Minneapolis). Studenterne blev som Regel sendt ud paa Missionsarbejde i Ferierne. I August 1879 omtaler Redaktøren af „D. l. Kirkeblad", at han har stiftet Bekendtskab med en Hr. A. V. Clausen fra København, som i flere Aar har taget Del i Indre Missionsarbejde der, men som var kommen til Amerika med det Formaal at arbejde blandt sine Landsmænd. Han havde gode Anbefalinger, særlig fra Pastor R. Frimodt, og blev anvist en Missionsgerning i Nebraska. Ham hører man intet mere om. I Juni 1879 ordineredes H. P. Berthelsen til H. Hansens Hjælpepræst i Nebraska, og de ordinerede Arbejderes Tal i Missionen blev altsaa 6. I 1880 blev A. Fr. Andersen, der tidligere havde arbejdet i den danske Kirke, antaget af Konferencen som Arbejder i Nebraska. (Se „D. l. Kirkebl." 1880, Side 307).

Som man af anførte vil se, arbejdedes der særlig i Wisconsin og Nebraska; efterhaanden toges Arbejdet op ogsaa i Minnesota og Kansas. Men i Wisconsin var de fleste Danske, og de danske Nybyggere strømmede i store Skarer til Nebraska og Kansas, særlig i Tiaaret 1870—80 og

særlig til Nebraska, hvor Svenskerne og Danskerne var de Norske langt overlegne i Antal. Missionsmarken var stor, men Arbejderne var kun faa, men af Hindringer og Bryderier var der desto flere. Der var ikke blot Baptister og Adventister, som missionerede blandt de danske Nybyggere; „Privatmissionær Lang", som „Kirkelig Samler" kalder ham, var ogsaa paa Færde i Nebraska først i Halvfjerserne, baade i Omaha, Fremont, Grand Island o. a. St. Mormonprædikanter forsøgte ogsaa deres Lykke, hvor de kunde komme til. Og den danske Kirke gennem dens Præster tog intet Hensyn til, at en Præst af Konferencen var kaldet af en dansk Menighed som dens Præst.

Det var dog ikke alle Præster i den danske Kirke, der saa med umilde Øjne paa de danske Præster i Konferencen eller betragtede dem som Modstandere. Pastor R. Andersen, der altid har været en Fredens Mand, holdt Forbindelse med dem. I „Kirkelig Samler", 1878, Side 122, foreslog han at indbyde de danske Præster i Konferencen til det forestaaende Kirkemøde i Neenah, Wis. Pastor Holm, Redaktør af „Kirkelig Samler", har intet at sige derimod; kun mener han, at Præsteskabets Formand Pastor Hejberg ikke paa egen Haand kan indbyde dem, men derimod kan Pastor Thomsen og hans Menighed (i Neenah) gøre det, „om de vil". Pastor H. J. Pedersen i Gowen, Mich., understøttede Pastor R. Andersens Forslag, og havde opfordret Pastor Thomsen til at indbyde dem. Pastor Thomsen mente ikke, det tilkom ham, „skønt han inderlig ønskede det" („K. S." 1878, 158). De blev ikke indbudte. Pastor J. P. Lillesø sendte et lille Digt til „Dansk Luth. Kirkeblad":

PAST. KR. ANKER.

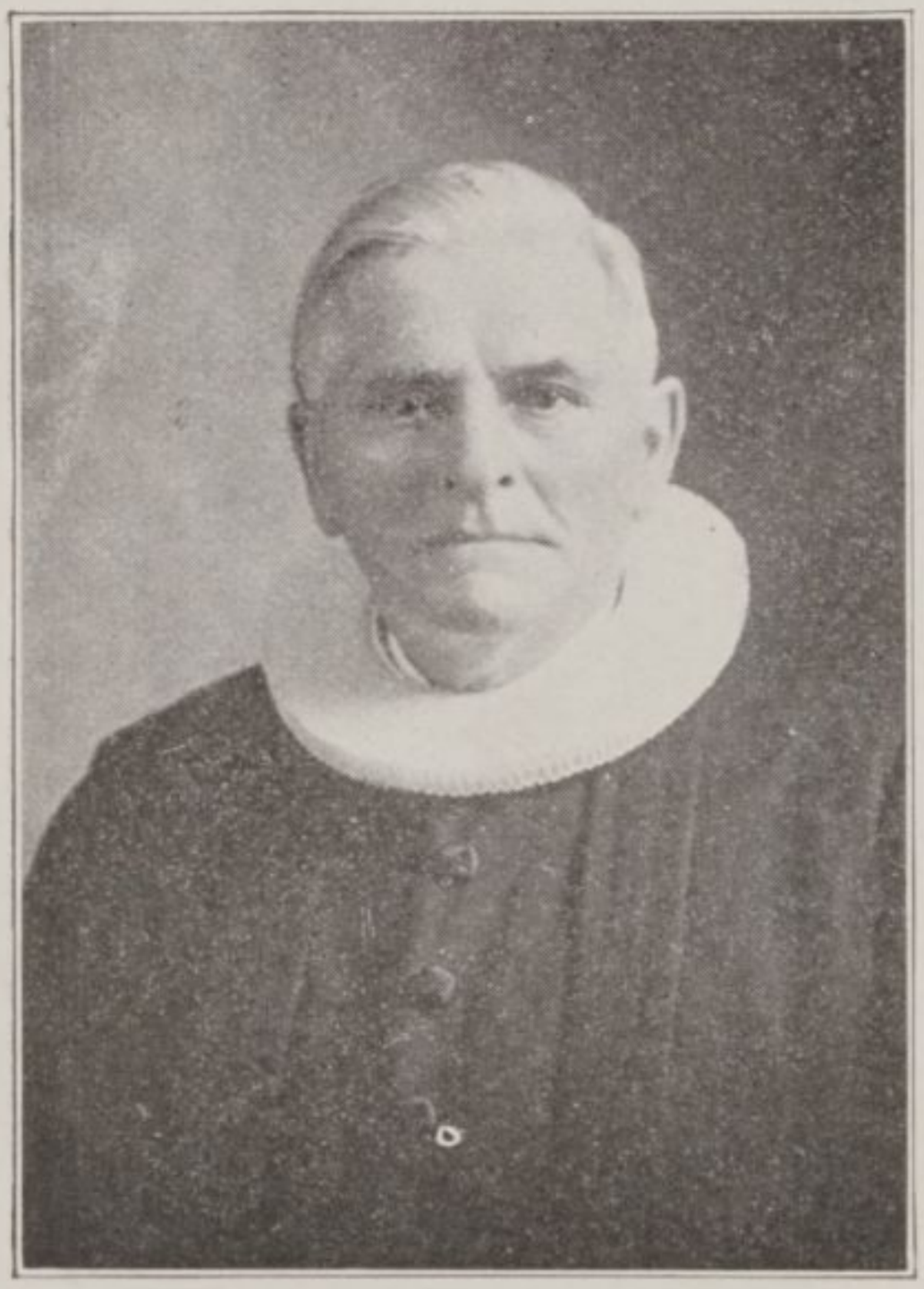

PAST. H. HANSEN.

„Fredshilsen til Herrens Stridsmænd" (1879, Nr. 3). Pastor H. J. Pedersen sendte ligeledes et Digt „Mit Hjem" til Bladet (1879, Nr. 18). I et Brev, der ledsagede Sangen, siger han: „Min Hensigt dermed er nærmest at vise baade vore egne og Deres Folk, at jeg vil Fred, saa vidt som den kan være sand". I 1881 stillede Pastor Lillesø paa den danske Kirkes Aarsmøde Forslag om at sende en Delegat til Konferencens Aarsmøde, men det blev nedstemt. Pastor A. M. Andersen foreslog Komiteen for „Frikonferencen" (1881) at indbyde ogsaa „Den danske Kirke". Pastor R.Andersen skrev i „Dansk luthersk Kirkeblad", 1882, Nr. 5: „En Fredstanke paa luthersk Grund", hvor han tager Ordet for Fællessammenkomster, som kunde lede til bedre Kendskab og Forstaaelse. Redaktøren af „D. l. Kirkeblad" ledsagede R. Andersens Artikel med et „Forslag", som gik i lignende Retning, mener dog, at der er saa meget, der hindrer en saadan Tankes Virkeliggørelse. Men var der end saaledes Røster fra begge Sider, der lød over Skillemuren, saa lød de i det store og hele taget som i en Ørken. Der skulde længere Tid og andre Ting til, før de kunde høres.

XIV.

Den danske Professor. – Højskolen.

Ikke alt inden for Konferencen var, som det skulde være, heller ikke som de danske Præster mente, det burde være. Det var ikke blot den danske Kirke, der fik theologiske Kandidater fra Europa, af hvilke særlig en holdt det grundtvigske Lys brændende. Konferencen fik ogsaa Kandidater fra Norge, af baade „Gammel-'' og „Ny-Retning'', som det hedder i norsk-amerikansk Kirkesprog. Men medens de theologiske Kandidater i den danske Kirke straks indrømmedes en ledende Stilling, Pastor J. A. Hejberg som „Præsteskabets Formand'' og Jakob Holm som Redaktør af „Kirkelig Samler'', gik det knap saa let for de norske theologiske Kandidater at indtage en ledende Stilling inden for Konferencen; og medens de danske theologiske Kandidater som Regel kun blev i Amerika et vist Aarsmaal (5—6 Aar), saa var der i Konferencen flere, der blev i Amerika til deres Død, og medens de danske theologiske Kandidater som Regel stod sammen, mens de var i Amerika — Lyngby og Helveg gjorde det dog ikke — saa var det ikke saa lidt anderledes med de norske. Ogsaa de var Talsmænd for hver sin Retning. Hvad man blandt de Norske kalder „den gamle Retning'' inden for Konferencen, har sit Udspring fra Chri-

stianias Universitets theologiske Fakultet, og navnlig fra den bekendte Professor Gisle Johnsen, hvis Standpunkt kan betegnes som „ortodoks pietistisk", der vilde den inderligste Forening af ren Lære og kristeligt Liv. Denne Retnings Talsmænd i Konferencen var Prof. Johnsens Disciple August Weenaas, Svend Rud Gunnerson og Past. B. Gjeldaker, af hvilke A. Weenaas er den mest bekendte, saa vel som den ældste her i Landet. „Den nye Retning" kom til Amerika og ind i Konferencen med de theologiske Kandidater, senere saa bekendte Professorer ved Augsburg Seminarium, Sven Oftedal og Georg Sverdrup. Paa dens Program stod skrevet med store Typer „levende Forening af Humanisme og Kristendom i Overensstemmelse med Børnelærdommen". Den var en Fjende af al Lærestrid, som den ikke betænkte sig paa ved Lejlighed at sætte i Gabestokken og „drive Gjøn med," som Norskeren siger, som et Spøgelse fra Orthodoksismens Periode, man vilde genoplive i det 19de Aarhundrede, og som kun kunde føre til Kirkens Fordærvelse. Efterhaanden forstod den nye Retning at rage hele Magten til sig inden for Konferencen, eller i hvert Fald alle de ledende Stillinger, baade i det theologiske Fakultet, i Samfundets Styrelse og i Pressen. Ikke mindre end tre theologiske Professorer af „den gamle Retning", nemlig A. Weenaas, S. R. Gunnerson og B. Gjeldaker resignerede fra deres Poster. Den fromme Pastor J. Olsen, Konferencens Formand, maatte ligeledes fortrække osv., osv. Ved sin folkelige Veltalenhed bragte Oftedal blandt de norske Farmere et Professorfond i Stand, som gjorde Augsburg Seminarium til en uafhængig Institution, hvis

„Board of Trustees", hvori han var Formand, viste sig at være enevældigt. Det anførte maa være nok til at vise, at det var saa langt fra, at hver Mand inden for Konferencen sad med Fred under sit Figentræ. Alle de ældre danske Præster i Konferencen tilhørte „den gamle Retning", f. Eks. H. N. Thorup, H. Hansen, N. Madsen, A. M. Andersen, M. C. H. Rohe og H. P. Berthelsen. Af de yngre var der vel ingen, der helt ud sluttede sig til den nye Retning. Alle var enige om at indrømme Prof. Geo. Sverdrups eminente Begavelse som theologisk Lærer. At „Dansk luthersk Kirkeblad" stod helt ud paa den gamle Retnings Standpunkt, ses bl. a. ogsaa deraf, at Prof. Weenaas og Prof. S. R. Gunnerson var Bidragsydere til Bladet.

Til Konferencens Aarsmøde i 1881 i Rock Creek, Iowa, havde de tre theologiske Professorer ved Augsburg, Sverdrup, Oftedal og Gunnerson, indgivet deres Resignation. Man stod altsaa over for nyt Professorvalg. Til den Komite, som havde med den Sag at gøre, var der, vistnok af Pastor H. Hansen, indgivet Forslag om Valg af en dansk Professor ved Augsburg. Den gamle Retning, mener „D. l. Kirkeblad,", hilsede Tanken med Glæde, men den nye Retning gjorde alt for at hindre den. „Den danske Professor" blev imidlertid lagt paa Bordet — og der blev han liggende. Prof. Gunnerson og Formand J. Olsen ofredes paa Fredens Alter. De Herrer Oftedal og Sverdrup gik fra Rock Creek som Sejrherrer. (Se J. A. Bergh: Den norsk-luth. Kirkes Hist. i Amerika, Side 278—81). „Men efterat man har set det endelige Udfald af Professorvalget i Aar, ønsker vist hverken Danskerne i Konferencen eller deres Venner at se

en dansk Professor ansat ved Augsburg Seminar ved Siden af de to Mænd, som ingen af deres egne Landsmænd kan have ved deres Side'' — siger Redaktøren af „D. l. Kirkeblad'' angaaende denne Sag. Den Vej var altsaa lukket for Danskerne. De gik saa en anden, der fra nu af kommer mer og mer frem i „D. l. Kirkeblad'': Tanken om en dansk Højskole. Ligesom det vistnok ikke var uden Hensyn til „Kirkelig Samler'', at „Dansk luthersk Kirkeblad'' fremkom, saaledes var det vistnok heller ikke uden Hensyn til den danske Højskole i Elk Horn, Iowa, at Tanken om en dansk Højskole kom frem blandt de danske Præster i Konferencen. Det være nu hermed, som det vil: Tanken kom frem iblandt dem og kom til Orde baade ved Møder og i deres Kirkeblad.

I Efteraaret 1878 begyndte Højskolen i Elk Horn, Iowa, sin Virksomhed med Pastor O. L. Kirkeberg som Forstander. Højskolesagen havde længe staaet paa Dagsordenen i den danske Kirke, og mange, baade Præster og Lægmænd, havde talt og skrevet om den store Betydning af en saadan Skole i Amerika. Navnlig var Pastor Jak. Holm, Redaktør af „Kirkelig Samler'', en begejstret Talsmand for denne Sag. „Den danske Pioneer'' aabnede villig sine Spalter for Artikler om Højskolen, indtil Pastor Kirkeberg fik den Ide at kalde Skolen „Leif Eriksens Minde''. Da vendte „Pioneeren'', som vilde have en dansk Højskole, sig imod baade Skolen og Præsterne. Men Højskolen var bleven en Virkelighed alligevel, og Højskoletanken kom, som sagt, ogsaa frem blandt de danske Præster i Konferencen og afløste Tanken om en dansk Professor ved Augsburg.

Saavidt jeg kan udfinde, er det nuværende Pastor S. Johnson i Fresno, Calif., der først tager Ordet i „Dansk luthersk Kirkeblad'' for en dansk Højskole i Nebraska (Se „D. l. K.'' 1882, Side 35 flg.). Redaktøren af „D. l. Kirkeblad'' støtter i en Efterskrift S. Johnsons Tanke. Og Højskolen drøftedes ved Kreds- og Missionsmøder i Fremont og Minden, Nebr., og andre Steder, og baade Præster og Lægmænd talte varmt for Sagen. Allerede ved Mødet i Fremont, 3die til 5te Marts 1882, blev der Tale om, hvor Skolen helst skulde startes, enten i det mere vestlige eller i det østlige Nebraska. Imidlertid gik Tanken om en dansk Højskole mere og mere sammen med og op i en anden og større Sag, Spørgsmaalet: Om det i Længden var raadeligt for de danske Præster at blive staaende i Konferencen, ikke særlig for deres egen, men for deres Menigheders og deres Gernings Skyld?

For at danne os en Forestilling om disse Præsters Virksomhed, saa vidt Tal kan give en saadan, skal her anføres (efter „D. L. Kirkeblad'') følgende Uddrag af Konferencens Parochial-Rapport for 1882: De danske Præster betjener 21 Menigheder, hvis Sjæleantal er 2286. Der er døbt 187, konfirmeret 28, har været 913 Altergæster og 461 Gudstjenester (D. l. K. 1882, Side 335). De allerfleste af disse Menigheder stod ikke i Konferencen og var imod at slutte sig til et norsk Kirkesamfund.

XV.

Udtrædelse af Konferencen.

Det forekommer mig, at „Den danske Missionskomite", „Dansk luthersk Kirkeblad", „Den danske Professor ved Augsburg" og „En dansk Højskole" med Rette kan betragtes som Skridt fremad mod det samme Maal: Et selvstændigt dansk Kirkesamfund, og Virkeligheden har vist, at de var det. De nævnte Ting var i hvert Fald ogsaa Vidnesbyrd om, at de danske Præster i Konferencen ikke vilde være norske, selv om de paa Grund af Omstændighederne havde søgt og faaet deres Uddannelse ved en norsk Skole og stod som Præster i et norsk Kirkesamfund. Trangen til et dansk Kirkesamfund havde ikke sin Grund i, at Præsterne for deres Vedkommende savnede Anerkendelse eller var Genstand for Tilsidesættelse i Konferencen; tværtimod lyder det som et enstemmigt Vidnesbyrd fra de danske Præster: Vi var Brødre og agtedes fuldtud som Brødre af vore norske Medarbejdere. Alligevel, Konferencen var norsk, det overvældende Flertal af dens Præster var norske, og den norske Mission maatte naturligt blive Samfundets Hovedsag, ligesom Kampen og Forhandlingerne med de andre norske Samfund i Amerika stadig stod paa Dagsordenen. Det var, som en af de danske Præster engang ved et Møde udtryk-

te sig: Konferencens Navn er „den norsk-danske", men det norske vokser sig saa stort, at det helt overskygger det danske. Og navnlig hindredes de danske Præsters Arbejde blandt deres Landsmænd ved, at de tilhørte et norsk Kirkesamfund. Fra den danske Kirkes Side lød det stadig: De er ikke d a n s k e Præster, de er norske og gaar de Norskes Ærinde i vort Folk. Fra de fleste af deres egne Menigheder lød det: Vi er glade ved Konferencen, men den er norsk, og vi er danske, og vi vil ikke staa i et norsk Kirkesamfund. Og sagde de det ikke lige ud, saa var det alligevel Meningen. Det viste sig ogsaa ved Forhandlingerne om denne Sag. Man gik nemlig ikke til dette vigtige Skridt uden nøje Overvejelse. Saavidt jeg husker, har Pastor S. Johnson i Fresno, Calif., fortalt mig, at det var i hans Jordhytte ved Munson Creek, Nebr., hvor nogle af de danske Præster var samlet, at Tanken om et særskilt dansk Kirkesamfund blev udtalt. Det var i Efteraaret 1882 (Se „Danske i Amerika" I., 2den Afdeling, Side 118). Men der blev holdt andre Møder om samme Sag. Omaha Kreds af den norsk-danske Konference holdt sit Kredsmøde i Hampton, Nebr., Pastor H. Hansens Kald, i Oktober 1883. Ved Siden af det egentlige Kredsmøde holdtes der den 22de Oktober et Møde af Præster og Lægmænd, hvor følgende to Punkter var til Forhandling: 1) Er det nødvendigt for os danske Præster i den norsk-danske Konference at tage vor nuværende Stilling under Overvejelse? 2) Bør de Menigheder, vi Præster betjener, blive staaende enkeltvis, som de nu staar, eller vilde det være bedst for dem at slutte sig sammen til et Samfund? I Diskussionen

over disse Punkter deltog Præsterne H. Hansen, A. Rasmussen, G. B. Christiansen, M. C. H. Rohe samt Menighedsdelegaterne P. C. T. Munk, Argo, William Petersen, Omaha, A Fred Andersen,, Minden, Niels Berthelsen, Hampton, Lars Jespersen, Ruskin, P. Henriksen, Hampton, samt M. Madsen, Hampton. Alle var enige om, at den nuværende Stilling var uheldig baade for Præster og Menigheder; at det vilde være bedst at slutte sig sammen i et Samfund og søge Forbindelse med den Indre Mission i Danmark. Paa Forslag af Pastor Rohe enedes man om at vælge en Komite paa tre Medlemmer til at forberede den omhandlede Sag. Valgte blev Præsterne G. B. Christiansen og M. C. H. Rohe samt Mr. P. C. T. Munk. Det blev paalagt den valgte Komite: 1) At skrive til „Den Indre Missions" Bestyrelse i Danmark og forklare den vor Stilling og Forehavende; 2) At udpege en Mand til at rejse til Danmark for at tale Sagen der; og 3) At gøre Udkast til en Samfundsordning. Dermed sluttede Mødet i Hampton, Nebr., i 1883. (Se Pastor Rohes Mindetavle, Side 31—38).

Omaha Kreds af den norsk-danske Konference, som bestod udelukkende af danske Præster, holdt sit næste Kredsmøde i Omaha, Nebr., fra 28de Febr. til 2den Marts 1884. Kredsmødet holdtes i en svensk-luthersk Kirke paa Cass Street. Det var bitterlig koldt i de Dage, Mødet holdtes, men den Sag, man særlig drøftede, gjorde Hjerterne varme. Den i Hampton nedsatte Komite fremlagde sin Rapport for Kredsmødet i Omaha, der i alt talte 28 Medlemmer, deraf 5 Præster og Delegater fra de danske Menigheder i Omaha, Council Bluffs, Ia., Blair, Fremont, Argo og Hampton,

Neb. Past.H.Hansen var Mødets Dirigent. Da man en Tid havde drøftet Komiteens Rapport, spurgte H. Hansen Forsamlingen: „Er man nu helt klar over, hvad der foreligger? Er vi os fuldt bevidste, hvad vi foretager os? Er vi rede til at ofre noget, til at ofre alt for Herren?'' Forsamlingen rejste sig herpaa og svarede enstemmigt og lydeligt „Ja''. Derpaa standsede man en Stund med Forhandlingen og holdt Bøn. Derefter tog Kredsmødets Præster og Menighedsdelegater følgende Beslutninger: 1) At udtræde af den norsk-danske Konference. 2) At sende en Mand til Danmark i Sommeren 1884, som skulde overvære Indre Missions Sommermøde i Viborg og der tale med dens Ledere og andre indflydelsesrige Mænd i Kirken om Missionen i Amerika.

Kredsmødet i Omaha drøftede ogsaa følgende Spørgsmaal: 1) Om man skulde danne en Missionsforening i Tilslutning til Indre Mission i Danmark, eller 2) Stifte et nyt dansk Kirkesamfund, eller 3) Forsøge Sammenslutning med „Den danske Kirke''.

Desangaaende tog man ingen afgørende Bestemmelse men nedsatte en Komite til at overveje Sagen og fremlægge sin Betænkning ved et Møde, som man bestemte, skulde afholdes i Argo, Nebr., i Efteraaret 1884. I Tilfælde af, at nævnte Komite bestemte, at der skulde dannes et selvstændigt Kirkesamfund, skulde den ved samme Møde fremlægge Forslag til en Samfunds-Konstitution.

Bestemmelsen, som var fattet paa Mødet i Omaha angaaende Udtrædelse, blev fremlagt paa Konferencens Aarsmøde, som fuldtud anerkendte

de Grunde, Danskerne angav for Udtrædelsen, og ønskede „de danske Brødre" Guds Velsignelse til Arbejdet blandt deres Landsmænd i Amerika. Ved samme Aarsmøde besluttede Konferencen at slette „dansk" af sit Navn og hedder fra den Tid „Den norske Konference."

Mødet i Omaha valgte A. M. Andersen til at rejse til Danmark og fremlægge Udfaldet af sin Rejse for Mødet i Argo. Hvis Andersen blev forhindret, saa han ikke kunde rejse, skulde Pastor G. B. Christiansen gaa i hans Sted. I „Kirkelig Samler", som dengang redigeredes af Pastor Th. Lyngby, Racine, berettes temmelig udførligt om Mødet i Omaha (Se „K. S." 1884, Nr. 14), og han forundrer sig højligt over, at de danske Konference-Præster kunde finde paa at søge Støtte hos Indre Mission i Danmark; at de havde Betænkeligheder ved at gaa sammen med „Den danske Kirke", som dog var „Moderkirkens ægte Datter", og hvor baade Grundtvigianere og Indre Missions Folk arbejdede sammen i god Forstaaelse, fordi de var enige om det grundkristelige. Heri er der fra hans Side set intet mærkeligt. Derimod er det værd at lægge Mærke til, at han vistnok er den første, der bruger Udtrykket „de Udtraadte", der fra nu af bliver den danske Kirkes staaende Betegnelse om de danske Præster og Menigheder, der paa Omaha-Mødet paa broderlig Vis skilte sig fra Konferencen for bedre at kunne arbejde blandt deres egne Landsmænd, men ønskede at staa urokkelig fast paa Guds Ords og den lutherske Bekendelses Grund. Fra de Udtraadtes Side taltes stadig om „Grundtvigianerne" og fra den danske Kirkes Side om „de Udtraadte".

Og man holdt temmelig skarpt Øje med hinanden.

Fra den danske Kirkes Side blev der gjort Forsøg paa at forhandle med de Udtraadte om mulig Sammenslutning, og Pastor Th. Helveg, som dengang var den danske Kirkes Formand, indbød de af Konferencen udtraadte Præster til at overvære den danske Kirkes Aarsmøde i Clinton, Iowa. Pastor A. M. Andersen, som var Sekretær i den Komite, som Mødet i Omaha havde nedsat, svarede, at man fra hans Samfunds Side ikke betragtede den danske Kirkes Aarsmøde som en passende Lejlighed til at forhandle om mulig Sammenslutning osv. Der vekseledes flere Breve mellem ham og Pastor Helveg, og de blev alle offentliggjorte i „Kirkelig Samler", men der skal ikke meget Skarpsind til at læse mellem Linierne, at man hverken fra den ene eller anden Side for Alvor tænkte paa Forening. Man var kun efter paa en pæn Maade at undgaa at sige det rent ud. Det er i hvert Fald det Indtryk, jeg har faaet af at læse den omtalte Korrespondance igennem.

XVI.

Pastor A. M. Andersens Rejse til Danmark.

Pastor Lyngby havde spaaet i „Kirkelig Samler'', at Pastor Andersen ikke vilde opnaa officiel Forbindelse med den „Indre Mission'' i Danmark, og det viste sig, at han havde spaaet sandt den Gang. Dog var der fra de udtraadte Præsters Side god Mening i at antage, at saadant kunde lade sig gøre. Det var jo nemlig Indre Missions Folk, som først havde udtalt Tanken om Mission blandt de til Amerika udvandrede Danske. Flere af de fra Konferencen udtraadte Præster var kommen fra Indre Missions Kredse i Danmark og var kommen til Amerika og til Augsburg Seminarium med Anbefaling fra Præster, der tilhørte Indre Mission, som tidligere nævnt. Men derfra og til officiel Anerkendelse af et amerikansk Missionsarbejde var der et længere Spring, end maaske nogen af Parterne havde beregnet, før det kom til Stykket. Og lad mig sige det med det samme: Det var godt, at dette Skridt aldrig blev taget, selv om det vel nok fra først af følte s som en Skuffelse fra de amerikanske Missionsvenners Side. Det vil nemlig aldrig kunne lade sig gøre at drive kirkelig Mission i Amerika under europæisk Ledelse, uden at saadant vil afstedkomme idelige Rivninger, da Forholdene, Omstændighederne og Tankegangen

er saa forskellige, at den, der aldrig selv har levet og arbejdet under amerikanske Forhold, ikke vil kunne lede et Missionsarbejde, der skal foregaa under disse Forhold. Og Tilslutning til og officiel Anerkendelse fra Indre Mission vilde jo være utænkelig uden tilsvarende Ledelse fra den Side, især da saa længe Vilh. Beck levede.

Hertil kom, at Indre Mission i Danmark langtfra altid sejlede paa rolige Vande og derfor maatte tage Hensyn til bestaaende Forhold og undgaa at støde an imod disse, saa meget man kunde. Og nu havde man jo engang „Udvalget", som tog sig af Missionen i Amerika, og siden Dr. Helvegs Død, i 1883, var der flere betydelige Mænd kommen ind i Udvalget, som ogsaa Vilhelm Beck havde Agtelse for, bl. a. Dr. Skat Rørdam, Prof. P. Madsen, Pastor Rindom o. fl., ikke at forglemme Past. J. A. Hejberg, der efter sin Hjemkomst fra Amerika (i 1879) var bleven Sognepræst til Aulum og Hodsager ved Herning samt Provst i Hammerum Herred. Han var dengang Udvalgets Formand og som saadan selvskreven Talsmand for den danske Kirke i Amerika, hvori han jo i sin Tid var „Præsteskabets Formand". Hvad kunde vel en ukendt Mand fra det fjerne Vesten udrette under saadanne Omstændigheder? for ikke at sige: fortvivlede Omstændigheder? Der behøvedes tilvisse hele en A. M. Andersens Ro og Besindighed og Tro paa Sagen for ikke her at tabe Balancen. Pastor Andersen var til Stede ved Indre Missions Sommermøde i Viborg, hvor han lagde den amerikanske Missions Sag frem for Indre Missions Bestyrelse. Men „Udvalget"s Formand Provst Hejberg var ogsaa til Stede ved Mødet i den bestemte

Hensigt at modarbejde Andersen. I en privat Samtale mellem Provsten og Pastor Andersen, hævdede denne, at han og hans Embedsbrødre var stærkt inde paa Forening, men paa den Betingelse, at den danske Kirke vilde anerkende Bibelen som Guds Ord og fuldtud vedkende sig den lutherske Bekendelse. Provsten mente, at disse var rimelige Betingelser, og at de Præster, som ikke vilde gaa ind paa dem, burde man lade sejle deres egen Sø. Missionens Bestyrelse indrømmede, at Indre Mission først havde taget Ordet for dansk Mission i Amerika, at den var enig med de udtraadte Præster i deres Grundsætninger osv., men man havde Hænderne saa fulde med Arbejde i Danmark, at man ikke turde udstrække sin Virksomhed ogsaa til Amerika. Kort sagt: Kunde Præsterne i Amerika klare sig selv, saa var det godt, og kunde de ikke, ja, saa blev det deres Sag, saadan blev i hvert Fald Meningen. Pastor Andersen havde en Samtale med daværende Provst, senere Sjællands Biskop, Skat Rørdam, som mente, at Foreningen med den danske Kirke vilde strande, hvis man stillede Anerkendelsen af den hellige Skrift som Guds Ord som Betingelse.

Pastor Andersen var med til en Del Møder i Indre Missions Kredse baade paa Fyn og i Jylland og fik alle Vegne den bedste Modtagelse; man optog Kollekter til Missionen i Amerika osv. Overalt fik han den bestemte Følelse, at det var meget langt fra, at Indre Mission og de grundvigske Kredse nærmede sig hinanden i Danmark, noget man fra den danske Kirkes Side forsøgte at give det Udseende af. Var Pastor Andersens Mission

i Danmark da mislykket? Herpaa maa svares Nej. Vel opnaaede han ikke, hvad vel baade han og de, der sendte ham, havde haabet: at faa officiel Anerkendelse af Indre Mission. Men han opnaaede alligevel at faa Forbindelse med Indre Mission paa den Maade, at ikke faa unge Mænd fra Indre Missions Kredse blev uddannede til Præster i det i 1884 oprettede nye Kirkesamfund i Amerika. Dernæst mente han med temmelig Vished at have fundet en ung Theolog i Danmark, som var villig til at komme til Amerika og blive Lærer ved den Skole for vordende Præster, man havde i Sinde at oprette, nemlig daværende Kapellan i Smidstrup og Skærup ved Vejle, Pastor H. R. Steffensen, en Mand, som Andersen kom til at synes særdeles vel om, og som næsten havde givet ham Løfte om at komme til Amerika, naar man udstedte Kald til ham, hvilket saa alligevel ikke blev til noget. Pastor Lyngby lod Læserne af „Kirkelig Samler'' vide, at han gennem Brev fra Danmark var underrettet om, at Pastor A. M. Andersen ikke havde opnaaet Tilknytning til Indre Mission i Danmark for sit og Medbrødres Vedkommende. Paa Vejen tilbage til Amerika kom Pastor Andersen i Følge med H. J. Dahlstrøm, mangeaarig Arbejder i den Indre Mission i Danmark, der nu var udsendt af Udvalget som Arbejder i den danske Kirke i Amerika. Dahlstrøm ønskede meget, at baade Andersen og de andre af Konferencen udtraadte Præster vilde søge Sammenslutning med den danske Kirke. Og husker jeg ikke meget fejl, var Pastor P. C. Trandberg, der havde været i Amerika siden Forsommeren 1882, og som var til Stede paa den danske Kirkes Aarsmøde i Clin-

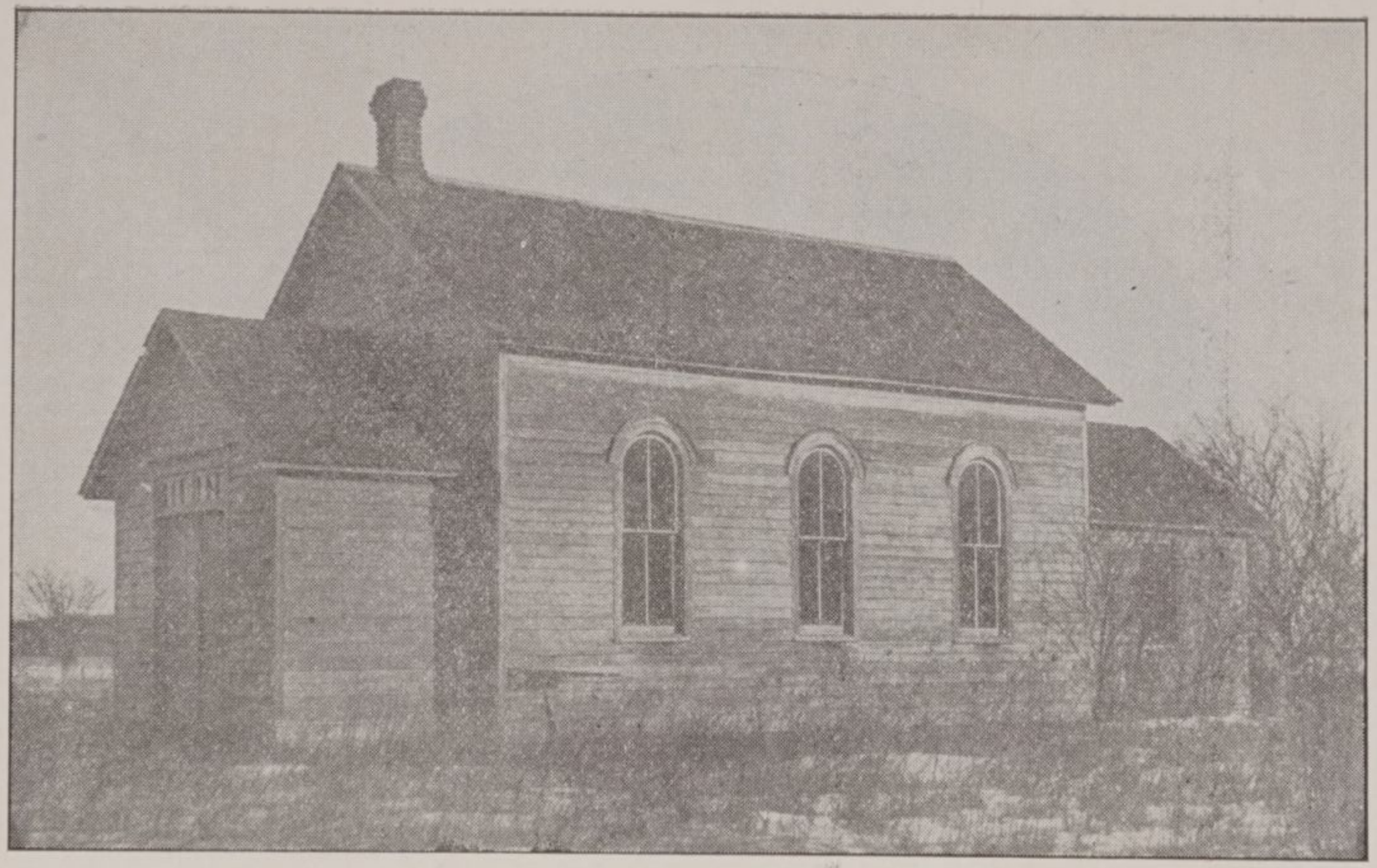

KIRKEN I ARGO, NEBR.

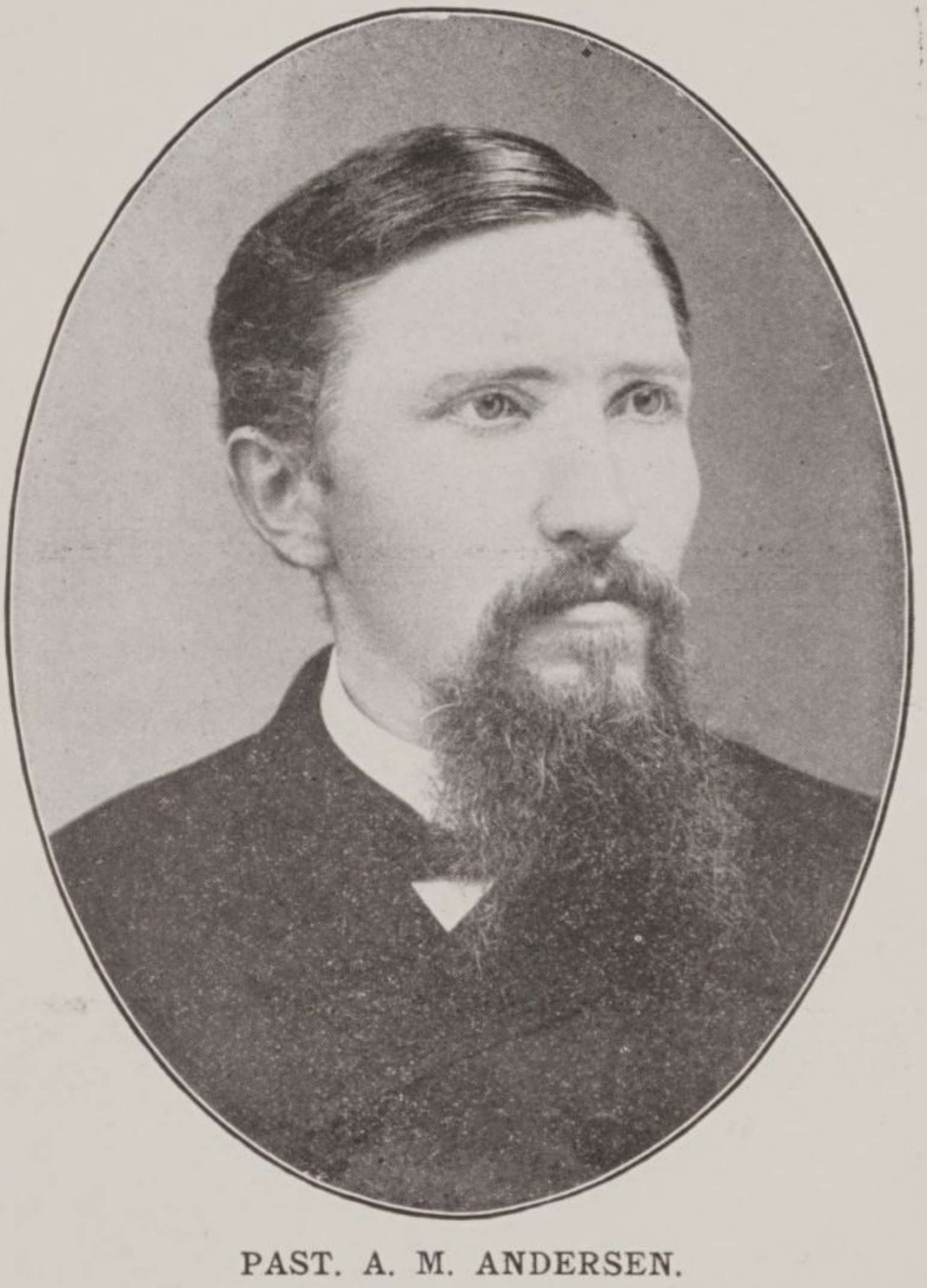

PAST. A. M. ANDERSEN.

ton i 1884, — inde paa den samme Tankegang. Jeg husker bestemt, at han udtalte Ønskeligheden af, at Højskolen i Elk Horn maatte gaa over til at blive Enkeltmands Ejendom og ikke, som dengang, tilhøre Samfundet, da saadant, mente han, vilde gøre Sammenslutningen med de udtraadte Præster lettere. Senere var Trandberg meget langt fra at ønske saadan Sammenslutning. (Angaaende Trandbergs Ytringer om denne Sag ved Mødet i Clinton, se „Kirkelig Samler" 1884, Side 500).

XVII.

„Det danske evangelisk-lutherske Kirkesamfund i Amerika" – 1884.

Der gives noget, man kalder Afstands-Illusion, som bestaar deri, at en Genstand, set paa Afstand, ser ud til at være baade nærmere ved og herligere, end Virkeligheden viser den at være. Den, som kommer fra Sletten til Bjærglandskabet, vil Gang efter Gang komme til at gøre Bekendtskab med denne Art af Illusion. Men hvad der gælder Afstand i Rummet, gælder vistnok ikke mindre Afstand i Tid. Det menneskelige Sind har Tilbøjelighed til at idealisere det fjerne, det tabte, det, man er skilt fra. Næsten alle Emigranter lider af Afstands-Illusion, der fremtræder under forskellige Former. Det tunge, man har oplevet, taber sin Brod med Aarene. „Tiden læger alle Saar", siger Ordsproget. Det gode, skønne og behagelige, man har oplevet, vokser derimod med Afstanden, fordi det idealiseres af Sindet. De fleste Mennesker idealiserer saaledes deres Barndomstid og Barndomshjem. De fleste Emigranter idealiserer det Folk og Fædreland, som de er skilte fra i Tid og Rum, de lider af Afstands-Skuffelse. Mange af dem, som siden gjorde en Rejse tilbage til Hjemlandet, har derfor gjort den Opdagelse, at det Fædreland, de bar i Erindringen, og saa det, der

nu mødte dem, var saa forskellige, saa det gjorde ondt at se det, og mange vilde ikke se det. Naar saaledes „Den danske Kirke" i Amerika idelig og altid talte om den danske Folkekirke som „vor Moderkirke", hvor de forskellige Retninger i broderlig Enighed søbede af det samme fulde Fad, saa er det Afstands-Illusion og Afstands-Idealisation saa stærk, at man kan tage og føle paa dem. Thi samme Folkekirke havde kun liden Brug for den Slags Idealister, naar de kom til Danmark og søgte om Kald og Brød. Den kunde saa udmærket klare sine Sager uden dem, og dens ledende Mænd havde ikke sjælden et skævt Øje til „Amerikanerne". som fik Præstekald i Danmark, især naar disse havde Mod til at tale om, hvorledes man bar sig ad i Amerika.

Og naar de af Konferencen udtraadte danske Præster søgte Tilslutning hos „Indre Mission" i Danmark, saa var dette en Følge af Afstands-Illusion: Den Retning, vi selv er udgaaet fra, som vi af Hjertet slutter os til, maa og vil tage sig af os, nu, da det gælder Missionen i Amerika i Indre Missions Aand! Saaledes ræsonnerede Idealisterne. Men Indre Mission havde nok at bestille i Danmark, lød Svaret fra den anden Side.

Men samme „Indre Mission" havde baade Tid og Raad til at tage sig af Missionen blandt Danske paa New Zealand. Ved Indre Missions Bestyrelsesmøde i Sorø 19de og 20de Juli 1883, toges følgende Beslutning: „Arbejdet for Guds Rige blandt de Danske paa New Zealand, som forestaas af Pastor Sass, skal optages under den Indre Mission, og der udstedes Dokument til Pastor Sass for, at saa længe denne Virksomhed saaledes som

nu har vor Tillid, understøttes den med et aarligt Bidrag af 1800 Kroner, fra 1ste Maj 1883 at regne". Pastor Georg E. Sass fra New Zealand var paa Besøg i Danmark i Aaret 1883 og talte sin Missions Sag, altsaa Aaret før A. M. Andersen.

Samme Efteraar, som A. M. Andersen om Sommeren havde været i Danmark, tog Indre Mission ved sit Møde i Odense (1884) den Bestemmelse, at der dannes et særskilt Udvalg til at tage sig af Missionen paa New Zealand og skaffe det lovede aarlige Bidrag til denne Mission til Veje. Indre Missions Bestyrelse udpegede følgende fem Mænd til dette Udvalg: Præsterne H. Budde-Lund, Nidløse, Formand; P. Chr. Larsen, Høve; A. Busch, Horne; Gaardejer Niels Jørgensen, Aulby ved Middelfart; Gaardejer Anders Stubkjær, Bording ved Holstebro. (Angaaende denne Sag se Blauenfeldt: „Den Indre Missions Historie", Side 209—211).

Missionen paa New Zealand, hvis videre Historie vi ikke her kan indlade os paa, kunde og vilde Indre Mission altsaa nok tage sig af, men ikke Missionen i Amerika. Den overlod man til „Udvalget", af hvilket selve Vilh. Beck blev Medlem i 1885! De af Konferencen udtraadte Præster oplevede dermed en lignende Desillusion, som A. S. Nielsen, da han i 1871 rejste tilbage til Danmark med et Kaldsbrev i Lommen fra en dansk Menighed, som bad „Udvalget" om at ordinere ham. Der var ingen i Danmark, der havde Mod til at lægge sine Hænder paa ham og indvi ham til det Embede, han var kaldet til; thi derved resikere vedkommende sin Stilling i den danske Folkekirke. Og i 1884 turde Indre Mission ikke ved-

kende sig sine egne Børn i Amerika, for det vilde skade dens Indflydelse i Danmark!

Mødet i Argo, Nebraska, 1884.

I „Nye Meddelelser om den dansk-amerikanske Mission" for Juli 1884 skriver Provst J. A. Hejberg bl. a. til Missionens Venner: „De danske Mænd, der hidtil have staaet som Præster i den saakaldte dansk-norske Konference, have nu opdaget, at de ikke rigtig passe der, og have udskilt sig som et særligt Samfund. Man besluttede at henvende sig til den Indre Missions Bestyrelse for at faa en Slags Anerkjendelse som ægte luthersk. Vi ere imidlertid forvissede om, at denne Anerkjendelse vil de udskilte danske Præster ikke faa hos den lutherske Menighed eller dens Præster i Danmark, hvor et af Tidens glædelige Tegn netop er, at de troende Præster og Lægfolk af forskjellige Retninger indenfor Folkekirken nærmer sig hinanden i kjærlig Forstaaelse, til fælles Arbejde paa Troens Grund og til Kamp mod Vantro og Lunkenhed. Vort Raad til de danske Præster i Amerika, baade de i den danske Kirke og de, som stode i Conferentsen, er dette: Begynd med at se efter, hvad I ere enige om, saa skal nok Skillepunkterne svinde ind til noget lidt; og først da, naar I ophøre at kives paa Vejen, vil Menighedens Herre og Mester Jesus kjendes ved Eders Arbejde som sit, og velsigne det med Aandens Kraft og Varme; og Herrens Venner herhjemme vil meget bedre kunne bede for og arbejde med paa Gjerningen derovre. Gud give, at det Skilte maa bøje sig sammen i Jesu Navn." Saaledes lød Provstens Raad, og heri var vistnok baade Vilh.

Beck og den øvrige Bestyrelse for Indre Mission enige med ham. Den danske Kirke i Amerika havde, som vi saa, gennem sin Formand indbudt de udtraadte Præster til at være med ved Aarsmødet, og Døren stod dem aaben ind i den danske Kirke. Og der kunde være meget, der talte for, at de burde gaa ind ad denne Dør, baade naar de saa hen til deres egen Faatallighed, den Kamp, som vilde paafølge, om de ikke gik ind osv., osv. Naar de saa alligevel ikke gik den Vej, da er det vist i sin gode Orden at lade dem selv fremføre de Grunde, der var afgørende for dem, da de valgte en anden Vej. I „Beretning om det danske evang.-luth. Kirkesamfunds 8de Aarsmøde" (1891 i Waupaca) findes, Side 41—48, en kort historisk Redegørelse for Samfundets Tilblivelse. Denne Redegørelse, der er undertegnet „Forlagskomiteen", er vistnok skrevet af Pastor A. M. Andersen. Han siger: „Naar vi saa alligevel valgte at stifte eget Samfund, da havde det sin væsentlige, og vel saa godt som sin eneste Grund deri, at vi følte os bundne i vor Samvittighed til at fordre ikke mindre for Sammenslutning, end ubetinget Anerkendelse af den hellige Skrift som Guds Ord og aaben Tilslutning til den danske Kirkes symbolske Bøger, en Fordring, som „Den danske Kirke" indtil denne Dag ikke har kunnet gaa ind paa. Saaledes var Omstændighederne, da Samfundets Organisation fandt Sted under Mødet i St. Johannes Menighed, Burt County, Nebr., fra 11te til 14de September 1884. Saa sandt vi vilde forblive tro imod vor Overbevisning og arbejde som Danske blandt Danske for Sjæles Frelse og Guds Riges Fremme paa vor lutherske Bekendelses

Grund, saa var det den eneste Vej, der nu stod os aaben, at ordne os som et selvstændigt Samfund. „Den danske Kirke" havde rigtignok ladet os forstaa, at den vilde tage imod os og lade os virke hver efter sin Overbevisning, og det var jo meget liberalt, mere saa end vi ønskede det. Det var vor Overbevisning, at en Unionisme bygget paa Tolerance aldrig kunde blive til sand Velsignelse for vort Folk. Derfor og ikke af anden Grund valgte vi den selvstændige Stilling, indtil om vor Herre ved sin vise og underlige Styrelse kunde lede til Forening blandt danske Lutheranere i Amerika paa en bedre Grund, end der nu var til Stede. Der skredes da i Guds Navn til Samfundsdannelse og Vedtagelse af Forfatning". (Anf. Sted, Side 44—45). Ved den anførte Begrundelse for, hvad der skete ved Mødet i Argo, har vi allerede forudgrebet de Ting, som vi nu skal høre nærmere om. St. Johannes Menighed var Pastor A. M. Andersens Kald, og en af de faa danske Menigheder, der formelt havde sluttet sig til Konferencen. Som Sekretær for de udtraadte Præster indvarslede Andersen, i Overensstemmelse med Omaha-Mødets Bestemmelse til Møde i Argo fra 11te til 14de Sept. 1884. Alle de af Konferencen udtraadte danske Præster gav Møde; A. M. Andersen, H. P. Berthelsen, G. B. Christiansen, H. Hansen, A. Rasmussen og M. C. Hansen Rohe. Hvor mange Menigheds-Delegater, der var til Stede, ved jeg ikke, men nogle var der med. Den ved Omaha-Mødet nedsatte Komite fremlagde Forslag til Samfundsdannelse og Konstitution. Efter nogen Forhandling enedes man om at slutte sig sammen som Kirkesamfund under Navnet „Det

danske evangelisk lutherske Kirkesamfund i Amerika". Man enedes om følgende Bekendelsesbasis og Formaal: 1) Den hellige Skrift som et fuldkomment Indbegreb af Guds aabenbarede Ord til Menneskers Frelse og Salighed og derfor øverste Dommer over Tro, Lære og Liv. 2) Som et kort og sandt Udtryk for Guds Ords Hovedlærdomme fastholder og bekender vort Kirkesamfund sig til den danske Moderkirkes Bekendelsesskrifter: a) de gamle Symboler, det apostoliske, det nikænske og det athanasianske, b) den uforandrede augsburgske Konfession og c) Luthers lille Katekismus." 3) Angaaende Formaalet udtalte Mødet: „Kirkesamfundet erkender med Tak til Gud det Arbejde, han har betroet det, nemlig at udbrede Kristi Kundskabs Vellugt blandt vort Folk." „Vort Formaal er paa Grundlag af denne vor lutherske Bekendelse at arbejde med de Midler, Herren har skænket sin Menighed, og med de Evner og Kræfter, han giver os, for Guds Riges Udbredelse og Befæstelse, særlig iblandt vore Landsmænd i Amerika."

Mødet nedsatte en Komite til at arbejde for at faa en Skole for vordende Præster sat i Gang snarest muligt.

Ved samme Møde blev Præsternes Tal forøget til 9, idet Nordmanden, Seminarist Joh. Risdal blev ordineret til Præst for Menigheden i Fremont, Nebr., og Kandidat P. Nielsen til Præst for Menigheden i Hutchinson, Minn., og Pastor J. Danielsen, som paa uretfærdig Vis var bleven udelukket af den danske Kirke ved Aarsmødet i Cedar Falls i 1880, blev efter Ansøgning optaget i det nye Samfund, efter at man hos Pastor A.

S. Nielsen i Chicago, som var den danske Kirkes Formand, da Danielsen blev udelukket, havde forhørt sig om hans Forhold, og intet fundet til Hinder for hans Optagelse. (Jeg hørte i sin Tid Past. Kirkeberg, som nok var særlig virksom ved Danielsens Udelukkelse,—sige, at hvis han nogensinde igen traf D., vilde han bede ham hjertelig om Forladelse, fordi han havde gjort ham Uret).

Angaaende Størrelsen af det nye Samfund siger Pastor Rohe: „Samfundet bestod ved dets Dannelse af 9 Præster, 19 Menigheder og 15 Prædikepladser.'' (Se Mindetavle ved Pastor I. M. Hansen, Side 40). Pastor A. M. Andersen siger, at Samfundet havde 5 Præstekald i Nebraska, og 1 i Iowa, 1 i Kansas og 2 i Minnesota; hvert af disse bestod af ca. 200 Sjæle, af hvilke den mindre Halvdel var konfirmeret. (Se Beretning, 8de Aarsmøde, Side 46). Det nye Samfunds første Formand blev Pastor H. Hansen, dets første Sekretær Pastor A. M. Andersen og dets første Kasserer Mr. P. Clausen. Pastor Rohe siger: „Det nye Samfunds Bestyrelse kom til at bestaa af 5 Medlemmer, 3 Præster og 2 Lægmænd, og det blev dem paalagt at drive indre Mission med al Kraft og udsende Lægmænd, om saadanne findes, til ogsaa at arbejde for Guds Rige blandt vort Folk'' (Mindetavle Side 40).

Præsterne Hansen Rohe og A. Rasmussen valgtes til Redaktører af „Dansk luthersk Kirkeblad''.

Og saaledes var et nyt dansk Kirkesamfund i Amerika blevet til, en logisk Følge af det Vink, Grove-Rasmussen i sin Tid havde givet Udvalget angaaende de kommende danske Præsters Stil-

ling til Konferencen, og den Særstilling, „Kirkelig Missionsforening" og senere „Den danske Kirke i Amerika" indtog baade til Guds Ord og den lutherske Bekendelse.

Inden vi gaar videre, er det i sin Orden at bemærke, at ikke alle danske Præster i Konferencen sluttede sig til det nye danske Kirkesamfund. Pastor H. N. Thorup vedblev at staa i Konferencen. P. J. Østergaard, som blev ordineret i 1884, blev ligeledes staaende i Konferencen, til han i 1886 søgte om Optagelse i det unge danske Kirkesamfund (Se Kirkebladet, Aargang 1886, Side 276). Fr. Jensen Møller, Seminarist fra Danmark og Kandidat fra Augsburg Seminarium (hvor han gik i 4 Aar) 1883, sluttede sig heller ikke til det nye danske Samfund til at begynde med. Fra Begyndelsen var det altsaa i Virkeligheden kun ⅔ (6) af de danske Præster i Konferencen, der traadte ud i 1884. H. N. Thorup var imidlertid den eneste danske Præst (foruden C. L. Clausen), der blev staaende i Konferencen og dennes Afløser: „Den forenede norske Kirke" til sin Død.

XVIII.

Det unge danske Kirkesamfunds Modtagelse.

Det er en gammel Erfaring i Verden, at den, som mener, at have Eneret paa et eller andet Omraade, bl. a. ogsaa har den Egenskab, at han ikke gerne ser nogen anden ved Siden af sig, som vil gøre ham Retten, i dette Tilfælde Eneretten — stridig. Kain var, som bekendt, den ældste Søn og blev, som saadan, misundelig paa Abel, da Herren saa med Velbehag paa dennes Offer. Ismael var ligeledes den ældste Søn, og der fortælles, at da Isak voksede til, spottede han denne, og den, som kender den menneskelige Natur, kan ikke være i Tvivl om Grunden dertil. Josef var ogsaa den ældste Søn, nemlig af Rachel, men Leas Sønner var ældre, og vi har hørt om, hvad de gjorde ved Josef, da de mærkede Faderens Kærlighed til denne. Og vi kender Grunden til Farisæernes Had til den Herre Jesus: Han bestred deres Eneret til at være Lovens Fortolkere i Israel.

At den danske Kirke i Amerika mente sig at være i ubestridelig Besiddelse af Eneretten til at drive dansk Mission i Amerika, er ikke nogen Drøm eller Fantasibillede. Derom er der baade mange og stærke Vidnesbyrd. Af disse har en Del

været anført tidligere og skal ikke her gentages, skønt de kunde mangfoldig forøges.

At man som Følge heraf fra den danske Kirkes Side ikke saa med milde Blikke paa den Nykommer, som var landet i Nebraska i den Hensigt at tage Land og fæste Bo, siger næsten sig selv. Inden vi hører nærmere herom, vil det være af Interesse at vide

Hvor mange Danske var der i Amerika i 1884?

Det omtrentlige Svar herpaa faar man af Statistikken (De for. Staters) som siger, at fra 1820 til 1884 var der indvandret 94,660 Danske til de forenede Stater. Her er, vel at mærke, ikke de Danske talt med, som landede i kanadiske Havne og derfra rejste til Staterne. Fraregner man de døde, og tæller de fødte og Sønderjyderne med, naar man et Tal, der gaar betydeligt op over 100,000 Danske i de forenede Stater i 1884. Den store Hovedmasse af indvandrede Danske fandtes i Illinois, Iowa, Michigan, Minnesota, Nebraska og Wisconsin. I 1880 stod Wisconsin højest i Antallet af Danske — med 8,797. I 1890 staar Iowa højest med 15,519 Danske, Nebraska kommer næst med 14,335 Danske, medens Utah er sakket bagud med 9,023 Danske. Blandt de store Byer staar Chicago i 1890 højest i Antallet af Danske — med 7,087. Dernæst kommer Omaha med 4,242 Danske. Naar man ser paa disse Tal, skulde man synes, at der var Missionsmark nok at arbejde paa, baade for dem, som mente at have Eneretten, og Nykommeren af 1884. Dette vil formentlig blive endnu klarere, naar vi finder ud:

Hvor stor var den danske Kirke i Amerika i 1884?

Det omtrentlige Svar herpaa findes i R. Andersen: „Emigrantmissionen, kirkelig Vejledning for Udvandrere" — 1884. I dette fortjenstfulde Skrift har daværende Formand for den danske Kirke Pastor Th. Helveg (Side 87 til 92 anf. Skr.) givet en „Oversigt over Arbejdsmarken 1883." Ved at sammenligne denne med Statistikkens Tal over Danskerne i vedkommende Stater, kan man faa et nogenlunde klart Begreb baade om den danske Kirkes Størrelse, men ogsaa om Størrelsen af den Missionsmark, den ikke havde naaet. Dette skal her forsøges. Vi følger samme Orden, som Pastor Helveg i sin „Oversigt".

1. California.

I denne store Stat, som ifølge Statistikken i 1880 talte 3,748 Danske og i 1890 7,764 Danske, havde den danske Kirke i 1883: 1 Præst, 4 Menigheder, 6—7 Prædikepladser med ca. 6—700 Sjæle.

2. South Dakota.

Denne Stat havde, siger Statistikken, i 1880, da det nuværende North og South Dakota udgjorde et Territorium, 1,447 Danske. I 1890 havde North Dakota 2,860, og South Dakota 4,369 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke i South Dakota 1 Præst og 6 Menigheder med et Sjæleantal af 440.

3. Iowa.

Ifølge Statistikken var her i 1880: 6,901 og i 1890: 15,519 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke 6 Præster, 25 Menigheder og Prædikepladser med et omtrentligt Sjæleantal af 2,000.

4. Illinois.

1880: 6,029, 1890: 12,044 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke her 4 Præster, 9 Menigheder og Prædikepladser med opgivet Sjæleantal 1620.

5. Michigan.

1880: 3,513, 1890: 6,335 Danske. I 1883 havde d. .d Kirke her 3 Præster, 11 Menigheder og Prædikepladser og et Sjæleantal af ca. 400.

6. Minnesota.

Havde i 1880: 6,071, i 1890: 14,133 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke i denne Stat: 2 Præster, 5 Menigheder og Prædikepladser med ca. 350 Sjæle.

7. Nebraska.

Havde i 1880: 4,511 og i 1890: 14,345 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke her 5 Præster, 11 Menigheder og Prædikepladser med et Sjæleantal af mellem 7 og 800.

8. New York, New Jersey og Connecticut.

I disse Stater, der i 1880 havde henholdsvis: 3,145, 1,264, og 428 Danske, og i 1890, ligeledes henholdsvis: 6,238, 2,991 og 1,474 Danske, havde d. d. Kirke i 1883 1 Præst, der besøgte og betjente 15—16 Menigheder, der næsten alle var smaa.

9. Wisconsin.

Wisconsin havde i 1880: 8,797 og i 1890: 13,885 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke 6 Præster, 21 Menigheder og Prædikepladser med 2,590 Sjæle.

10. Kansas.

Denne Stat havde i 1880: 1,838 og i 1890 3,136 Danske. I 1883 havde d. d. Kirke (siden 1874) 2 smaa Menigheder og 1 Prædikeplads i

Kansas. I 1881 talte de 2 Menigheder tilsammen 167 Sjæle (Se „Nye Meddelelser'' 1882, Side 84). Fra denne Stat findes ingen Indberetning i Pastor Helvegs Oversigt for 1883, da Menighederne dengang var uden Præst.

* * *

Den danske Kirke havde i 1883: 31 Præster, 6 uordinerede Kandidater, og Pastor Helveg siger i sin „Oversigt'': „Den danske Kirke har optaget Evangeliets Forkyndelse i 12 Stater''.

Tager man nu Antallet paa Præster, Menigheder og Menighedsmedlemmer og sammenligner dem med Antallet af danske Indvandrere her i Landet paa samme Tid, saa ser det ikke ud til, at der mangledes Arbejdsmark, og selv om nu den danske Kirke havde Eneretten til at drive dansk Mission i Amerika, saa havde det lange Udsigter med at faa den udøvet.

I „Kirkelig Samler'' for 26de Oktober 1884 findes blandt „Kirkelige Efterretninger'' et Stykke med Overskrift „De Udtraadte''. Redaktøren begynder med at minde om „Dansk luthersk Kirkeblad'', der blev stiftet med det specielle Formaal at bekæmpe „Kirkelig Samler'' og den danske Kirke i Amerika. Nu er „D. l. Kirkeblad'' bleven til „Kirke-bladet'', Organ for „Det danske evang. luth. Kirkesamfund i Amerika''. Altsaa har de Udtraadte nu dannet et nyt, selvstændigt Kirkesamfund med et nyt Navn. Angaaende denne Sag bemærker Red. af „K. S.'': 1) Dannelsen af et nyt Kirkesamfund var unødvendigt, da d. d. Kirke havde rakt vedkommende en ærlig Broderhaand, med Tilbud om al ønskelig Frihed i Præstegerningen og Samfundsarbejdet, „baade theoretisk og

praktisk, baade i Læren og Livet.'' 2) „Det nye Navn paa de udtraadtes Kirkesamfund er en storartet Tilsnigelse'' (med meget fede Typer). Man kalder sig: Det danske evang. luth. Kirkesamfund i Amerika, i hvilken Betegnelse selvfølgelig skal ligge en Paastand om at være det eneste virkelige dansk-lutherske Kirkesamfund herovre; og i hvert Fald har man forstaaet at forme Navnet saaledes, at enhver Dansk, som kommer herover fra Fædrelandet, og ej ved Besked om Sagernes Sammenhæng, maa tænke, at han i „de Udtraadte'' vil finde Moderkirkens Datter, medens Sandheden er, at disse har selv opfundet og lavet sig et nyt Samfund, uden Udsendelse eller Anerkendelse af Moderkirken, uden Støtte eller Forbindelse med nogen Retning inden for den danske Folkekirke.'' 3) „Stillingen er klar. Hine har gjort Valget, brudt med os, brudt med Moderkirken og ophøjet sig selv paa et Dommersæde, hvortil de ingen anden Adkomst har end den, som Snæversyn og Uforddragelighed giver; saa faar de finde sig i, at vi arbejder videre ad vor egen Vej uden videre Hensyn til det nylavede Samfund. Saa længe man fastholder Beskyldningen for Kætteri, er Samvirken umulig; ja, det siger sig selv, at hine maa føle sig opfordret til at modvirke os.'' — Saa langt „Kirkelig Samler''; hvad der senere fremkom i Bladet, gik i alt væsentligt paa samme Tone: Den danske Kirkes Eneberettigelse til at drive Mission i Amerika. Vi mener, at Kommentar til dette er overflødig.

Saaledes var der altsaa fra 1884 to danske lutherske Kirkesamfund i Amerika, som hvert for sig skød Skylden paa det andet for, at de var to,

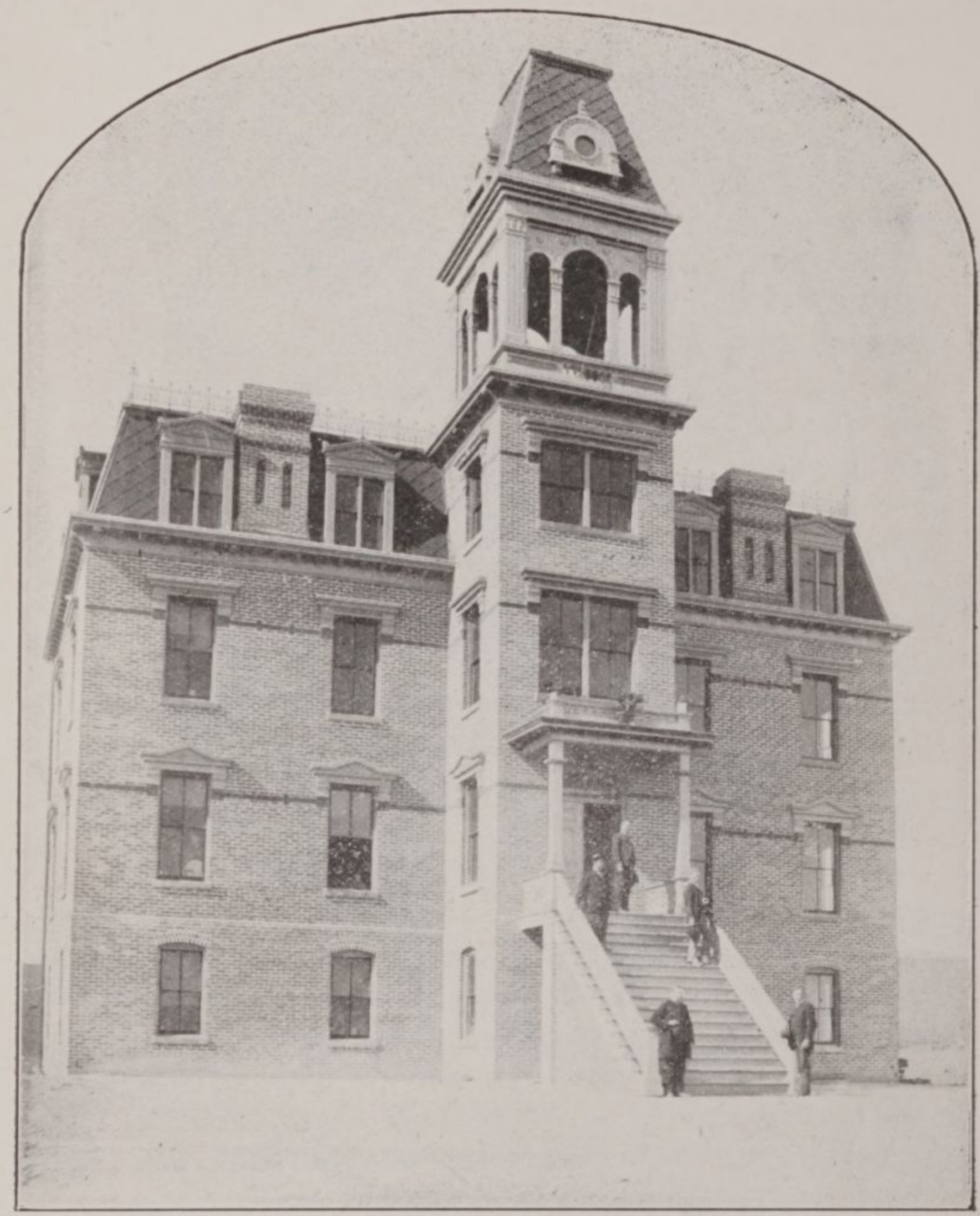

DEN FØRSTE SKOLE I BLAIR.

PAST. G. B. CHRISTIANSEN.

og hvert for sig forsikrede, at de ønskede kirkelig Forening paa luthersk Grund! Saa underligt som dette maaske lyder, er der dog vist ingen Grund til at tvivle om, at ikke faa fra begge Sider mente det heltud ærligt. For at kunne forstaa dette er det nødvendigt at lægge vel Mærke til de to Parters forskellige Opdragelse og Stilling baade til Danmark og Amerika, og navnlig da for de ledende Mænds Vedkommende paa begge Sider.

Som vi alt har set, var de ledende Mænd fra den danske Kirkes Side ved denne Lejlighed de unge Præster Th. Lyngby og Th. Helveg. De var begge kun i Amerika paa Besøg, og naar de talte om den lutherske Kirke, mente de den danske Folkekirke, hvori de ventede at faa deres Fremtidsarbejde, som de ogsaa fik, den ene før, den anden senere. Det siger næsten sig selv, at de maatte tale dens Sag, mens de var i Amerika, og de ikke-theologiske Kandidater blandt den danske Kirkes Præster mente naturligvis, at naar de lignede „Moderkirken", saa vidt muligt, saa kunde der ikke med Rette forlanges mere af dem her i „Udlændigheden". Samtidig lukkede de Øjnene for, at Forholdene og Omstændighederne, baade udad og indad, her i Landet er saa forskellige som vel muligt fra, hvad de var og er i Danmark, at det er aldeles hen i Vejret at ville danne „Folkekirke" her for dem, som agter at blive i Landet, selv om det nok kunde lade sig gøre for dem, som kun blev her nogle faa Aar og saa gik deres Vej. Men fra dette Standpunkt maatte det naturligvis se ud som Snæversyn og Egensindighed, at nogen kunde falde paa at forlange Anerkendelse af den hellige Skrift som Guds Ord og ubetinget Tilslut-

ning til den danske lutherske Kirkes Bekendelsesskrifter som Betingelse for Sammenslutning. De ledende Mænd paa den anden Side derimod havde faaet deres Uddannelse i en luthersk Frikirkes Skole og efter Skoletiden blandt Præster, af hvilke nogle var bleven gamle i en Frikirke, og ikke ansaa det for nogen særlig Dyd at arbejde efter folkekirkelig Model, hvad Lære og Praksis angaar. De havde arbejdet blandt Landsmænd, der var kommen til Amerika for at blive. Og en luthersk Frikirke uden absolut Hævdelse af Skriften som Guds Ord og ubetinget Anerkendelse af den lutherske Kirkes Bekendelse maatte, fra et saadant Standpunkt betragtet, se ud som en Selvmodsigelse; thi i samme Maal som den gav efter paa disse Punkter, vilde den ophøre at være luthersk, det samme som en Nation uden Nationalitet, et Folk, der ikke talte sit eget Sprog.

Holder man dette forskellige Syn paa Sagen for Øje, vil det ikke være saa vanskeligt at forstaa, hvorfor der maatte blive to Samfund i 1884, og for Nutidens Vedkommende vil det for Forstaaelsens Skyld ikke være uden Betydning at mærke sig denne forskellige Synsmaade. Og af den Grund er her dvælet saa udførligt ved det, der allerede nu ligger en Menneskealder tilbage i Tiden. Principper er stærkere end Personer, de virker, ogsaa naar de Personer, der var deres Talsmænd, er døde, og for at forstaa Personernes Strid, maa man først forstaa de Principper, de var Talsmænd for.

TILLÆG.

I.

Pastor Niels Madsen (1842–1881).

Da denne Mand baade var en af de første Danske, der studerede ved Augsburg Seminarium, først i Marshall, Wis., og siden i Minneapolis, — og tillige er den første danske lutherske Præst i Amerika, som døde, antager jeg, det vil være i sin Orden, at nogle Mindeord om ham finder Plads i dette Kapitel af den forenede Kirkes Forhistorie. I „Dansk luthersk Kirkeblad'' Nr. 8 for 1881 har hans Studiefælle fra Augsburg og senere Medarbejder i den danske Mission, Pastor H. Hansen, givet et Omrids af hans Livsførelse, af hvilket her det vigtigste skal meddeles.

Niels Madsen var født i Lille Damme, Fanefjord Sogn paa Møen den 21de August 1842. Hans Forældre var Bondefolk, der selv havde en mindre Landejendom. Sin Barndom tilbragte han i Hjemmet og i Skolen. Den 5te Oktober 1856 blev han konfirmeret i Fanefjord Kirke af Sognepræst P. F. Obel. Som Møenbo var N. Madsen vokset op i Havets Nærhed, og Lysten til at blive Sømand laa ham i Blodet, men hans Forældre var meget imod at lade ham følge denne sin Lyst. Han blev ved at bede dem derom, men først ved en Farbroders

Hjælp fik han dem til omsider at give deres Samtykke. Han forlod sit Hjem, da han var 15 Aar gammel, og blev Sømand. En Sømands Liv er fuldt af Farer, og mer end en Gang blev han reddet ud af den største Livsfare; men den Haand, som reddede ham, kendte han ikke og søgte han ikke. Niels Madsen var af et stille, besindigt Væsen, og som saadan smagte Sømandslivet med dets Raahed ham i Længden ikke. Nok er det, han forlod det og begav sig, i 1863, paa Vejen til Amerika. Straks han var landet i New York, blev han lagt paa et haardt Sygeleje og laa ene, fremmed og syg blandt fremmede, og maatte savne den Pleje, som Venner vilde have givet ham, om han var bleven blandt dem. Men Sygdommen var ikke til Døden; tvertimod: han fik nu en levende Følelse af, at der var en levende Gud, som havde Bud efter ham. Efter at være kommen sig rejste N. Madsen til Moline, Ill., hvor allerede flere af hans Landsmænd var. Her sluttede han sig til den svensk lutherske Menighed, hvilket blev af den største Betydning for ham, idet han nu lærte at kende sig selv som en hjælpeløs Synder, men ogsaa Jesus som den, der frelser Syndere, der tager deres Tilflugt til ham. Med andre Ord: Niels Madsen blev nu en bevidst Kristen, der følte sig hjemme blandt Guds Børn som sine Slægtninge og fattede Kærlighed til sine Medmennesker som Medsyndere, for hvilke ogsaa Guds Naade var beredt. Efter at han saaledes var bleven et troende Menneske, tænkte han imidlertid ikke paa at blive Præst, da han ansaa sig selv for uskikket til at udføre en saa ansvarsfuld Gerning. Men saa kom han til et Missionsmøde, hvor den aandelige

Nød blandt Skandinaver i Amerika blev skildret med levende Farver. Niels Madsen følte sig greben deraf og tog den Beslutning, at gøre alt, han kunde, for at afhjælpe Nøden og søge Uddannelse til, om muligt, at blive en Ordets Forkynder blandt sine Landsmænd i Amerika. I den Hensigt søgte han om Optagelse paa Konferencens Læreanstalt i Marshall, Wis. Hans Ansøgning blev bevilget, og efter Juleferien 1871 indtraadte han som studerende ved nævnte Skole. Han gjorde flittig Brug af sin Tid og sine Evner, opførte sig som en kristen Student og vandt sine Læreres og medstuderendes Agtelse. Efter at have studeret ved Augsburg i næsten 4 Aar tog han i Foraaret 1874 Afgangseksamen, og paa Kald fra New Denmark og annekterede Menigheder i Brown County, Wis., blev han den 14de Juni 1874 ordineret til Præst paa Konferencens Aarsmøde i Fort Howard, Wis., og tiltraadte sit Embede straks efter. Madsen var en stille, bramfri Natur, men en inderlig Bønnens Mand og flittig til at studere, udarbejdede sine Prædikener med Omhu og var samvittighedsfuld i hele sin Embedsførelse. Det var hans Maal selv at leve for Herren og drage Sjæle til hans Samfund. Men inden længe svækkedes hans ikke stærke Helbred ved hans vidtløftige Virkekreds. Hans Taleorganer angrebes, han fik stærke Hosteanfald og følte sig mat og kraftesløs over hele sit Legem, saa han kun med den største Anstrengelse kunde røgte sin Gerning. Han søgte flere Læger, men ingen kunde hjælpe ham, saa han allerede i 1880 saa sig nødt til, paa Grund af svækket Helbred, at nedlægge sin Præstegerning for om muligt at genvinde sit Helbred.

Da flere Læger havde tilraadet ham at søge hen til et mildere Klima, besluttede han sig til at gaa til Nebraska og forsøge, om det kunde hjælpe. Midt i Juli 1880 rejste han fra Wisconsin til Pastor A. M. Andersen i Argo, Nebr., hvor han blev i 3 Maaneder og syntes at blive betydelig bedre. I Oktober Maaned rejste han ud til en anden af sine Kammerater fra Augsburg Seminarium, Pastor H. Hansen i Hamilton County, Nebr. Ogsaa her følte han sig nogenlunde, saalænge han kunde færdes ude i det frie; men da Kulden blev strengere, og han maatte holde sig inden Døre, tog Svagheden kendelig til fra Dag til Dag, saa han kun med Besvær kunde gaa til Kirken, der kun ligger faa Skridt fra Præsteboligen, og Søndag efter Nytaar 1881 var han i Kirken sidste Gang. Midt i Januar tog hans Sygdom en Vending til det værre. Efter at han om Aftenen var gaaet i Seng, kaldte han paa Mrs. H. Hansen — Præsten var bortrejst — og sagde til hende, at han ventede, denne Nat vilde blive hans sidste, men tillige, at han følte sig meget anfægtet, hvorfor han bad hende læse Guds Ord og bede for ham. Han var i 3 Dage i den forfærdeligste Anfægtelse. „I seks Aar har jeg talt Guds Ord og trøstet andre,'' sagde han, „nu er jeg selv uden Trøst''. Ofte udbrød han: „Det er vanskeligt for en Præst at blive salig.'' Stadig bad han de omstaaende læse Guds Ord for sig og bede. Omsider svandt Mørket, og Naadens Sol brød frem gennem den mørke Sky, saa han kunde tilegne sig den uforskyldte Naade i Jesus Kristus og give sig hen i Guds Villie, om han skulde leve eller dø. I denne Tilstand levede han endnu 18 Dage, blev stadig sva-

gere, men klagede kun over Smerter i Halsen og saa, at han var træt. Nogle Timer om Dagen kunde han sidde oppe paa en Stol. Den 30te Januar, som var en Søndag, da han mærkede Døden nærme sig, vilde han nedskrive sin sidste Villie, men var saa svag, at han ikke kunde, men traf saa mundtlig Bestemmelse angaaende sit Gods og sin Begravelse. Dagen efter var han til Alters, og om Tirsdagen bad han Vennerne bede, at han snart maatte blive udløst. Om Fredagen mistede han Mælet, saa han ikke mere kunde tale, men lagde Mærke til, hvad der foregik omkring ham. En Time før han sov ind i Døden, tog han Del i Aftenandagten, som Vennerne holdt ved hans Seng, og til alles Forundring svarede han, da Jesu Spørgsmaal til Martha, i Joh. 11, 26 blev læst, et lydeligt: Ja. Pastor Hansens Spørgsmaal: om han nu kunde forlade sig paa sin Frelser og være vis paa at komme hjem til ham? besvarede han ligeledes med et lydeligt „Ja".

En Time efter, den 4de Februar 1881, Kl. 9,45 Aften sov han stille ind. Den 7de Febr., som var en streng Vinterdag med Kulde og Snefog, stedtes hans Støv til Hvile paa den danske Kirkegaard ved Hampton, Nebr. Trods det haarde Vejr fulgte de fleste af Menighedens Medlemmer ham til Graven, hvor nu en Mindestøtte staar, rejst af hans Venner.

Pastor Rohe, en af Pastor Madsens medstuderende ved Augsburg, siger om ham: „Han er en sjælden stille Mand, med et Hjerte, der længes efter Sjæles Frelse. Vi studerede et Aar sammen. Han bor i Brown Co., Wis., hvor han er Præst

for flere Menigheder.'' (Se Rohes Mindetavle, Side 30).

New Denmark, hvor Pastor Madsen virkede, var dengang en temmelig haard Plads at arbejde paa. Vi har tidligere set, at Baptisterne her fik en af deres første Menigheder i Amerika (1859). Adventismens danske Apostel Johan Gotlieb Mathiasen (John G. Matheson) var som ung Mand kommen til New Denmark med sine Forældre. Efter at han var bleven Adventist, prædikede han dette nye Evangelium for sine Landsmænd her og fik nogle af de ældre Settlere og deres Børn med sig. De, der ikke blev Baptister eller Adventister, sluttede sig enten til de norske lutherske Præster, af hvilke Konferencens senere Formand, Pastor Johan Olsen, har arbejdet i New Denmark, eller ogsaa blev de Fritænkere, som de holdt af at kalde sig selv. Forud for Konferencens Præster — eller rettere Augustana Synodens — havde der været en, vistnok norskfødt Præst af General-Synoden, Geo. Olsen, som nok ikke var af Moders bedste Børn, og siden blev Fritænker. Pastor Madsen, som afløste den norske Præst af Konferencen, fik altsaa ikke Lov til at være ene om Arbejdet i den ældste danske Nybygd i Amerika. Mens han var Præst her, blev der, vistnok særlig ved Jens Jensens, en af den danske Kirkes Lægprædikanters Hjælp, dannet en lille dansk Menighed, som søgte Betjening fra den danske Kirke, og fik Pastor N. Thomsen til at prædike i New Denmark. Da Pastor Madsen i 1880 flyttede fra New Denmark sluttede hans og den danske Kirkes Folk sig sammen og fik R. Nielsen af den danske Kirke til Præst. Denne

giver Pastor Madsen følgende smukke Vidnesbyrd: „Den sidste Præst, som var bosat her, var en dansk Mand (Pastor Madsen) af Konferencen, han omtales i Almindelighed som en hjertelig troende Mand, der gerne vilde tjene Vorherres Sag og drage Menneskene fra Syndens til Sandhedens Vej, og søgte derfor at sætte sig imod den fritænkeriske Strømning, der havde faaet Indgang i Folket, men magtede ikke at stoppe Munden paa de glade Voltairianere, der havde nogle faste Arne- og Fristeder i Drikkehuse og i de saakaldte „Shanty''-Skovhuse, hvor en stor Del af de kraftigere Mænd og Karle havde Vinterarbejde, og hvor ikke blot de frygtede Kopper krævede deres Ofre, men Raahed og Drukkenskab endnu flere. — — Intet Under, at Pastor Madsens svage Røst ikke blev hørt eller fulgt, thi det store Flertal havde ikke Tid, fordi deres Maal ikke var at gøre Guds men Verdens Villie. — —'' (Se Ny Meddelelser'' 1883, Side 150—51).

Pastor Madsen efterlod sig nogen Formue. Muligvis har han haft Penge, før han begyndte at studere; thi hans Præsteløn var vistnok aldrig stor, og skønt han var nøjsom og altid levede ugift, kunde han vist ikke samle Penge som Præst i New Denmark i de Dage. Det være nu hermed, som det vil. Hvor meget han efterlod sig, ved jeg ikke, men i „Dansk luthersk Kirkeblad'' Nr. 12, 1882, ses, at der er skænket til Konferencens danske Mission „ved L. C. Madsen, af Pastor N. Madsens efterladte Penge til velgørende Øjemed 150 Dollars.'' I samme Blad Nr. 14 er der givet: „Til Konferencens danske Mission: ved L. C. Madsen af Pastor N. Madsens efterladte Penge 100 Dollars,

Samme Blad Nr. 6, 1882: til samme Øjemed: Fra L. C. Madsen, New Windsor, Ill: 40 Dollars. Af „Dansk luthersk Kirkeblad'' 1883, Nr. 9, ses, at i 1882 har Pastor Madsens Broder L. C. Madsen i New Windsor, Ill., af sin afdøde Broders Penge skænket 500 Dollars til Konferencens Skolefond.

Den sidste Efterretning fremkommer Pastor A. M. Andersen med i et „Gensvar'' til „Lutheranerens'' Redaktør, der, i Anledning af Andersens Forslag om en dansk Professor ved Augsburg, havde sagt, at saadant kunde der kun være Tale om, „saasnart de danske Menigheder havde samlet et tilstrækkeligt Fond til at lønne en Professor.'' Andersen minder da om, at de Danske alt har givet deres Bidrag til det norske Professorfond, samt at de danske Menigheder hvert Aar giver deres Bidrag til Lærerlønskassen. Da jeg desværre ikke har et fuldstændigt Sæt af „Dansk luthersk Kirkeblad'', er det muligt, at Pastor Madsen har skænket endnu flere Penge til velgørende Øjemed. Men det anførte er nok til at vise, at han særlig betænkte den Skole, hvor han havde faaet sin Uddannelse til Præst, samt den Mission, hvori han saa trofast havde arbejdet, da han traf Bestemmelse om Anvendelsen af hans Ejendom efter hans Død. Ogsaa som Præst ses han at have været en flittig Bidragsyder til de forskellige Missionskasser.

Derimod findes der kun faa skriftlige Bidrag fra hans Haand i „Dansk luth. Kirkeblad'', og de samme er meget korte.

II.

Den danske Kirkes Menigheds- og Samfunds-Konstitution, samt Præsteløfte.

„Denne grundtvigianske Menighed har sin Confession, sin Katekismus, nu ogsaa sin Alterbog og sit Ritual, alt længe sin Salmebog rede; men det er i Askov den første Gang, den træder frem som handlende, og det saaledes, at der ikke mere skal være Tvivl om dens Existens".

Biskop O. Laub i Brev til Biskop Martensen af 20de Oktober 1874.

(Se Biskop Otto Laubs Levnet — ved Mynster og Schepelern II, Side 361).

Det, Biskop Laub her siger, gælder for Danmarks men ikke for Amerikas Vedkommende. Som det følgende vil vise, var den danske Kirke i Amerika i saa Henseende adskillige Aar forud for Mødet i Askov, som holdtes 2den til 4de August 1881, men naar der i ovenanførte Brev tales om det, der skete i Askov (1874), sigtes hermed til Højskoleforstander Appels Ordination til Præst. Den grundtvigianske Menighed i Amerika havde sin Menigheds-Konstitution færdig, ogsaa før 1874.

Menigheds-Konstitution.

Den for alle den danske Kirkes Menigheder fælles Konstitution lyder saaledes:

Par. 1. Menigheden kalder sig „Den danske evangelisk lutherske Menighed i . . . . . Den vedtager at blive uden Forbindelse med Synoder eller amerikanske Kirkesamfund, men vil altid slutte sig saa nær til den lutherske Kirke i Danmark, som muligt.

Par. 2. Den hellige almindelige Kirkes Tro: Den apostoliske Trosbekendelse, tager vi som den eneste ufejlbare Grund, Kilde og Regel for vor Tro og vort Levnet. Anm.: Hin Kirkens Bekendelse er vor Daabspagt: Forsagelsen og Troen.

Par. 3. I den inderligste Overensstemmelse med Kirkens Tro (Par. 2) er den hellige Skrift, den gamle saavel som den nye Pagts Bøger, som vi derfor erkende og antage som indeholdende Visdom til Salighed for Troens Husfæller, og er saaledes vor Oplysnings- og Opbyggelsesbog paa Troens Grund (Par. 2).

Par. 4. Som en synlig og klar Bekendelse af den guddommelige Sandhed antage vi og bekende vi os til den danske og norske Kirkes Bekendelses-Skrifter, eller bestemtere: „Den augsburgske Bekendelse'' og „Luthers Katekismus''.

Par. 5. De hellige Sakramenters Forvaltning samt øvrige gudstjenstlige Handlinger skulle i denne Menighed udføres i Overensstemmelse med den danske Kirkes Alterbog og Ritual.

Par. 6. Prædikeembedet med Sakramenternes Forvaltning skal her i Menigheden alene udføres af rettelig kaldede og ordinerede lutherske Præster.

Par. 7. Menigheden erkender det for sin Kristenpligt at drage Omsorg efter bedste Evne for de den anbetroede Børns og Ungdoms menneske-

lige og kristelige Oplysning samt staa de i Menigheden trængende bi med Raad og Daad.''

Samfunds-Konstitution.

Af Samfunds-Konstitutioner har den danske Kirke haft en hel Række, som det her vilde blive alt for vidtløftigt at anføre. Den første Konstitution blev vedtaget ved Mødet i Neenah i 1878 og bestod ligesom Menigheds-Konstitutionen af 7 Paragrafer. Hvad Bekendelse angaar, siger Par. 1: „De paa Kirkemødet i Neenah forsamlede Præster og Menigheders Udsendinge erklære sig at være „Den danske evangelisk lutherske Kirke i Amerika'', der vil staa paa Moderkirkens Tros-Grund, og beslutte som Samfund at bære dette Navn over for Staten.''

Anmærkning: Den danske Kirke regner sin Tilværelse fra 1872 (eller 1871) men fik først sin Konstitution i 1878. Der blev ligeledes vedtaget en ny Forfatning i 1884, 1888 og i 1893 ikke mindre end to. I første Artikel i Forfatningen af 1888 hedder det: „Samfundets Navn er „Den danske evangelisk lutherske Kirke i Amerika'', og som saadan staar det paa den hellige almindelige Kirkes Trosgrund og erkender sig at være i Overensstemmelse med den hellige Skrift og Moderkirkens symbolske Bøger''.

Præsteløfte.

Jeg..... som lovligen er kaldet til Præst for den danske evangelisk-lutherske Menighed i....., og som i min Samvittighed ved mig fri, at jeg ikke har benyttet noget

uhæderligt Middel for at indkomme i dette Embede, — lover for den alvidende Guds Aasyn:

Først, at jeg vil beflitte mig paa at forkynde Guds Ord rent og purt, saaledes som det findes beskrevet i de profetiske og apostoliske Skrifter og i vor danske evangelisk-lutherske Kirkes symbolske Bøger, — med al Ærefrygt og Sømmelighed forvalte de hellige Sakramenter efter Kristi Indstiftelse, og saavel her som ved de øvrige hellige Handlinger udføre alt i Overensstemmelse med de for den danske evangelisk-lutherske Kirke gældende Forskrifter.

Fremdeles, at jeg efter Evne vil modarbejde Misbrug af Naadens hellige Midler og bekæmpe saadanne Lærdomme, som stride mod Kirkens Troesbekendelse; samt at jeg troligen vil arbejde for Ungdommens kristelige Oplysning og Vejledning.

Endelig, at jeg vil stræbe efter, ved flittig og alvorlig Granskning af Guds Ord og Troens hellige Lærdomme, altid fuldkomnere at danne og dueliggøre mig til dette hellige Embede og beflitte mig paa, som det sømmer sig en Ordets Tjener, at foregaa Menigheden med et godt Eksempel; saa og under Udførelsen af min Tjeneste i dennes forskellige Dele med al skyldig Lydighed rette mig efter de kirkelige Love og Anordninger og mod Foresatte og Embedsbrødre udvise et saadant Forhold, at der ikke med Grund skal kunne føres Klage over mig.

Alt dette lover jeg med Regnskabsdagen for Øje samvittighedsfuldt at ville holde, efter den Naade, som Gud mig dertil vil forlene.

Afsluttende Bemærkninger.

Idet vi nu har naaet det Tidspunkt, som vi satte som Maalet for vor Udvikling, nemlig 1884, da det danske evangelisk lutherske Kirkesamfund i Amerika blev dannet i Argo, Nebr., vil det vistnok være i sin gode Orden, at vi kaster et Blik tilbage og tænker os om, besinder os paa, hvad det har lært os. Og da er der flere Ting, som maa falde enhver betænksom Betragter stærkt i Øjnene. Som den første af disse skal jeg tillade mig at nævne:

Den store og betydningsfulde Forandring

der er indtraadt blandt de danske Udvandrere i Amerika i kirkelig Henseende. Længe — kun alt for længe saa det ud til, at Missionen blandt Danske i Amerika, hvis Antal tiltog for hvert Aar, skulde være overladt til Methodister, Baptister og Adventister, der med Understøttelse af deres respektive amerikanske Trosbrødre arbejdede af Hjertens Lyst blandt de danske lutherske Indvandrere og fik, som vi har set, stiftet nogle af de første Menigheder blandt Danske i Amerika, af hvilke nu en Del har ophørt at eksistere, og deres Kirkebygninger er solgte. Der er, siden den danske Mission i Amerika kom i Arbejde, kun grumme

faa Danske, der er gaaet over til de nævnte Aandsretninger, og der er givet historisk og praktisk Bevis for, at sakramentløs Religiøsitet vil det store Flertal af Danske, ogsaa i Amerika, ikke have med at gøre. Naade uden Naademidler er en Selvmodsigelse, og Naade for alle uden Naademidler for alle er meningsløs.

Til en Tid blev der arbejdet en Del paa at faa Missionen blandt Danske i Amerika drevet fra den amerikanske episkopale Kirkes Side. Den stadig virksomme Rasmus Sørensen var en Tid „lay reader" i denne Kirke i Wisconsin, og hans Søn, Martin Fr. Sørensen, var Præst i samme Samfund. Senere gjorde en amerikansk Biskop en Rejse til de nordiske Lande for at finde Mænd til at drive dansk Mission i Bispekirkens Navn, men der fandtes ingen, og der findes kun forholdvis faa Danske som Medlemmer af nævnte Samfund, der imidlertid har ikke faa danskfødte Præster og endnu flere, som er af dansk Afstamning. At Forandringen, vi her taler om, ikke blev endnu større, har sin Grund i flere Ting, og da blandt andet deri, at der lige fra først af har været baade for faa Arbejdere og for smaa Midler at arbejde med. Dog maa vi ikke herover glemme, at vi alle staar i Taknemlighedsgæld til de Mænd, baade i Danmark og her i Landet, som vovede at tage fat paa det store Arbejde: At løfte den Opgave at faa Evangeliet forkyndt for udvandrede Landsmænd i Amerika. Af disse er nu de fleste døde, og andre er bleven gamle under Dagens Byrde og Hede. Det var godt, om vi kunde skønne lidt mere paa dem, vi endnu har iblandt os, som brød Bygd der, hvor vi nu kan bo og bygge, at deres

Livs Aften ikke skulde blive mørk, men mild og venlig.

Og vi skylder en stor Tak til de mange, Mænd og Kvinder i Danmark, som var med i Arbejdet her baade med deres Bønner og Gaver. Deres Tal er stort, og deres Gaver løber op til store Summer allerede i det Tidsrum, vi her særlig har haft for os. Og ligeledes skylder vi de Mænd Tak, som gennem Tale og Skrift bragte den amerikanske Missions Sag frem i Danmark og samlede de Gaver, der blev ydet til denne Sag. Det er vistnok et berettiget Spørgsmaal, hvad Missionen i Amerika vilde være bleven til uden deres trofaste og vedholdende Medarbejde.

Smaafolks Trofasthed.

Tidsrummet 1872—1884 ligger nu langt, langt tilbage i Tiden, især da hvis Tiden regnes ikke blot efter Aar, men ogsaa — og især — efter hvad, der sker i den. Hvor var Amerika baade lille og fattig imod, hvad det nu er. Og hvor var ikke de Danske i Amerika baade faa og fattige imod, hvad de nu er! Kun faa af dem, der vilde have noget med Kirken at gøre, havde deres eget Hjem, især da i Byerne. De fleste af dem havde ikke været ret længe i Landet, og Daglønnen var kun lille imod, hvad den nu er. De, der havde faaet Hold paa et Stykke Land, med eller uden Skov, var i den første Begyndelse, og den har været tung for mange. I Skoven var der Træ nok at bygge Huse af, men Jorden maatte vindes ud, saa at sige Tomme for Tomme, og kunde Manden slippe ud paa Høst- eller Jernbanearbejde i nogen

Tid, kunde de naa at faa Skatterne betalt og faa det nødvendige til Føden, men rede Penge var faa og sjældne. Og de, der havde taget Land paa Prærien, var endnu værre stillet, især midt i Halvfjerserne, da Græshopperne høstede, hvad Farmerne havde saaet, Aar efter Aar. Sandelig, det var haarde Tider, saa det sved. Men det var af den Slags Folk: Haandværkere, Daglejere og begyndende Farmere, at de første danske Menigheder blev stiftede i Amerika. Og det er glædeligt at læse i de smaa danske Kirkeblade, at ikke blot byggedes den ene Kirke efter den anden i By og paa Land, men Mænd og Kvinder indsendte deres Gaver til Missionen, baade Indre-Mission og Hedningemission, og til Hjælp for trængende Landsmænd. I en Forstand var det smaa og fattige Menigheder, men hvor var de rige alligevel. Og hvor gør det ikke mange af os, der lever nu, til Skamme i den som i anden Henseende! Det har vel altid været saaledes i Verden, at den, der har mindst, har mest at undvære, og mon det ikke er i Kirken ligedan? Ofte har den fattige Daglejer mere at undvære end den rige Forretningsdrivende. Men derfor ligger der ogsaa en Glans over disse første Dage, som de, der oplevede dem, savner nu i det kirkelige Arbejde, skønt Midlerne nu er ganske anderledes rigeligt til Stede; for der er altid Glæde i at give, naar og hvor der virkelig gives.

Arbejde og Modstand.

Som vi har set, har Arbejdet i kirkelig Forstand blandt Danske i Amerika lige fra Begyndelsen af været delt, ikke blot mellem reformerte og

lutherske Samfund, men ogsaa mellem disse indbyrdes. Med andre Ord vil det sige, at der har været ikke blot Arbejde, men Modarbejde, og det vistnok ikke af den bedste eller glædeligste Art. At den ene Side skød Skylden herfor paa den anden, kan man kun finde i sin Orden, saa længe den menneskelige Natur er, hvad den er. At denne Splittelse har været til megen Skade for Arbejdet, er der ingen Tvivl om; at det har holdt mange fra at slutte sig til Kirken, er der vist heller ingen Tvivl om. Dog er dette kun den ene Side af Sagen. Modstandere nødes til at lære af hinanden, har opdragende Indflydelse paa hinanden, vistnok mere end de selv holder af at indrømme. Ikke desto mindre er det saaledes. Saaledes er det gaaet i Danmark med de kirkelige Partier der, og saaledes er det gaaet ogsaa i Amerika. For i Virkeligheden er det jo Modsætningerne i Danmark, der er overført til Amerika, kun med den Forskel, at medens de i Danmark fandtes — og findes — inden for den samme folkekirkelige Ramme, saa staar de her under frikirkelige Forhold, og derfor hver for sig. Den danske Kirke har jo stadig slaaet paa den Streng, at den vilde tillade den samme Frihed og Rummelighed inden for sit Omraade, som fandtes i Folkekirken i Danmark. Men i Praksis har det stadig vist sig ugørligt, fordi vi her i Amerika lever under helt andre Forhold end i Danmark. Derimod er der ingen Tvivl om, at Splittelsen i den danske Mission har ogsaa sine lysere Sider at ses fra, og at den har bidraget sit til at holde Folk vaagne og i Arbejde; og at paa den Maade Folk er naaet, som ellers ikke vilde være naaet, synes at være unægteligt. Og saaledes

er det vel ogsaa med Hensyn til Splittelsen i Arbejdet i Missionen, gaaet som det efter Forholdene var at vente, at det vilde og maatte gaa, om man end nok saa meget kunde have ønsket det anderledes. Men det maa haabes, at den Dag vil komme, at hver af Parterne maa have lært af Erfaring, at uden Guds Ord og Kirkens Bekendelse opgiver Kirken sig selv, samt at det ikke gaar an at ombytte disse to, saa man gør Kirkens Bekendelse til Guds Ord og Guds Ord til Kirkens Bekendelse; thi det er det samme som at sige, at Solen skal rette sig efter Uret, og som at gøre Kilden afhængig af Floden.

Guds Ord er levende og kraftigt.

Naar man fra Nutidens Standpunkt ser tilbage paa de svundne Dage i den danske Mission i Amerika, saa er der ikke blot meget, der blev forsømt, mens det kunde have været gjort, og derfor ogsaa meget tabt, som kunde været bevaret; ikke blot meget gjort, som man kunde ønske var gjort anderledes, mange Forsyndelser, som vort Arbejde lider under den Dag i Dag. Men der er frem for alt og trods alt udført et Arbejde for Sjæles Frelse og den lutherske Kirkes Forplantelse, der maaske ikke endnu kan finde den Paaskønnelse, som det fortjener, men som kommende Slægter vil se tilbage paa som et Storværk, udført af Smaafolk, med smaa Midler og under vanskelige Forhold, et Storværk, som, naar alt kommer til alt, maaske ikke har ret mange Sidestykker i den danske Kirkes Historie, og som de, der særlig var med til at udføre det, ikke behøver at være skam-

fulde over, selv om ingen bedre end de ved, hvor mange baade Fejl og Forsømmelser, og Forsyndelser, der er ogsaa i det, og ingen stærkere end de kunde ønske, at Arbejdet havde været baade større og bedre.

Missionen, den lutherske Mission, blandt udvandrede Danske i Amerika er vistnok ikke det, der særlig er bleven omtalt af Landsmænd, der har været paa Besøg i Amerika og givet offentlige Beretninger om deres Besøg herovre, er derfor heller ikke ret meget kendt i Danmark i det hele og store, og maaske heller ikke meget regnet, skønt der i nyere Tid er indtraadt en glædelig Forandring i saa Henseende. Alligevel skal det nok vise sig, at Missionen og dens Arbejde, trods al Skrøbelighed, har været en mægtig Faktor til Velsignelse for det danske Folk i Amerika i det hele, hvis Virkninger, baade direkte og indirekte, er af uberegnelig Værdi. En nærmere Paavisning heraf vilde føre os altfor langt ud fra vort egentlige Emne; derfor kun nogle enkelte Bemærkninger. Der har været saa megen Tale om det danske Sprogs Bevarelse og Forplantning i Amerika. Der er ingen anden Faktor, der med Hensyn til Arbejdet for denne Sag i nogen Maade kan sammenlignes med Kirken, der indtil nu hovedsagelig har brugt og bruger vort Modersmaal ved sine Gudstjenester og andre Møder, i Søndags- og Ferieskoler, samt paa Højskolerne og Seminarierne, saa vel som i sine Blade, Bøger og Tidsskrifter. Og paa den anden Side er der vel ingen, der som Kirken har arbejdet for en sund Overgang til Brugen af det engelske Sprog, som den naturlige Udvikling her i Landet mer og mere fører med

sig, idet den i sine højere Skoler har gjort og gør Brug af baade det danske og engelske Sprog ved Uddannelsen af Fremtidens Arbejdere i Skolen, Kirken og det borgerlige Livs mange Forhold.

Der har været megen Tale om at bygge Bro mellem Fædrelandet og de danske Udvandrere til gensidig Berigelse, og Vigtigheden heraf, ikke mindst for Udvandrernes Vedkommende, kan ikke med Rette bestrides. Men ogsaa i den Henseende fortjener Kirkens Arbejde, efter min Mening, mere Paaskønnelse, end det hidtil har faaet. Ved dens Arbejde er, for blot at pege paa enkelte Ting, en Mængde god og sund dansk Litteratur bleven udbredt i den danske Befolkning i Amerika; Blade og Bøger fra Danmark finder gennem Kirkens Boghandeler Vej til mange Hjem i Amerika. Og ved Kirkens Mellemkomst har ikke faa danske Talere og Foredragsholdere faaet Anledning til at tale til store Forsamlinger, som de ellers ikke vilde have naaet. Uden Kirkens samlende og bevarende Indflydelse vilde de til Amerika udvandrede Danske forlængst være forsvundne i den store, blandede Folkestrøm, der er kommen hertil fra den gamle Verdens overbefolkede Lande. Angaaende denne Sag behøver vi ikke at henholde os til Gisninger og Formodninger, men henviser trøstig til den Kendsgerning, at hvor man ikke har ment at have nogen Brug for den danske Kirkes Goder, der har man som Regel heller kun liden Brug for det danske Sprog og for danske Sæder og Skikke, samt dansk Tankegang i det hele. De mange og glædelige Undtagelser fra denne Regel, som vitterlig findes i mangfoldige danske Hjem i Amerika, tjener desværre kun til at stadfæste Regelen.

Dog er Kirken saa langt fra at være en blot konservativ Faktor blandt danske Udvandrere i Amerika, at den i mer end en Henseende har vist sig at være en progressiv Faktor. Vi behøver desangaaende kun at henvise til de ikke faa danske Nybygder i Amerika, hvor, ved Kirkens Mellemkomst, en Mængde Danske er blevet hjulpne frem til at faa deres eget Hjem og en selvstændig Stilling, i Stedet for at slide sig selv op i de store Byer og for en saadan Dagløn, som de store Korporationer mener at kunne afspise deres Arbejdere med. Og vi er ikke bange for at henvise til de mange unge Mænd og Kvinder i Amerika, der paa de smaa danske Højskoler, som de smaa danske Kirkesamfund har holdt i Gang, har faaet et Stød fremad mod det Liv, som ene er værd at leve, og de ikke faa Smaabørn, som paa vore smaa Børnehjem er blevne sat i Stand til at være noget andet og bedre end Udskud fra det menneskelige Samfund. Og saaledes kunde vi blive ved, men det behøves ikke.

Men Kirkens Kraft baade til Bevarelse og Fremskridt er ikke den store Mængde, talrige Midler eller Stormænd i Udvikling og Begavelse, skønt Mangelen af saadanne kun altfor ofte og altfor meget har hindret Kirkens Arbejde baade i den ene og anden Henseende, ogsaa blandt Danske i Amerika. Nej, Kirkens Kraft baade til Bevarelse og Udvidelse er først og fremmest Guds Ord og dettes levende Brug i Hjem, Skole og Kirke. I samme Grad som Kirken forsømmer Guds Ord, enten ved Fortielse, ved at sætte noget andet i dets Sted, eller ved Siden af det, i samme Grad vil dens Arbejde hæmmes og svækkes. Thi Herren

har sat sin Kirke til sit Ords Bærer, og i samme Grad som Kirken er tro mod denne sin Opgave, i samme Grad vil og maa Herren velsigne dens Arbejde — og har gjort det indtil nu — ogsaa i den danske Mission i Amerika. Det kan kun den undgaa at se, som med Villie lukker Øjnene.

Og derfor er den danske Mission i Amerika, hvis Grundlæggelsestid vi har søgt at give en Fremstilling af i dette Skrift, et Bevis baade for Guds Ords Kraft og den lutherske Kirkes Evne til at vinde Indgang i en Nybyggerbefolkning i fremmed Land og forplante sig i et fremmed Sprog.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Indledning.	5
Den danske Indvandring til Amerika	8
Den danske Udvandring betragtet fra et kirkeligt Synspunkt	15
Luthersk Mission blandt Danske i Amerika før 1870	22
Danske Medlemmer af engelske Menigheder før 1870	27
Tanken om dansk Mission blandt udvandrede Danske i Amerika	30
De første danske Udsendinge til Amerika 1871	40
Den første Ordination og den første Organisation i 1871 og 1872	55
Opposition.	75
Den danske Kirke i Amerika	87
To danske Præsteskoler i Amerika	92
To Skoler for amerikanske Præster i Danmark	100
De danske Præster i Konferencen	105
Dansk luthersk Kirkeblad 1877	112
Konferencens danske Mission „Den danske Missionskomite".	117
Den danske Professor. Højskolen	122
Udtrædelse af Konferencen	127
Past. A. M. Andersens Rejse til Danmark	133
„Det danske evangelisk-lutherske Kirkesamfund i Amerika" 1884.	138
Det unge danske Kirkesamfunds Modtagelse	147
Tillæg	155

Illustrationer.

Provst J. Vahl	efter Side 24
Past. V. Beck	efter Side 24
Past. C. L. Clausen	foran Side 25

Past. Johs. Clausen.....efter Side 40
Dr. L. Helveg.....foran Side 41
Past. Grove-Rasmussen.....foran Side 41
Præsterne A. S. Nielsen, N. Thomsen, A.
Dan og R. Andersen.....efter Side 56
Andreas Sørensens Hjem i Neenah..foran Side 57
Den gamle Nazareth Kirke i Cedar Falls,
.....efter Side 72
Helligaands Menigheds gamle Kirke i Wau-
paca .....foran Side 73
„Kirkelig Samler" .....efter Side 104
„Dansk Luthersk Kirkeblad" .....efter Side 104
Den første Skole i Elk Horn.....foran Side 105
Past. Kr. Anker.....efter Side 120
Past. H. Hansen.....foran Side 121
Kirken i Argo.....efter Side 136
Past. A. M. Andersen.....foran Side 137
Den første Skole i Blair.....efter Side 152
Past. G. B. Christiansen.....foran Side 153

LIBRARY OF CONGRESS
0 021 432 418 0